

Nr. 31 • September 2016 • 17. årg.

Pilgrimmen

Forsidefoto:

Middelalderlandsbyen
Arres på Camino Ara-
gonés - forsvarstårne og
skorsten over ildstedet.

Foto: Henrik Friediger

Pilgrimmen

Udgives af:

Foreningen af Danske
Santiagopilgrimme

Redaktør (ansvh.)

I Henrik Friediger

Agernvej 27

2830 Virum

Mobil: 2892 1632

mail: redaktionen@santiagopilgrimme.dk

Redaktionsmedlemmer:

Henrik Tarp

tlf.: 2879 0433 & +34 6205 14597

henriktarp@ofir.dk

Erik Staffeldt, tlf.: 2835 1772

erikstaffeldt@me.com

Peter Glunz, Mobil: 2040 1131

peter@glunz.dk

Niels Henrik Lieberkind, tlf.: 4731 5626

nh.lieberkind@gmail.com

ISSN 1603-2365

Pilgrimmen afleveres
til Nationalbibliografien

Opsætning og layout:

Peter Glunz, Køge, tlf.: 2040 1131

Tryk: Glumsø Bogtrykkeri

Enhver udnyttelse af bladets tekster er forbudt
uddrag af artikler til brug for anmeldelse samt til
trykke til at kopiere bladets tekster i øvrigt kan fre-
Copyright tilhører forfatterne ligeledes med foto-
tilhører forfatterne.

Foreningen

Foreningen af Danske
Santiagopilgrimme
c/o Sekretariat, Peter Glunz
Salbyvej 4 · 4600 Køge
Mobil: 5354 1019
mail: sekretariat@santiagopilgrimme.dk
www.santiagopilgrimme.dk

Bestyrelsen:

Vibeke Mørdrup, formand
Mobil: 2615 7173

Troels Beck, næstformand
Mobil: 2066 2649

Henrik Friediger, bestyrelsesmedlem
og ansvarshavende redaktør
Mobil: 2892 1632

Erik Staffeldt, bestyrelsesmedlem
og referent - Mobil: 2835 1772

Leon Johansen, kasserer
Mobil: 2067 3100

Tone Kirkeby, bestyrelsesmedlem
Mobil: 2398 5502

Grethe Dyrby, bestyrelsesmedlem
Mobil: 4142 0422

Poul Brasch, suppleant
Mobil: 2866 4136

Carsten Maegaard, suppleant
Mobil: 6169 7273

Henrik Rønne, suppleant
Mobil: 2227 3736

Side: Indhold:

- 2 Kolofon
- 3 Indholdsfortegnelse
- 4 - 5 Arne Larsen In Memoriam *af Henrik Tarp*
- 6 - 15 Tre i én Caminovandring *af Carsten Maegaard*
- 16 - 21 800 km på 35 dage - mig og min far – helt alene *af Stine Troense*
- 22 - 23 Ærkebiskoppen, der taler i mobil *af Niels Henrik Lieberkind*
- 24 - 28 Broer og spanger på Caminoen *af Henrik Friediger*
- 29 - 35 Camino de Santiago i nutid og middelalder... *af Jens Stokholm*
- 36 - 42 Den globale pilgrimsfærd og turismen *af Jens Stokholm*
- 43 - 45 Pilgrimsstafet gennem Europa *af Stein Thue*
- 46 - 48 En afstikker til det ældste bygningsværk i Spanien *af Carsten Maegaard*
- 49 - 50 Sankt Jakob i Habo *af Niels Henrik Lieberkind*
- 51 - 53 Altamiragrotten – og museet *af Henrik Friediger*
- 54 - 58 Der Münchener Jakobsweg *af Peter Glunz*
- 59 - 61 Jeg havde en farm i Afrika ved foden af bjerget Ngong *af Eivind Luthen*
- 62 - 67 Santiago i New Mexico – Taos og Chimayo *af Henrik Friediger*
- 68 - 71 Camønen fastlagt og indviet *af William Arentved*
- 72 - 73 Tanker om protestantisk pilgrimsvandring *af sognepræst Julie Goldschmidt*
- 74 - 77 Pilgrimsvejens første levetid - hvor lå den i virkeligheden? *af Henrik Tarp*
- 78 - 79 Pilgrimsvandrerer med diabetes *af Elisabeth R Mathiesen, Overlæge på Rigshospitalet*
- 80 - 83 Fine vindistrikter på Caminoen *af Carsten Maegaard*
- 84 Hærvejen - fra Hirtshals/Frederikshavn til Danevirke *anmeldelse af Gitta Bechshøft*
- 85 Pilegrimsleden - Fra Oslo til Trondhjem *anmeldelse af Gitta Bechshøft*
- 86 Frans af Assisi - af Herman Hesse *bogomtale*
- 87 I Frans af Assisis fodspor - Jagten på en anden rigdom *anmeldelse af Gitta Bechshøft*
- 88 - 89 GÅ en - filosofisk fodrejse *anmeldelse af James Heimann*
- 90 - 91 PilgrimsHuset i Maribo åbnet *af Erik Staffeldt*
- 92 - 97 Hærvejen til Jelling – på vandring med foreningen *af Henrik Friediger*
- 98 - 99 **Årsmøde med generalforsamling 2016 - Lørdag 29. oktober kl. 9.30 i Ringsted**

Arne Larsen in memoriam

af Henrik Tarp

Arne og hans hustru Linda var blandt de første indmeldte pilgrimme i vores forening. De indledte deres pilgrimsvandring mod Santiago så tidligt som i 1994 og de gentog den vandring fem gange i løbet af de næste ti år og de to af gangene også til Fisterra.

Arne var uddannet indenfor landbrug og nåede at få sin egen gård med jerseykøer. Han blev i den periode også gift og fik fire børn. Efter skilsmissem fra sin daværende kone blev han skovarbejder på Gisselfeld gods samtidig med at han læste HF.

Mellemfolkeligt Samvirke søgte senere en landmand til Kenya og den stilling lagde Arne ind på og fik – dog skulle han først til Dublin for at lære mere engelsk.

I Kenya mødte han Linda, der arbejdede som sygehjælper. De blev gift og de næste fem år arbejdede de på Arnes projekt i Mellemfolkeligt Samvirke. Efter Afrika flyttede de i 1991 til Vålse på Falster og det var her de læste om pilgrimsvandring og tog beslutningen om at gå i kast med Caminoen i 1994.

Jeg mødte Arne og Linda første gang ved generalforsamlingen på Sorø Akademi i 2000. Den gang lå arrangementet ikke i så faste rammer som det gør i dag, så efter de obligatoriske punkter talte vi om, hvad man så kunne gøre. Arne sagde, at han kunne da godt holde et foredrag om pilgrimsvejen. Han havde både billeder og fremviser og hvad der ellers skulle bruges ned i bilen. Ham og Linda havde lige holdt foredrag for en gruppe interesserede før de kom. Som sagt så gjort.

Det var så godt, at vi i bestyrelsen besluttede, at vi hvert år skulle have et indslag af kulturel art. De følgende år havde vi derfor mange kendte til at holde foredrag og fortælle om pilgrimme i bred forstand. Det blev faktisk Arne der fødte den ide.

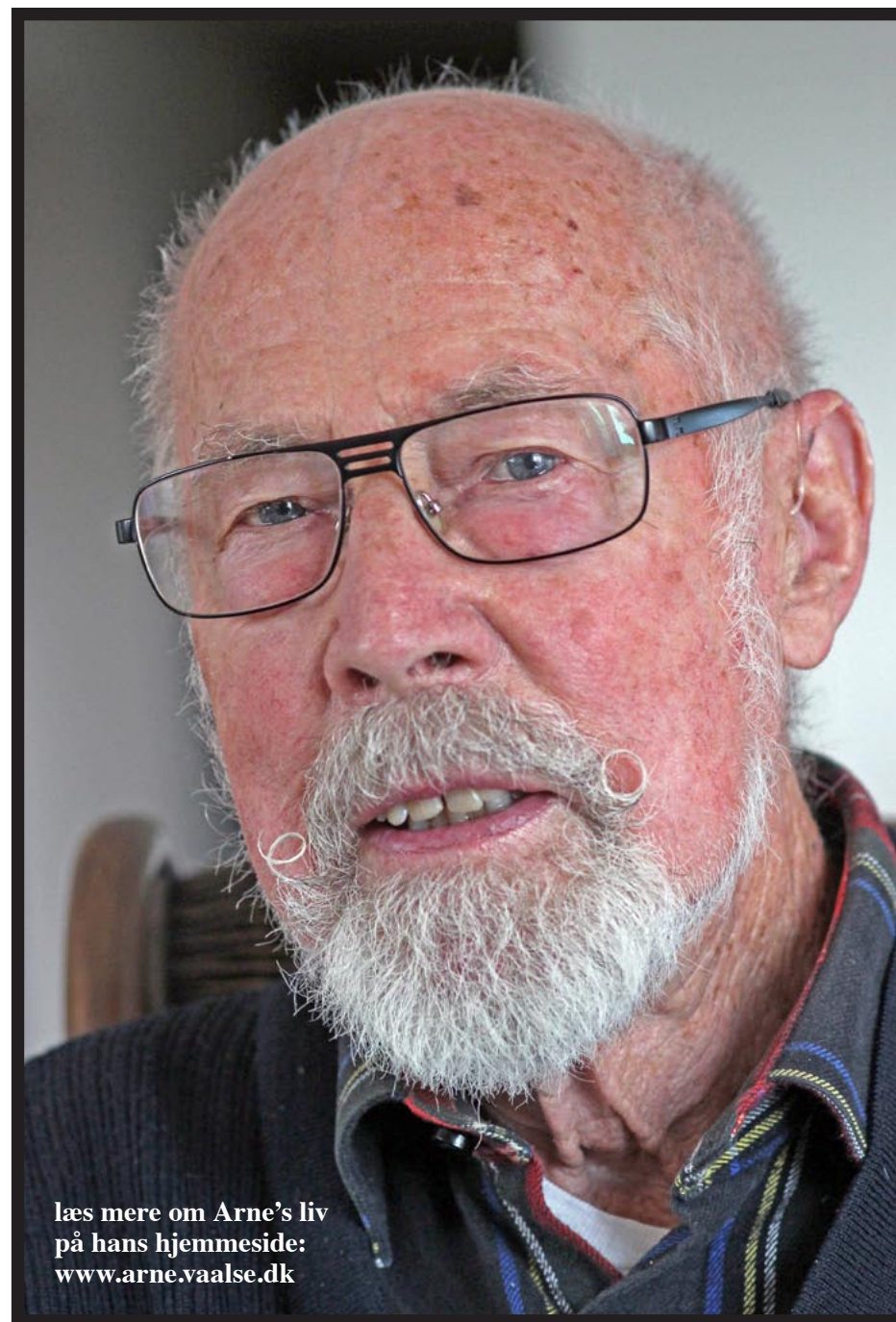
Foreningen havde også den gang ligesom den stadig har, deres vandring i løbet af året. I 2005, - var det vist nok - foregik vandringen på Falster med Arne som guide. Han havde sat sig ind i pilgrimmenes mulige vej ned over Falster og videre mod Rødby. I besøget var også indlagt et besøg i Vålse kirke, som jo i middelalderen var en valfartskirke. Den tidligere, nu pensionerede præst, holdt et interessant foredrag. Det hele sluttede med hyggeligt samvær i Arne og Lindas hus.

Arne blev også kendt af senere tilkomne pilgrimme fordi han selv under sin sygdom deltog i vej møderne omkring planlægning af pilgrimsvejen til Rødby. Det var ved et af disse møder i Næstved jeg mødte Arne for sidste gang, og hvor han fortalte mig om sin sygdom.

Arne havde fået prostatakræft og ønskede ikke at komme under behandling. Han havde levet et godt og indholdsrigt liv og nu måtte det gå som det nu kunne. Han og Linda nåede at holde sølvbryllup i 2013.

I slutningen af 2015 blev Arne rigtig dårlig og før året var omme døde han. Han fik mere end tre år med sin sygdom.

Min pilgrim er er gået bort, skrev Linda til mig.

læs mere om Arne's liv
på hans hjemmeside:
www.arne.vaalse.dk

Tre i én Caminovandring

Hvorfor ikke kombinere flere Caminoer og krydre det hele med nogle kulturelle oplevelser? spørger forfatteren til denne artikel sig – han gør forsøget og fortæller om det her.

af Carsten Maegaard

Spanien er et fantastisk land, har jeg fundet ud af på mine fire tidligere Caminoer. Når man har gået den franske rute et par gange og oplevet de forskellige naturtyper, store og små byer og kirker i Navarra, Rioja, Castilla y Leon og i Galicia, får man lyst til at grave et spadestik dybere i kulturen. Derfor planlagde jeg i vinter at kombinere Camino Aragonés fra Pyrenæerne til Puen-te la Reina, med Camino Francés videre til Burgos og slutte af med Camino Sanabrés fra Tábor til Ourense i maj 2016.

Det kræver kun lidt forhåndsplanlægning. Resten klarer man undervejs.

Chemin d'Arles & Camino Aragonés

Vel ankommet den 29. april til Bayonne tog jeg toget til Pau, ca. 100 km mod øst. Næste morgen med lokaltog til Oloron Ste. Marie og videre med bus op i Pyrenæerne

til en landsby, Urdos, 70 km fra Pau og 15 km før Col du Somport. Det startede vi i nyudsprungne bøgeskov og rislende bække mens vi gik op over ad den franske sti ved navn Voie d'Arles / GR 653. For hver 200 af de 900 højdemeter op til passet, rykkede foråret tilbage for at ende med knopper dækket af sne og 20 cm sne. Her på Puerto de Somport i 1600 meters højde begynder den spanske Camino Aragonés. Efter 450 meters nedstigning over 9 km kom vi til Canfranc Estacion og fandt god plads på et fint herberg.

Canfranc er et mærkeligt sted. I 1920'erne borede man en jernbanetunnel gennem bjerget og kobled dermed for første gang Frankrig og Spanien sammen med en jernbane. Spanierne havde store forventninger til togtrafikken og opførte derfor en kæmpe banegård, 240 meter lang med hotel, restauranter og kontorer til de forventede mængder af personale og rejsende. Desværre åbnede kort efter andre og bedre baner, så Canfranc sygnede hen og ligger nu som en, lidt dyster, påmindelse om bristede ambitioner.

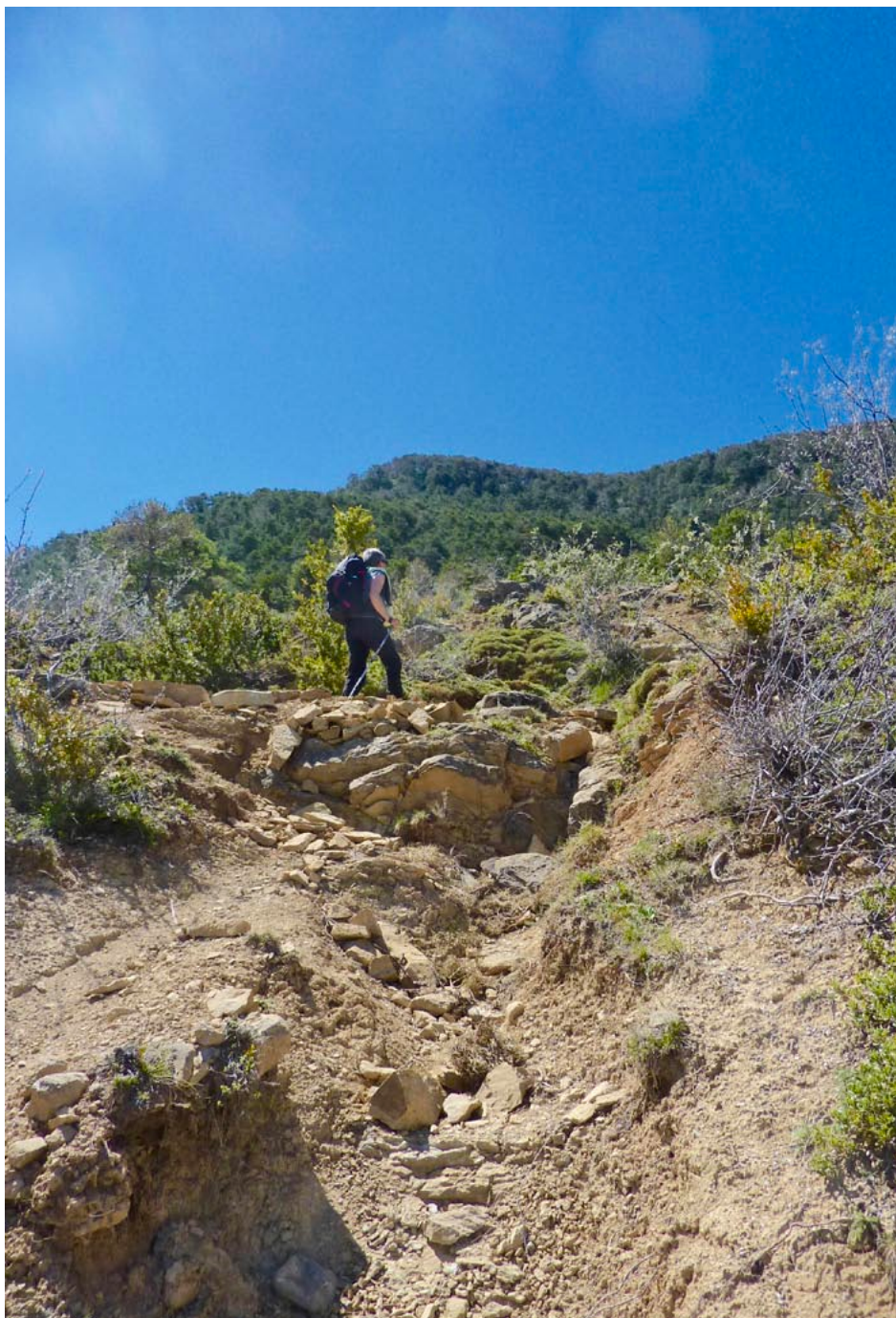
Dejlig vandring ned gennem Valle Canfranc, langs Rio Aragon, til Jaca med en kølig forårsblæst i ryggen.

Jaca ligger strategisk godt ved indgangen til den snævre dal og har derfor været en vigtig by allerede før Romerne. Byen blev hovedstad i det lille kongerige Aragón, efter befrielse fra maurerne, allerede i året 758. Den snævre Canfranc dal munder vinkelret ud i den brede dal "Canal de Berdún", som følger Pyrenæernes sydside øst-vest. Allerede dagen efter Jaca klatrede vi igen op, nu på sydsiden af den brede dal. Målet var det spændende kloster San Juan de la Peña. Vi valgte den første af tre forskellige ruter. Det er den længste og vanskeligste,

men også den smukkeste. Den er markeret som GR 65.3.2 og følger smalle bjergstier op og ned via landsbyen Atarés, ca. 24 km. Temmelig krævende tur på 5,30 timer, men meget smuk.

Klostret er fra det 10. århundrede og meget interessant, halvt indhugget i bjerget. Herfra gik vi 4 km ned til Santa Cruz de la Serós og overnattede på et hostel.

Camino Aragonés følger dels Rio Aragon, dels forbjergene langs Canal de Berdúns sydside. Her ligger der nogle velbevarede småbyer på bjergtoppe, så de var nemme at forsvare i ufredstider. Der er næsten hele tiden en imponerende udsigt til de snedækkede Pyrenæere langs dalens nordside, og byen Berdún selv ligger midt ude i den brede dal, ligeledes på en lille bjergtop. Vi overnattede i små herberger i Arrés og Ruesta. Det sidste ligger i en by der er fuldstændig forladt og delvis afspærret på grund af nedstyrtningssfare. Men herbergerne er fine. Der var vel i snit 20 pilgrimme hvert sted. I Arrés var der et par franske medpilgrimme, der lavede en dejlig aftensmenu og i Ruesta var det hospitalet der lavede aftensmaden. Derefter let kuperet terræn, nu også med udsigt over Embalse de Yesa, frem til byen Sangüesa.

Det er en seværdig by med nogle barok-by-paladser og en kirke med en indgangsportal prydet med sandstensfigurer fra 1200 tallet. Her har Camino Aragonés forladt den store dal og følger foden af højdedraget Sierra de Izco via Monreal til Obanos og Puente la Reina, hvor den slutter efter 170 km og smelter sammen med Camino Francés. Fem km øst for Obanos ligger det lille romanske kapel Señora de Eunáte fra 1100 tallet, som er et must for en pilgrim.

Camino Aragonés var i begyndelsen af maj en særdeles smuk tur, men til tider strabadserende, stigninger over 2-3 timer er i første halvdel forekommende, få pilgrimme, mest franske, gode herberger med ca. afstande på 24 - 32 km, relativt få indkøbsmuligheder gør det nødvendigt at planlægge én til to dage frem.

Mange pilgrimme på Camino Francés

Kontrasten herfra til Camino Francés en uge ind i maj var overvældende. Det blev mig fortalt at fra den 1. maj vælter det ind med pilgrimme. Der starter i SJPdP og Roncesvalles ca. 400 hver dag, så de første dage må mange gå forgæves efter en seng i herbergerne og i stedet tage på hotel eller en taxi til Pamplona. Jeg har dog ikke selv oplevet det, men spurgte hospitaleros undervejs til Burgos om mønstret er sådan hvert år. Det bekræftede de og sagde at maj er blevet en ny topmåned. Så falder det lidt i juni og i juli, for at stige igen i august og september. Det stemmer jo ikke helt med statistikken fra pilgrimskontoret i Santiago, men giver alligevel mening, idet ca. 40% af alle, der dér får et Compostela kun har gået de sidste 100 km. Så det kan sagtens ændre dette billede.

Det var blæsende og bygevejr med dagstemperaturer på 13-17 grader. Så alt var grønt og på ca. samme forårsstadium som i Danmark. Jeg traf, som før, mange søde mennesker, men følte alligevel at stemningen var lidt mere hektisk end på Aragonés.

Vin og arkitektur

Som jeg skrev i indledningen ville jeg på denne vandring kombinere vandringen med kulturoplevelser. I Logroño indlogerede jeg mig på et hostel og tog derpå hen til det flotte "Centro de la Cultura del Rioja" og lærte om vindyrkning og vinsmagning. Næste morgen tog jeg rutebilen de 30 km til landsbyen Elciego, hvor en af de berømteste vingårde ligger. Det er Bodegas Marqués de Riscal. Her fik jeg en omvisning gennem hele produktionen med afsluttende smagsprøver (10 euro). Og desuden kunne jeg fryde mig, med en del ambivalens, over

det hotel som firmaet har fået den verdensberømte amerikanske arkitekt Frank O Gehry til at tegne (det er ham med Guggenheimmuseet i Bilbao). Det består af en forholdsvis almindelig bygning med 18 værelser og en restaurant, men alt sammen ”pakket ind” i 8 meter brede titanium bærer, der bugter sig ind og ud mellem hinanden i changerende farver fra sølv, over lilla, guld til vågrøn. Imponerende!

To interessante klostre

Næste dag fortsatte jeg til Nájera og overnattede på et dejligt privat herberge oppe bag i byen lige under klipperne med masser af storkereder.

Mit mål næste dag var de to klostre i St. Millan de la Cogolla, Suso og Yuso.

Der er ca. 20 km ud til klostrene, der lig-

ger for foden af bjergkæden Sierra de la Demanda med den sneklædte top, St. Lorenzo i 2271 meter, i baggrunden.

Der er netop indviet en ny Camino fra Nájera dertil, men på grund af højvande i Rio Najerilla var den spærret. Gik derfor de første 6 km ad landevejen. Så fandt jeg et par km markvej til Cárdenas og herfra 4 km på landevej til Badaran. Men hér fandt jeg den afmærkede ”Camino Real Vado la Reina”, der ad grusstier og markveje fører de sidste 8 km til St. Millan de la Cogolla.

Solen skinnede og foråret viste sig fra sin bedste side, da jeg med bus kørte den korte, men stejle vej, de ca. 2 km op til klostret Suso. Det er, ligesom St. Juan de la Peña, delvis hugget ind i klippen. Men hvor sidstnævnte ”kun” er fra 1100 tallet er Suso fra 600 tallet, altså fra før maurerne invaderede Spanien i 700 tallet, og noget at

det ældste kristne byggeri i Europa. Efter besøget fulgte jeg ned ad bjerget gennem skoven med argentinske Gabriella, som jeg også var nabo til på det glimrende Casa Rural. Vi var stort set de eneste turister der overnattede i St. Millan de la Cogolla, og næsten alene i restauranten på det flotte Parador hotel.

Indlagt bjergvandring

Næste morgen fulgte jeg GR 93 op over det første bjerg og ned i næste dal og fortsatte til Santo Domingo de la Calzada, ca. 18 km. Da der var byfest og fyrværkeri dér, foretrak jeg at fortsætte til kirken i Grañon, hvor jeg har været før. Som tidligere, indbydes man her til at deltage i madlavningen, hvilket giver en dejlig stemning. Aftenen sluttes af med at de, der har lyst går op i kirkens kor og lader et tændt lys gå fra hånd til hånd. Den der holder lyset kan sige noget om det hun/han tænker om dagen og livet.

"Museo de la Evolucion Humana" i Burgos

Efter Belorado tog jeg en bus til Burgos fordi jeg havde besluttet at bruge to dage der. Den ene blev brugt på at besøge det fremragende "Museo de la Evolucion Humana", der på baggrund af fundene i Atapuerta, handler om menneskets evolutionshistorie. Lidt uden for Atapuerta, som man kommer igennem som pilgrim, fandt arkæologer for ca. 30 år siden klare beviser på, at de første menneskevæsner i Europa havde boet i nogle huler dér for 850.000 år siden. Museet er indrettet efter de nyeste formidlingsprincipper og er virkelig et besøg værd. Husk at tage vand med, da der ikke er en café, så efter fem timer er man lige så træt i benene som på Caminoen efter fem timer. Men en god træthedsfølelse.

Byen Burgos er bestemt i sig selv et besøg værd. Den er meget tæt og urban, som byer

af samme størrelse (ca. 200.000 indbyggere) i Danmark slet ikke er. Vi har jo 60% af boligmassen udlagt som parcelhuskvarterer. Dér bor man i lejligheder og ejendommene er mellem 5 og 8 etager med butikker i stueetagen. Det giver liv i gaden, som er rammen om det daglige liv. Flere steder er gaderne udvidet til boulevarder kranst af skyggefulde træer. Promenaden, Paseo Espolón, langs Rio Arlanzón er i sig selv en oplevelse. De klippede platantræer er podet på hinanden så de hænger sammen og danne en grøn løvsal om sommeren. I midten af maj var det kun de grå stammer, der stod som skulpturer mod himlen.

Transfer til Camino Sanabrés

Fra Burgos ville jeg have taget toget til Zamora, men da forbindelserne er færre og dyrere end med bus, tog jeg bussen. Zamora ligger ca. 230 km. sydvest for Burgos. Undervejs oplever man virkelig Mesetaens udstrakte vidder. Der gøres holdt i Valladolid, også en stor flot by.

Zamora er mindre, men smukt anlagt på en ås, der ender med en imponerende udsigt over Rio Duero, som virkelig er imponerende med sin bredde og store forårsvandføring. For enden af åsen ligger også domkirken med noget så sjældent som en kuppel i midten.

Efter tre timer i Zamora kørte jeg videre med bus de ca. 40 km til Tábor, en lille by, tæt på hvor Camino Via de la Plata deler sig i nordlig retning mod Astorga og Camino Sanabrés begynder mod nordvest. Der er ca. 280 km til Santiago, men da jeg jo havde brugt tid på kulturopdagelser rakte tiden ikke til at gå længere end til Ourense, ca. 100 km. før Santiago. Men hvilken oplevelse!

Camino Sanabrés - også dejlig

Sanabrés er fantastisk i sin variation med grønne floddale, let sumpede sletter, imponerende vandkraftsøer og grønne øde bjerge.

De sumpede områder er nok tørre, når man når lidt længere hen på sommeren, men det var til tider meget vådt og mudret på Caminoen. Ikke fordi det regnede meget, men fordi marts og april havde været meget regnfulde, så meget af vandet var ikke løbet i floderne endnu. Det betød at man over nogle strækninger simpelthen måtte søge ud på landevejen. De fleste passager var dog til at klare. Men da vi sled os op til passet Porto á Canda, som danner grænsen mellem Castilla y Leon og Galicien, var det som en mudret glidebane op ad en snæver bjergsti. Op kom vi da. Vi var daglig ikke mere end 20-30 pilgrimme, der overnattede i de samme småbyer, så der opstod en hyggelig familiær stemning.

Jeg blev fx gode venner med Sergio og hans hest, der trofast havde fulgtes ad siden de startede på Via de la Plata i Sevilla. Han er pensioneret marinebiolog og taler det klarreste spanske jeg til dato har oplevet. Han var tilmed pædagogisk og forklarede de ord, som jeg ikke forstod, uden at forfalde til engelsk, som han taler rimelig godt. Så jeg endte med at sige ham, at en uge mere i hans selskab, ville have gjort mig flydende i spansk (gid det passede).

Straks efter at være kommet ind i Galicien blev stien til en flot anlagt grussti og man tænkte, at nu var alle sorger ovre. Men nej, for i Galicien holder de jo køer. Hver bonde sine 5-6 hoveder, der ledes på græs hver morgen og hjem hver aften til malkning. De går hvor de altid har gået, og det er bl.a. på Caminoen. Så den fine sti blev efter den første landsby til et mudderælte iblandet kokasser! Under vandringen er den kommende højhastighedsbane mellem Ourense og Madrid ofte en påmindelse om hvor svært det er at bygge infrastruktur i et stort bjergigt land. De borer tunneler med jævne mellemrum, så nogle steder er man tæt på tunge lastbiler, dog uden at det er farligt, og andre steder ser man de omfattende arbejdspladser ved tunnelerne ude midt i ingenting. Undervejs kommer man gennem den smukke by Puebla de Sanbría. Ellers kun mindre landsbyer og stor natur.

Vildt natursceneri

Især efter byen á Gudiña bliver natursceneriet smukt og vildt. Herfra fører Camino Sanbrés dig op i højlandet i mellem 1000 og 1200 meter, langt fra veje og byer. Men også ned i dalen ved Laza, hvor man efter 6 km jævn asfalt- og grusvej kommer ind på en rigtig "trække-søm-ud" stigning på 400 højdemeter over 4 km. Belønningen er landsbyen Albergueria hvor den berømte muslingebar ligger. Hele baren er fyldt med mulingeskaller, én for hver gæst der har spist i Luis' bar og overnattet i hans hyggelige albergue "Rincon del Peregrino". Ingen butikker, men et godt udvalg af kolonialvarer til købs i køkkenet. Desuden er der i opholdsstuen en brændeovn og et godt bibliotek med bl.a. en digtsamling af Pablo Neruda.

Sidste overnatning inden Ourense var i Xunqueira de Anbía, hvor der ligger et af disse flotte nye arkitekttegnede herberger, som man ser flere steder i Galicien.

Men det mest bemærkelsesværdige i byen er nok det lille hotel "Casa de Miraval", som er indrettet i et privat hjem, der har tilhørt en excentrisk tidligere Franco-minister og senere hans flamboyante pilotsøn. De har samlet til huse af møbler, ure, våben, propeller, bøger ... og vin. En kæmpe vinkælder med alle europæiske slotsvine repræsenteret. Sikkert eddike det meste. Den ældre dame der passer stedet rører ikke én ting, så gæsterne i de 7 dobbeltværelser (45/35€) bor så at sige i et museum. Damen fortæller meget gerne om far og søn, og viser rundt.

Ourense med varme kilder

Ourense er en dejlig by tæt ved Rio Miño. Her er mineralske termiske kilder, så siden Romertiden har det været en kurby. Der

er ét termalbad midt i byen. Men det lønner sig at tage "tivolitoget" fra Plaza Mayor (0,85€) gennem byens gader og ned til floden, hvor der ligger 5-6 termalbade lige ud til Rio Miño. Man betaler 5 € og hvis man skal have badetøj, håndklæde og slippers, nok 5€. Der er nok otte forskellige bassiner med hver sin egenskab og temperatur, fra 18 til 45 grader. Herligt for en godt brugt pilgrimskrop. Spiste aftensmad i en dejlig tapasrestaurant sammen med en hollænder, et canadisk par og et dansk par (som jeg havde fulgt med jævnlige siden Tábor).

Næste morgen kørte jeg med lokaltoget ad den gamle bane, der blev anlagt i 1950'erne med en masse tunneler og broer, ud og ind mellem grønne bjerge, til Santiago de Compostela - og hjem.

Denne "kombinations-camino" har været en helt ny oplevelse. Jeg fik på en måned kun vandret ca. 500 km, men fik til gengæld suppleret med en masse andre oplevelser og, frem for alt, gravet et spadestik dybere ned i den spanske kultur.

800 km på 35 dage - mig og min far – helt alene

At være sammen med sin far i døgndrift i flere uger kan nok give de fleste voksne kvinder nervøse ticks. Især hvis man i årevis kun har set hinanden en enkelt weekend eller et par timer ad gangen. Men journalist Stine Troense sprang ud i det og vandrede pilgrimsvejen El Camino de Santiago de Compostela i Nordspanien sammen med sin far. Selv om de har kendt hinanden i over 33 år, dukkede nye spørgsmål og nye sider frem hver eneste dag. Læs om deres tur på godt og ondt. (Denne artikel har været bragt i bladet "I form". Vi siger tak for tilladelsen til at bringe artiklen i Pilgrimmen)

af Stine Troense

Hvad siger du til at tilbringe over en måned sammen med din far – 24 timer i døgnet? Jeg sagde ja og snørede vandrestøvlerne. Vi var trætte, da vi kom i mål efter 1.610.169 skridt og mere end 800 kilometer. Trætte af at vandre op til 33 kilometer om dagen – og lidt trætte af hinanden.

Artiklen handler ikke om vabler, landskaber eller glæden ved at bruge sin krop. Den handler heller ikke om vandrestave, menneskemoder eller spirituelle oplevelser på den historiske pilgrimsrute El Camino fra den franske grænseby Saint-Jean-Pied-de-Port tværs over Nordspanien til Santiago de Compostela i Galicien. - Den handler om mig og min far.

Jeg har fire søskende: en storebror, en lillebror, en storesøster og en lillesøster. Er jeg så det oversete barn i midten? Nå. Men jeg kan godt misunde mine søskende, at de har valgt at bo tæt på vores forældre. Jeg bor i København, og min familie bor i Østjylland. Derfor var pilgrimsfærden med min far en enestående mulighed for at være sammen med ham på tomandshånd i mere end blot en weekend eller en juleferie. Kvalitetstid simpelthen.

Når vi mødte andre vandrere på pilgrimsruten, fortalte min far, at det var mig, der havde plaget om, at vi skulle gå Caminoen. Det har jeg aldrig gjort. Vi fandt stille og roligt sammen ud af, at det var en god idé. Og det var det! Men derfor behøvede han jo ikke at fortælle alle og enhver, at det var min idé, og at jeg havde insisteret. For det havde jeg ikke! Og når han udlagde sin version (som han helt givet selv troede på), blev jeg irriteret. Og det gjorde mig irriteret, for kunne det ikke være totalt ligegyldigt, hvis idé det var? Jo, helt sikkert.

Og måske er det endda mig, der tager fejl. Pointen er, at jeg lod mig irritere over ting i småtings-afdelingen. Det allermost irriterende var næsten, at min far aldrig lod til at blive irriteret på mig. Når jeg var træt, satte han tempoet ned. Når jeg var frisk, holdt han trit med mig. Når jeg var urimelig, var han min far: omsorgsfuld og overbærende. Det ændrer sig åbenbart ikke med tiden.

Når jeg tænker over det, har jeg også bevarer min rolle som barn ved at blive irriteret og ikke tage mig sammen, når kræfterne var små sidst på dagen.

Der var ikke så meget bøv! med min far. Han var faktisk hverken utidig eller næsvis én eneste gang! Dog erfarede jeg, at tre ting lå ham på sinde:

- 1) Der skulle være et ordentligt ryglæn på stolen på restauranten/baren/cafeen/i parken/byen.
- 2) Han ville sidde, så han kunne overskue rummet/pladsen/torvet/parken/byen.
- 3) Hans café con leche skulle være stor og varm.

Kan det ikke være uendeligt ligegyldigt, tænker du måske. Det gjorde jeg også, men

så slog det mig: Manden har jo ret! Hvorfor sidde dårligt og drikke halvkold kaffe, når man kan sidde behageligt på nabocafeen og lure på de andre pilgrimme?

Efter den erkendelse gik der sport i at finde den rigtige bar med de rigtige stole og den rigtige kaffe. Vi begyndte at sidde ved siden af hinanden, som om vi kørte i en gammel rutebil, og ikke over for hinanden som i en moderne bybus. Vi delte et lille smil, når "Hr. Suresen", "Canadieren" og "Rygssækken med ben" dukkede op. Alt sammen oplevelser og minder, som nu bor i et af mine hjerterum.

Et to, et to, et to ...

Der er ting, fædre ikke må. Fædre må ikke græde, for det er barnets opgave. Fædre må heller ikke være svage og da slet ikke være pinlige. Min far er somme tider begge dele, og det bliver nok kun værre med årene.

Min far hedder Jens og er 69 år. Jeg har kendt ham i 33 år og boet sammen med ham de første 18 år af mit liv. Han er en god far. Sådan en, alle mine veninder spørger til og beder mig hilse. En fejlfri far (bortset fra det der med, at han har det med at blive ældre). At jeg lader mig gå på af, at han ikke længere er så stærk, som jeg pralede med i skolegården, siger i virkeligheden mere om mig: Jeg elsker min far, og jeg vil ikke af med ham. Og jeg er slet, slet ikke parat til at se de små uundgåelige tegn på, at det skal jeg før eller siden.

Så! Nu slap den ud – konklusionen. Det, jeg – set her i bakspejlet – tager med mig fra vores vandretur: Min far bliver ældre, som tiden går, og før eller siden skal jeg lære at klare mig uden ham. Burde jeg have vidst det, inden vi tilbagelagde over 800 kilometer til fods? Ja, men så enkelt er det ikke. Den slags realiteter skal snige sig ind på én og langsomt bundfælde sig. Sådan var det i hvert fald for mig.

Vi besluttede os for at vandre “Den franske vej”, som den populære pilgrimsrute i Spanien kaldes. Vi havde erfaringer med at vandre på den danske pendant, Hærvejen, så vi vidste, vi kunne holde hinanden ud – og klare de fysiske strabadser.

Det sidste gik da også godt: Vi vandrede seks kilometer i timen, og ingen bjergtoppe eller stejle nedstigninger kunne stoppe os. Vi forlod herberget, vi havde delt med

andre pilgrimme, som de sidste – for blot at bruge morgenen og formiddagen på at overhale dem på vej til det næste. Vi blev kendt som “the Nordic Skiers” og “Fast Foot” (ikke alle pilgrimme er lige gode til engelsk)!

Stave og ben gik som et schweizisk urværk: sikkert og i takt. Vi tænkte aldrig over rytmen eller gjorde os umage for at synkronisere vores bevægelser. Når pilgrimme eller lokale komplimenterede vores stil, blev min ryg rankere, og mine fødder rappere. Det er ikke værst at slægte sin far på!

God til plastre og poser

Min fars bentøj tjente ham godt. Ikke så meget som en vabel fik han. Så hele arsenallet af plastre, forbindinger, strækbånd, jod, smertestillende piller og cremer, som han møjsommeligt havde samlet sammen, pakket og slæbt rundt på i ugevis, kom kun mig til gavn. Hver aften spurgte min far, om jeg nu også havde inspiceret mine fødder (ja, selvfølgelig!), og hver aften tilbød han at sætte Compeed på, hvis jeg (eller han!) mente, det var nødvendigt. Det var det somme tider, og så begyndte ritualet med at finde den rette størrelse, få klisterpapiret af og sætte plastret på – uden at lave folder.

Han var bedre til det end jeg, men han har selvfølgelig også sat mange plastre på i sin karriere som far til fem. Når jeg bliver mor, vil jeg være lige så god til at sætte plaster på som min far!

Min far havde et system, så han kunne overskue rygsækkens indhold: I den blå stofpose havde han toiletting. I den røde medicinting. Mobiloplader, kameraoplader osv. boede i den gule.

Alligevel skulle han både igennem den blå, den røde og den gule pose, før han ramte den grønne, der indeholdt netop det, han ledte efter.

Imens gik jeg rundt i cirkler og sendte min mor, der har været gift med min far i 36 år, en kærlig tanke.

Da vi havde vandret i to uger, udtænkte min far et nyt sindrigt system: Nu skulle de farverige posers indhold afstemmes efter, hvornår på dagen han skulle bruge dem. Altså flyttede lommelygten over til tandbørsten og mobilen (med vækkeursfunktionen). Fodsalven, der skulle bruges efter eftermiddagens bad, flyttede fra toilettingene over i posen med ... eftermiddagsting?

Her mistede jeg overblikket, og han vændede sig aldrig til, at tingene havde fået nye faste pladser, og så var vi jo lige vidt. Og kom sidst ud ad døren.

Kongen af opremsning

Min far elsker at remse op. Når jeg er hjemme på weekend, remser han op, hvad der findes af mad i køleskabet, fryseren og i skuret. Når jeg ringer hjem, remser han op, hvad mine søskende laver, og inden vi rejste hjemmefra, remsede han op, hvad jeg skulle pakke. Hver morgen i Spanien remsede han op, hvor mange vandrestøvler, der var tilbage på hylden, hvordan vejret var, hvor mange dametoiletter, der var frie, og hvor mange pilgrimme, der var gået til morgenmad. Imens prøvede jeg at komme til mig selv.

Min far kan heldigvis andet end at remse op. På udrejsen hev han en brækpose op af baglommen, da jeg – som jeg altid gør, og

som jeg altid glemmer, jeg gør – blev grøn i hovedet. Hver morgen løftede han mig ned fra overkøjen (der var ingen stiger). Han bar mine souvenirs i sin rygsæk (uanset vægt), han lærte alle mine forskellige kaffeønsker udenad på spansk, og han lod mig sms'e med min kæreste, lige så tosset jeg ville, i stedet for at opfordre mig til at nyde en smuk udsigt eller stilheden.

Og hvis jeg havde brokket mig over, at jeg så tyk ud, ved jeg, hvad han ville have sagt, for det har han sagt til min mor, mine søstre og mig gennem hele min opvækst: “Man kan ikke se tyk ud, når man ikke er det!”

Da vi den første dag kæmpede os ned ad Pyrenæerne på stejle stier med mudder, rullesten og trærodder, passerede vi mindsten for pilgrimme, der i tidens løb har måttet lade livet. Det fik min far til at meddele, hvad der skal stå på hans gravsten: “Han stred til det sidste.” Det var altså ikke spor sjovt, far!

Barberen fra Sahagun

Søren Carl Ivan. Det hed min farfar, og ikke bare Søren, som jeg troede. Det fortalte min far mig en dag. Vi vandrede ud ad en endeløs grussti på højsletten Mese-taen. Der var intet at se! Intet!

Bare kornmarker, grusstien, og på elmasternes runding over markerne kunne man (ifølge vores guidebog) ane jordens runding. Den kunne jeg nu ikke få øje på, og jeg – sig det ikke til nogen – kedede mig. Men så kom Søren Carl Ivan på banen. Og så var turen pludselig ikke kedelig mere!

Det burde være forbudt for bedsteforældre at stille træskoene før deres børnebørn.

I Sahagun ville min far til barber. Så han satte sig til rette i stolen. Barberen brugte barberkost og ragekniv og kunne sit håndværk. Jeg har aldrig set min far uden hår og fuldskæg, og det håber jeg heller ikke, jeg kommer til igen! Var det da så grimt? Nej, overhovedet ikke. Det fik ham bare til at se så lille og sårbar ud. Og det var ikke min fars ansigt, der lidt efter lidt dukkede frem af det hvide skum.

Hatten af for underholdningsværdien i den søvnige by, men altså ... jeg havde det, ligesom dengang mine forældre solgte mit barndomshjem for at flytte til noget mindre. Det må man ikke!

Forældre skal hverken blive ældre eller forny sig. De skal, som min verdensmand af en lillebror sagde, da han første gang kom

hjem på weekend fra sin nye efterskole og fandt vores forældre i hver deres stol: "Så sidder I der og har ikke rykket jer en meter!"

Min far er en hensynsfuld mand, og det kom til udtryk mange gange i Spanien. Fx spurgte han mig, om jeg ville følges med ham, hvis han tog strømper på i sine Crocs. Det ville jeg gerne (for vi kendte jo ikke et øje!)

En anden ting, og det kan jeg lige så godt sige, som det er: Jeg var forstoppet. Helt og aldeles. Og da min far kun taler spansk til husbehov, måtte han på apoteket knytte sine næver og stønne, mens han simulerede "jeg vil rigtig gerne skide, men det kan jeg desværre ikke, så jeg presser alt, hvad jeg kan."

Jeg så oprinnet gennem ruden, for jeg ville ikke med ind!

For den tjeneste står der i himlen en lænestol med et rigtig rart ryglæn og en kop kaffe med den helt rigtige temperatur og venter på min far. Det ved jeg bare.

Hvorfor fortæller jeg alt det her? Fordi jeg er blevet bedt om det. I en tid, hvor alle løber maratonløb, og ekstremsport ikke

kun er for dumdristige vovehalse, er 800 kilometer til fods ikke noget at skrive hjem om. Men at tilbringe fem uger i streg sammen med sin gamle far, se det er en bedrift. Det mener min redaktør, mine kolleger og veninder i hvert fald.

For mig var det ikke en bedrift.

Det var en gave.

Ærkebiskoppen, der taler i mobil

Byen Santiago de Compostela er som bekendt opkaldt efter den apostel hvis jordiske rester, man hævder har fundet hvile i sarkofagen under højaltret i katedralen. Det er et trosspørgsmål. Men byen er en levende pilgrimsby med mange spændende og interessante steder at besøge. Her er ét af dem.

af Niels Henrik Lieberkind

Når man står på den store plads, Praza do Obradorio, med front mod katedralen, drejer en kvart omgang mod højre og ser lige frem, har man foran sig bygningen, der i dag huser rektoratet for byens universitet. Går man frem mellem denne bygning og sidebygningen til katedralen kommer man lige ind i gaden Rúa do Franco. Få meter nede ad denne gade ligger på venstre side en skøn lille plads, som hedder Praza da Fonseca. Den breder sig op mod parallelgaden Rúa da Reíña. På Rúa do Francos modsatte side ser man et renæssancepalads. Gå ind gennem den store portal. Så kommer du ind i en dejlig klostergård. Se dig omkring her.

Paladset blev opført i 1532 på det sted, hvor der indtil da havde stået en anden bygning, som var beboet af en fornem dame, María de Ulloa. Byens adelige ærkebiskop, Fonseca II, kom ofte på besøg her, og på en for mig uforklarlig måde blev doña María mor til to drenge, Diego og Alonso. Det uforklarlige ligger i, at det var ærkebiskoppen, som var far til børnene, og et sådant faderskab skulle jo ikke være mulig for en katolsk gejstlig, der efter hvad jeg har lært, lever i cølibat. Han og andre gejstlige fædre var i middelalderen dog ikke så sjældne fænomener, så den del af historien lader vi ligge. Der havde allerede været en Fonseca

fra familien, som havde været biskop. Derfor havde han romertallet to som tilføjelse.

Drengene voksede altså op her, og den ældste af dem, Diego II af Acevedo, blev den første greve i grevskabet Andrade i det nordlige Galicien.

Det var Fonseca II's ønske, at den yngste søn skulle være hans efterfølger, og sådan gik det.

Så Alonso blev ærkebiskop Fonseca III. Han levede fra 1475 til 1534 og var – ud over sit virke i ærkebispembedet meget aktiv i politik og videnskab – også på internationalt plan. F.eks. var han ven med den store filosof Erasmus af Rotterdam. Han var, hvad vi i dag kalder 'forud for sin tid', og en fremsynet repræsentant for renæssancen. Han støttede videnskab og kunst og bidrog økonomisk og politisk til at få sat skub i det i 1495 oprettede universitet i byen. Han finansierede også opførelsen af paladset på stedet, hvor han var født og havde boet som barn, og disse nye bygninger blev blandt andet hjemsted for universitetets første 18 studerende. I mærket – USC - på bygningen ser man stadig tilknytningen til universitetet, men i dag huser en del af komplekset byens bibliotek, og der er skiftende udstillinger af malerier, fotografier og kunst med mere.

En statue af ærkebiskoppen er det første man bemærker – og det, næsten inden man er kommet helt ind i gården, hvor han sidder på en sokkel, hævet over alle. Figuren viser ham som en klog person med en bog i skødet – han sidder og funderer. Han har den ene hånd op nær siden af hovedet som en tænkssom mand.

I de senere år er besøgstallet i klostergården forøget væsentligt, fordi den ærværdige ærkebisp nu er et af Santiagos mest fotograferede motiver. Mange synes nemlig at det er sjovt at sætte en mobiltelefon op i hans hånd – og så ser det nøjagtig ud, som

om han sidder og taler i den. Statuen, der er udført af den galiciske kunstner Ramon Conde Bermudez, er dog fra lige før mobiltelefonerne blev almindelige, idet den blev opstillet i klostergården i 1995 ved universitetets 500 års jubilæum. Så kunstneren har formentlig ikke haft en vittig bagtanke med udformningen, og selv om ærkebiskoppen, i den spirende renæssance var en fremsynet person, var han altså ikke så langt forud for sin tid, at han har tænkt på dette moderne kommunikationsmiddel. Men med hele sin indstilling – og havde han haft mulighed for at opleve situationen – ville den sikkert have moret ham.

Broer og spanger på Caminoen

Artiklen handler om de mere upåfaldende broer, pilgrimmene møder på deres vandring ad vejen til Santiago de Compostela. Måske uden at tænke nærmere over det. Men vejen giver ikke sig selv, der står nogen bag, og når vandløb og veje skal krydses, er det rart, at der er nogen, der har tænkt på, hvordan pilgrimmene kommer sikrest muligt videre på Caminoen.

af Henrik Friediger

Broer spiller en stor rolle i Caminoens historie og udvikling. Nogle af de store figurer i historien har netop været brobyggere. Vi har tidligere bragt flere artikler om de middelalderlige broer (i nr. 21 og 22), der fremstår som rustikke mindelser om en svunden tid, hvor Caminoen blev jævnet for de tusindvis af pilgrimme på vej mod Santiago de Compostela. Det var helt afgørende sikkert og tørskoet at kunne krydse de mange floder, der krydsede pilgrimsvejen.

På en forårsvandring i 2014 slog det mig, at sådan er det stadig. Broer er stadig helt afgørende for, at vi overhovedet kan vandre Caminoen – ikke alene tørskoede men også med livet i behold. Ikke blot er der vandløb at krydse, men også lande- og motorveje. Da jeg først havde fået ideen, begyndte jeg at knipse løs. Her får I nogle af resultaterne.

Navarra

Det tog lidt tid, før tanken om at fokusere på broer indfandt sig. Det var først hen på andendagen på min vandring, der startede i Pamplona. Mellem Cirauqui og Lorca kommer man under en moderne akvædukt, hvor den nu kun er rester af et påmalet slogan om, at man befinder sig i et område, der burde være baskerland – jeg tog intet foto, men her er ét med nogle år på bagen:

Efter at have passeret den, går Caminoen til venstre og dér dukker en lille gotisk bro fra 11-hundredetallet. Den har jeg mange minder fra. Et dejligt sted at holde hvil. Jeg har flere gange taget en dukkert i det ret stillestående vand under floden. Nu gør jeg det ikke mere, da jeg har læst at der bliver advaret mod floden, der hedder Rio Salado, i den middelalderlige guide Codex Calixtinus. Her må man endelig ikke vande sine heste, vandet er dødeligt giftigt!

Guiden fortæller, hvordan to lokale mænd sad ved flodbredden og sleb deres knive. De havde gjort det til et levebrød at skinde de heste, som måtte lide døden efter at have drukket af vandet. Da de af pilgrimsselskabet blev spurgt, om vandet var drikkeligt, stak de en løgn og forsikrede, at vandet ikke alene var drikkeligt, men tillige helsebringende. Men da hestene

havde drukket af vandet faldt to af dem omgående døde om, hvorefter de to mænd behændigt flåede skindet af dem. Dette til skræk og advarsel.

Kort efter passerer man mindesmærket for Arne Skov Schmidt (se Pilgrimmen nr. 23 og 26).

Før Lorca krydser Caminoen en stærkt befærdet landevej gennem en tunnel.

Jeg overnattede på et af små, dejlige herberger i Lorca. Næste dag gik jeg de godt 30 km til Los Arcos.

Den første landsby efter Lorca hedder Villatuerta. Her er der en lille, sød middelalderbro over floden Rio Iranzu.

Før i tiden gik Caminoen herfra direkte op i bakkerne bag landsbyen langs nogle olivenlunde og ganske højt op før man igen skulle stige ned til Estella. Formålet med denne omvej, var at finde et sted at krydse den flod, der går gennem Estella, Rio Egea, der er ganske vandrig.

Sådan er det heldigvis ikke længere. I stedet kommer man gennem en lille, mudret slugt ned til floden og over den via en helt moderne gangbro i et enkelt og smukt spænd:

Broen ligger ved noget, der ligner et forladt stemværk, og har næppe den store, lokale betydning, da den kun er for vandrende og de cyklister, der bærer deres cykler ned gennem slugten – de har lettest ved at køre direkte ind til byen ad landevejen. Broen er en lokal gave til pilgrimmene. Desværre har jeg ikke kunnet finde yderligere informationer om den. Men det er sådan en bro, der kan gøre én glad, fordi den vidner om omsorg for os pilgrimme.

Ekskurs: Pølsevogn

Sommetider er man (jeg) mere heldig end det burde være tilladt. På min tredivekilometers dagsmarch havde jeg drukket lidt formiddagskaffe og spist en enkelt bocata (lille bocadillo) i Estella. Derfra gik jeg strækningen gennem skoven mod Los Arcos. Den går via Urbiola, hvor jeg før har spist en udmærket menu del dia, og det havde jeg tænkt mig at gentage. Jeg medbragte derfor hverken mad eller drikke, som jeg kunne forfriske mig med, da jeg nåede Urbiola – man skal jo ikke 'bære vand til en kilde'.

Jeg véd ikke, hvad jeg egentlig tænkte, men da jeg ikke lige stødte på nogen restaurant,

befandt jeg mig snart på den anden side af landsbyen. Jeg gik godt til. Det var dét kroppen ville, og jeg fandt mig bare i det, selvom jeg naturligvis godt ét eller andet sted vidste, at det var tåbeligt at begive sig ud på 12-15-kilometers vandring uden hverken vådt eller tørt. Jeg så mig om langs hegn og på marker. Men i april er det sparsomt med naturens gaver. Og dog fandt jeg nogle rester af asparges, som lå på en aspargesmark, der for kort tid siden var blevet høstet. Jeg stak en par af de noget træede asparges i rygsækkens sidelomme, følte mig heldig og vandrede raskt videre.

På et tidspunkt kommer man ud i et ganske mennesketomt landskab. En fjern motorvej forsvinder bag bakkerne mod syd, og man er overladt til sig selv på de grusede markveje mellem de nytplantede vinmarker.

Det er én af mine yndlingsstrækninger på Caminoen. Et sted for lærkesang og høje tanker. På et tidspunkt dukker den spektakulært beliggende basílica de San Gregorio Ostiense op på en bjergtop i det fjerne mod nord og ligesom drager pilgrimmene til sig i sin ensomme majestæt (den ligger nu 10 km fra Los Arcos og jeg véd af bitter erfaring, at den er nærmest umulig at komme til fra Caminoen – jeg opgav, da jeg forsøgte for nogle år siden).

Men hvad var nu det, der ødelagde ensomheden. Lød der ikke musik?

Og længere fremme – var det ikke en pølsevogn, der stod dér mellem buskene?

Det var det!

Hvor heldig kan man være? Jeg fik mig en alkoholfri øl, der blev til to, og en herlig

bocadillo med en chorizopølse som fyren, der driver vognen priste i høje toner og selv tog en tredjedel af. Han kører selv derud hver dag i sin bil, der står lidt væk med motoren tændt, så han har elektricitet til at drive vognens lys, køleskab, kaffemaskine og den grillplade, hvorpå han steger det, som han nu får bestilling på.

Sidste stykke i Navarra

Mellem de to næsten sammenvoksede landsbyer, Sansol og Torres del Rio er der en kløft, i hvis bund floden Linares løber. Floden krydses til fods ad en helt nyrestaureret bro, hvor der i den ene side er bevaret et lavadero, en vaskeplads.

La Rioja

Grænsen mellem Navarra og La Rioja går et sted mellem Viana og Logroño. Vejen mellem de to byer er lagt om flere gange i løbet af de seneste tiår. Der går en direkte helt lige landevej, som er den korteste afstand, men den er ikke attraktiv for pilgrimmene. Derfor har man nu i starten lagt Caminoen til venstre for landevejen, så den passerer ermitaen la Virgen de las Cuevas. Senere krydser den så landevejen via denne nyanlagte træbro:

Broen er ganske enkelt skabt til pilgrimmene, så de kan komme sikkert over den lige landevej, hvor bilerne kører (alt for) stærkt.

Foran broen har man sat et skilt, der tydeligt angiver, at det er Caminoen, der her føres over landevejen – og at cyklister skal stå af cyklen og skubbe den over med den ene hånd på styret.

Udsigten til landevejen fra broen:

Logroño er hovedbyen i La Rioja og naturligvis omkranset af omfangsveje. På vej ud af byen ledes pilgrimmene ad grønne stier med indtil flere gangbroer. Her er den nyeste:

Før Navarette bliver pilgrimmene på helt moderne og tidssvarende vis ledt hen over denne bro over motorvejen:

Mellem Navarette og Nájera går Caminoen gennem marker og urtehaver. Her er der små bække, der løber på kryds og tværs. En af disse krydses af denne helt simple bro:

Det er nærmest det, vi på dansk kalder en 'spange' – en helt enkel konstruktion til at krydse et vandløb på. Måske ikke engang en 'offentlig opgave', men bønder og gartnere nyttige planker til brug for at kunne bevæge sig rundt med tørre fødder under arbejdet med afgrøderne. Og for pilgrimmene en velkommen gave.

Som de fleste pilgrimme mod Santiago de Compostela nok har bemærket er Caminoens udvikling sket samtidig med, at man har bygget en anden Camino – en motorvej – nogenlunde parallelt med vandrerruten: Autovia del Camino.

Visse steder går denne motorvej helt bogstaveligt parallelt med Caminoen, således på et kortere stykke af strækningen mellem Nájera og Santo Domingo de la Calzada, hvor én af de navnkundige brobyggere, Santo Domingo, ligger i sin imponante sarkofag.

Camino de Santiago i nutid og middelalder - alene en pilgrimsfærd?

Dette er den første af to artikler om forholdet mellem turisme og pilgrimsfærd. Pilgrimsfærd er en global aktivitet i vækst. Samtidig falder regelmæssig kirkegang, tempel- og moskebesøg i en verden, der er præget af sekularisering. Hvad ligger bag denne udvikling i pilgrimsfærd, og er der en sammenhæng med dele af turismen? Med baggrund i de sidste 40 års forskning i pilgrimsfærd og turisme tegnes i den første artikel et historisk perspektiv over udviklingen på Camino de Santiago. I den efterfølgende artikel – "Den globale pilgrimsfærd og turisme" - gøres status over den globale udvikling.

af Jens Stokholm

Tre rejser til Santiago de Compostela

I påskeugen 1988 havde familien planlagt en helt almindelig turistrejse til det nordlige Portugal og Galicien. På byvandring i Santiago de Compostela mødte vi Langfredagens sørgeprocession. I vuggende bølgebevægelse til taktfaste stokkeslag i stenbroen bar gruppe efter gruppe af kutteklædte og forummede mænd de tunge helgenbilleder og relikvier fra katedralen ned gennem de gamle middelaldergader til akkompagnement af messingblæsernes skingre sørgemusik. Det gjorde indtryk. Det samme gjorde næste dags midnatsgudstjeneste, der begyndte i bælgmørke på den menneskefyldte Praza do Obradoiro foran katedralen.. Vi var ikke på pilgrimsrejse, og jeg erindrer ikke, at have set en pilgrim, men vi fik en religiøs oplevelse der stadigvæk er levende.

I 2003 var jeg en sommer på en ny rejse til det nord-vestlige Spanien. Et af målene for rejsen var hvad man kan kalde "Et historie-pilgrimsbesøg" i Covadonga højt oppe i Los Picos de Europa, hvor spanierne for første gang slog maurerne i 722. Sammen med an-

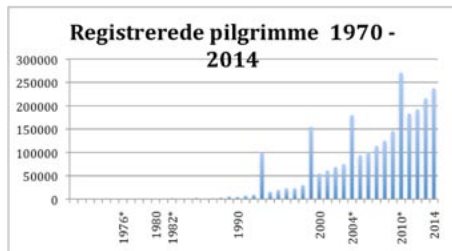
dre besøg på historiske steder i Asturien, Castilla Leon og Galicien mødte vi ustandseligt pilgrimmene med stav, rygsæk og muslingeskallen bag på.

Endelig i 2011 kom jeg på pilgrimsvandring ad Camino Francés. Langsomt blev indtryk-kene og mødet med mennesker fra hele verden bundfældet, og blandt så meget andet er de spørgsmål vokset frem, som jeg indledte med. Mange andre af Pilgrimmens læsere har haft lignende rejseoplevelser. Når jeg alligevel indleder denne artikel med nogle af mine Santiagooplevelser er det fordi de udtrykker essensen i denne og den næste artikel.

For det moderne rejsebevidste menneske er der ingen markante grænser mellem de tre rejsetyper: Turistreisen med den overraskende oplevelse, den sekulære pilgrimsrejse i en turistindfatning og pilgrimsreisen med turistprægede møder i det fremmede. Nok er de forskellige i deres planlægning og nogle af målene, men de rummer samtidig betydelige fælles træk, og de planlægges og forbruges efter det moderne menneskes individuelle behov.

Udviklingen i nutiden og efter reformationen

Pilgrimmens læsere kender af egen erfaring den store og stadigt voksende interesse for pilgrimsfærd på Caminoen. En grafisk fremstilling giver et godt indtryk af, hvor stor stigningen har været over en relativ kort periode.

Figur 1. De med *) mærkede år er de såkaldte jubilår hvor Sct. Jakobs dag falder på en søndag. Fra 1970 til 1987 ligger tallene under 1000 bortset fra jubilærene og op til 1980 registreres kun nogle hundrede eller færrelår. I 2015 - et almindeligt år - blev registreret 272.412 pilgrimme.

Diagrammet er dokumenteret gennem de statistikker, som er udarbejdet på pilgrims-kontoret i Santiago, hvor reelt alle pilgrimme i dag bliver registreret og får udleveret diplommet, Compostela, hvis de har tilbage-lagt og dokumenteret mindst 100 km på Caminoen. Tilbage i tiden er statistikken næppe særlig præcis, og frem til slutningen af 1980'erne blev meget få registreret. Det kan både skyldes, at der dengang var få pilgrimme, hvad den efterfølgende udvikling kan tyde på, men også at det tidligere ikke var almindeligt at lade sig registrere. Givetvis faldt pilgrimstallet efter reformationen, selvom det en kort periode steg fra de katolske lande under religionskrigene. Efterfølgende faldt antallet af pilgrimme fra Sydeuropa igen og ikke mindst i oplysningstiden. Medvirkende var også krige og uro i Spanien, der eksempelvis fik en af

biskopperne i Santiago til egenmægtigt at gemme Sct. Jakobs jordiske rester af frygt for, at englænderne ville stjæle dem. Det hjalp heller ikke på søgningen. Gemmestedet var ukendt og først i 1879 blev relikviet genfundet bag højalteret i katedralen og godkendt af pave Leo XIII i 1884. Men heller ikke det ændrede meget i starten – de næste godt 100 år.

Først under Franco begyndte man en reel genopbygning i 1940. Santiagos gamle bydel blev erklæret nationalt monument blandt andet som led i styrets satsning på turismen. Den store turiststrøm foretrak dog Middelhavet. Det ændrede sig efter Francos død. Både regionalt i Santiago og centralt i Madrid blev der arbejdet målbevidst på at opbygge Caminoen og Santiago til at blive det store pilgrimsmål og den turistmagnet, som de var i middelalderen. Opbygningen centrerede sig i starten om en omfattende renovering af selve Santiago og genetablering af den såkaldt franske pilgrimsrute – Camino Francés. Foruden afmærkning og renovering af gamle romerske vejstrækninger blev der udbygget et fintmasket netværk af billige overnatningssteder – offentlige såvel som private. Nye/gamle caminoruter er siden føjet til og aflaster i dag den overfyldte Camino Francés. Desuden giver de den voksende gruppe af tilbagevendende pilgrimme en mulighed for fornyelse af vandringsoplevelsen.

Transportformerne er foruden de 81-89 %, der vandrer også cykel (18 – 11%), bus med kortere spadsereture, og ridning (0,1 – 0,2%).

Bussen er fra Belgien med et til lejligheden passende navn til rejseselskabet. Ikke alle finder bustransport forenelig med pilgrimsfærd og placerer den mere i kategorien Turisme.

Pilgrims- og kulturrute

Andre tiltag med et betydeligt markedsføringselement blev iværksat fra 1980 og frem til årtusindskiftet, hvor der til det religiøse perspektiv blev tilføjet et væsentligt kulturelt. Unesco optog i 1984 byen på listen over verdens kulturarv, og i jubilåret 1993 blev selve Caminoen også optaget på listen. Den katolske kirke spillede en aktiv rolle med at modernisere rammerne for pilgrimsfærd på Caminoerne og i selve Santiago. Særlig betydning havde det, at pave John Poul II lagde stor vægt på pilgrimsfærd overalt i den katolske verden. Santiago blev således besøgt i 1982, der var et jubilår, hvor det registrerede besøgstal steg fra 299 året før til 1868. Herefter tog væksten fart, og ved et nyt pavebesøg i 1989, satte besøgstallet ny rekorder med 5760 registrerede. Ud af disse forskellige succesfyldte tiltag fødtes ideen om at gøre Santiago de Compostela til den ene af EU's europæiske kulturbyer. I jubilåret 1999 blev udnævnelsen effektueret, og dermed blev et pilgrimsmål også et kulturelt mål og indirekte et turistmål af særlig betydning. Begrundelsen for bystyrets ansøgning er interessant fordi den i udpræget

grad slår på Santiagos betydning for skabelsen af en europæisk kultur og et fællesskab – blandt andet gennem de lange vandringer hvor pilgrimmen oplever et fællesskab på Camino-ruterne. Selveste Goethe bliver bragt i spil i en artikel om udviklingen med citatet: Den europæiske ide blev født på vejen til Santiago. Også Jørgen Johansen har bragt dette citat i en af sine mange bøger om Santiago. Det er dog aldrig lykkedes mig at få oplyst kilden eller finde den.

Registrerede nationer/år:	135 – 140
Fordelingen på nationer:	Spanien knap ½, EU ca. 1/3 Øvrige ca. 1/6
Mænd:	Svagt relativt fald 56 – 52%.
Kvinder:	Svagt stigende andel 44% - 48%
Alder > 60 år:	Stigende fra 11% i 2004 til 16% i 2014
Camino Francés' andel:	Et relativt fald fra 84% i 2004 til 70% i 2014

Faktaboks: Nogle statistikker og udviklingstendenser.

Santiagopilgrimme anno 2011 og deres bevæggrunde

På nutidens Camino er det ikke kun europæerne, der vandrer. Caminoen er blevet global sammen med motiverne for vandringer.

På min egen vandring mødte jeg sydkoreanske Sue. Hun var født i et landsbymiljø og arbejdede nu som kiropraktiker i Seoul. Hun havde ikke noget religiøst tilhørsforhold, gode materielle kår, men var utilfreds med sin tilværelse, som hun syntes manglede indhold. Et turistbesøg i Firenze og Toscana, der var inspireret af et surf på internettet, havde vist hende en kultur og livsstil, som hun fandt langt mere meningsfyldt. Skulle hun bryde op? Ved et nyt raid på internettet efter hjemkomsten stødt hun på en omtale af Camino de Santiago, som et godt sted at tænke over egen tilværelse, og her var hun nu. Vi drøftede det og meget andet over nogle vandringsdage. Resultatet kender jeg ikke, men Sue har talrige fæller i den moderne sekulære verden.

Et japansk ægtepar vandrede her for anden gang fordi storheden og roen i landskabet,

vandringens rolige rytmiske tempo og enkelheden i livet på Caminoen for dem var en form for rekreation fra Tokio's hektiske del...

Fransk-canadiske Elisabeth, der lige var blevet pensioneret som lægesekretær i en alder af 70, var katolik og havde været alene i mange år. På vej til det første besøg hos den eneste datter i Australien ville hun besøge Europa og kombinere det med den pilgrimsvandring, hun havde drømt om i mange år. Hun havde bevidst valgt Camino de Santiago frem for eksempelvis Lourdes fordi vejen og fællesskabet under vandringer for hende var lige så vigtigt som målet.

Pilgrimme i samtale efter dagens vandring på herberget i Ponferrada

Et ganske andet møde var Belgiske Jean på 19 år. Han var født af et totalt stofafhængigt par og blev fra fødslen passet af nonner. Da han var 10 begyndte han et liv på gaden afbrudt af nye institutionsophold. Han var velbegavet og blev hurtigt organisator af gadebander. Som 18årig fik han en ny dom, og nu modnedes et ønske om at bryde ud, blive rehabiliteret og skabe noget. Den mulighed giver straffesystemet for unge i Belgien i samarbejde med Oikoten organisationen ved at bruge pilgrimsvandringen til Santiago som en form for straf-behandling. På cykel var han kommet fra Antwerpen til Pyrenæerne, hvor cyklen brød sammen i bjergene. Derefter var han vandret videre til fods, hvor jeg mødte ham. Under vore lange samtaler slog det mig, at Jean repræsenterede et mix af de motiver, der lå bag de tre foregående beretninger og en tilgang, der havde en parallel til bods- og domspraksis i middelalderen. Samfundet havde pålagt en "bod", der samtidig skulle fungere som rehabilitering.

Camino de Santiago i middelalderen

Udviklingen af Santiago de Compostela til det ene af middelalderens tre store pilgrimssteder har mange lighedspunkter til nutidens udvikling. Opdagelsen af Jakobs grav ca. 813 uddybes ikke her. Sct. Jakob som apostel er i en helgenliga for sig på niveau med Peter og Paulus og pilgrimsfærden kom hurtigt i gang. Desuden blev Sct. Jakob hurtigt skytsengel for reconquistaen og senere for Spanien. Pilgrimsfærd i Europa voksede kun langsomt frem til 1000, hvorefter det ændrede sig hastigt. Vikingerne og ungarnene, der havde hærget i vest og øst, blev kristnet. Arabernes hærgen i syd blev bremset og de fik nok at se til med de tyrkiske stammers fremrykning i mellemøsten. Europa bevægede sig desuden ind i en lang-

varig vækstperiode, og det stimulerede pilgrimsvandrerne. I Nordspanien blev det lettere og mere sikkert at rejse. Kirken og kongemagten fremmede rejsemulighederne langs Camino Francés gennem bygning af herberger, klostre, alle broer fra Logroño til Santiago og beskyttende borge.

Det magtfulde kloster i Cluny var aktiv i udbygningen af pilgrimsfaciliteter på vejene til Santiago og støttede pilgrimsrejser fra hele Frankrig. Santiagos initiativrige biskop Diego Gelmirez havde gode forbindelser til Cluny, Pavestolen og kongemagten i Asturien - Leon. Ærkebispesædet blev flyttet fra Merida til Santiago, og pilgrimmene begyndte for alvor at drage til Santiago. Det er denne bevidste udbygning af rejsefaciliteterne og markedsføringen, der sammen med de spanske korstog "Reconquistaen" bringer Camino de Santiago helt i front i middelalderen - og som har lighedspunkter

med nutidens reetablering. Vi kender reelt ikke antallet af pilgrimme i middelalderen, men det har været stort – både lokalt og på de lange strækninger. Et lille indblik i omfanget kan læses i indberetningen fra den mauriske ambassadør i Leon hvor han omtaler de overraskende mængder af pilgrimme han møder på vejene. ”Aldrig havde han troet, at der fandtes så mange mennesker i Nordspanien”.

Religiøse motiver var den drivende kraft og kirkepolitiske bestemmelser om bod og aflad var vigtige faktorer bag det voksende antal pilgrimme i højmiddelalderen. Motiverne kan deles op i to hovedgrupper: De ufrivillige, der blev pålagt pilgrimsvandring som bod eller idømt som en juridisk straf for kriminelle forseelser, og de frivillige, der har mange lighedspunkter med nutidens motiver – søgning af helbredelse, løfte af vidt forskellige grunde, som tak eller som bøn, en personligt pålagt bod for en af andre ukendt forseelse og mange andre lignende grunde. Nutidens fremmedgørelse med søgen efter ny mening og veje i livet var ikke en kendt årsag til pilgrimsfærd i middelalderen. Der var ikke så mange valgmuligheder, og man indordnede sig på den plads, som Gud havde bestemt. Endelig er der ingen tvivl om, at adelen og det voksende borgerskab i byerne i senmiddelalderen også fik en god portion turistrejse bygget ind i mange pilgrimsrejser. Skriftlige kilder omtaler helt konkret, at den planlagte pilgrimsrejse også havde et oplevelsesindhold.

Opsummering

De pilgrimsruter, der er genskabt i Spanien er på mange måder enestående med deres velorganiserede ramme for pilgrimsvandring. De er en væsentlig årsag til opblomstringen i pilgrimsfærden på Camino de Santiago. Utallige kortere eller længere beretninger bærer vidnesbyrd om, i hvilken grad de rammer centrale behov hos det moderne søgende menneske – troende såvel som sekulært orienteret. De tilbyder et frirum og rekreative muligheder gennem enkelhed, og individuelt valg af ensomhed i ro og eftertanke eller fællesskab og samtale – ofte i vekslende forløb. Den fysisk rolige udfoldelse under vandringen med afvekslende natur og indtryk er en medspiller i den opbygning, de fleste oplever, og der er videnskabeligt belæg for, at netop denne form for fysisk udfoldelse kan gavne såvel kropslige som mentale funktioner.

Vandring på Caminoerne mod Santiago er en vandring gennem Europas middelalderhistorie og den fælles europæiske kultur. På vandringerne skabes nu som dengang et fællesskab med udveksling af informationer, tanker og følelser, der nu lettes af det engelske sprogs store udbredelse. Den fysiske udfoldelse i den nordspanske natur, besøg undervejs i gamle kirker, klostre og middelalderbyer, den nyskabte iscenesættelse af Caminoerne med herberger, vandrestier, vejvisere m.v. - dette er Camino de Santiagos DNA. Den er lige brugbar hvad enten man er religiøst motiveret pilgrim eller et sekulært, stresset og søgende storbymenneske. Caminoen giver rammer og åbner svarmuligheder for begge.

Og svaret på spørgsmålet i overskriften? Nej, det er ikke alene en pilgrimsfærd. Det er for mange også en kulturrejse eller en turistrejse - og for andre en indre opdagelsesrejse.

Den globale pilgrimsfærd og turismen

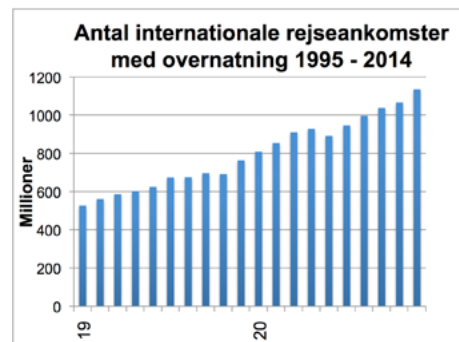
I denne den anden af to artikler gør forfatteren status over den globale udvikling af såvel turisme og pilgrimsfærd og diskuterer forholdet mellem de to fænomener.

af Jens Stokholm

En oversigt og nogle tal

Den nyeste litteratur om pilgrimsfærd og turisme melder om en stigning, der bestemt ikke står i skyggen af Camino de Santiagos. Det finder sted i vidt forskellige lande, kulturer og inden for alle de fire verdensreligioner. Den globale turisme, er dokumenteret af World Tourist Organisation og måles i antal internationale ankomster med mindst én overnatning (statistikdefinitionen på en turist- eller forretningsrejse). I 2014 var det 1.135.000.000.

I tallet indgår pilgrimsfærd, der krydser grænser. I en indkaldelse til deltagelse i den 3. globale konference under titlen Sacred Journeys: Pilgrimages in the 21st Century nævnes det i indledningen, at antallet af besøgene til hellige steder vokser, og at "over 330 millioner mennesker tager af sted på traditionel pilgrimsfærd". En lettere og billigjort transport foruden den økonomisk vækst er væsentlige forklaringer på begge stigninger. Det er ikke så forskelligt fra nogen af årsagerne til stigningerne i middelalderen, hvor der også efter 1000 tallet var økonomisk vækst og udbygning af transportnettet i Europa. Kilden til de 330 millioner pilgrimme på et år er ikke anført. Ordene pilgrim og turist har en lang og forklarende historie. Pilgrim stammer fra det latinske peregrinus, der betyder en fremmed (i modsætning til en romer), og i afledte former kan betyde en der vandrer i det fremmede, en rejsende. Ordet rummer således oprindeligt en bredere betydning end den religiøse. Når ordet er blevet forbundet med en rejse til et helligt mål skyldes det formentlig, at de tidligste kristne ikke betragtede sig selv som tilhørende det romerske rige. De var fremmede og vandrede i det fremmede. Deres rige var Guds rige.

Tilsvarende er ordet turist afledt af et andet latinsk ord tornus og det franske tour i betydningen: En der (sædvanligvis for sin fornøjelses skyld) foretager en rundrejse, som ender hvor den startede. Begge har be-

Pilgrimsfærd: En tidligere definition - rejse af religiøse grunde, på det ydre plan til et helligt sted og på det indre plan med et spirituelt formål og indre forståelse. En ny definition - en traditionel religiøs eller moderne sekulær rejse. Fra N. Collins-Kreiner, Researching Pilgrimage.

Turist: Person, der rejser til fremmede steder (egne, lande) for sin fornøjelses skyld. Lystrejse. (Ordbog over det danske sprog.)

vægelsen som udgangspunkt, men målet er forskelligt, og såvel lighed som forskel består i nutiden.

I det engelske sprogs verden forbindes teksten i såvel den almindelige som den mere specifikke videnskabelige pilgrimslitteratur med ordet pilgrimage. Det rummer den fare og nogen gange det fejlgreb, at i-landenes opfattelser af pilgrimsfærd, hvilket overvejende vil sige den kristne, overføres til udbredte rejseformer i andre verdensdele med andre religioner og dertil hørende filosofiske og teologiske fundamenter. Det gælder ikke mindst rejser i u-landene, der er i nærmest eksplosionsagtig vækst på grund af billigjorte rejser og udbygget infrastruktur. Her blandes pilgrims- og turistrejser ofte. Indien er nok det bedste og største eksempel. Formentlig er ordet pilgrimage ikke globalt dækkende for alle rejser til hellige mål.

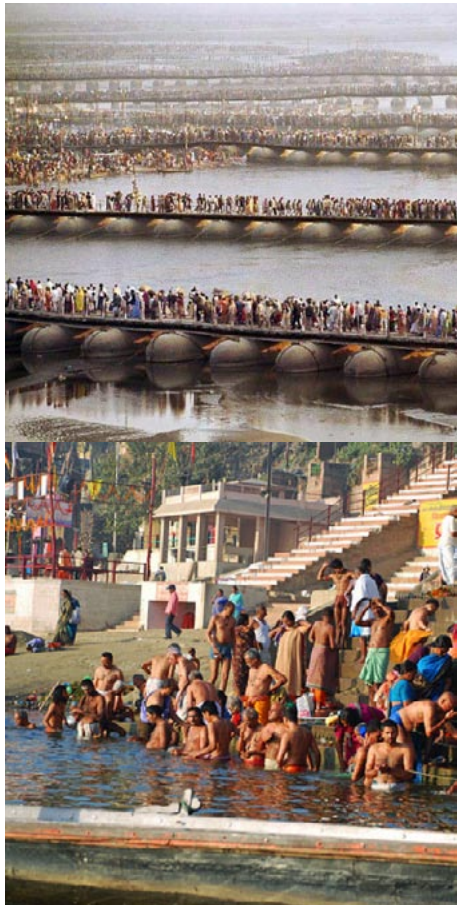
Japanske pilgrimme ved et tempel på Shikoku

Japan

Både undersøgelser og japanerne selv fortæller, at japanere ikke er særlig religiøse, og kun få procent siger, at de tilhører en bestemt religion. På den anden side er der indenfor de tre dominerende religiøse hovedretninger, Buddhismen, Shinto og "De nye religioner" med individuelt præget spiritualitet, en underskov af officielt registrerede religiøse organisationer - 183.000 er tidligere optalt. Det er således et sekulært og individuelt præget landskab i en veludbygget asiatisk industriktur, men samtidig med traditionelle rødder af stor betydning også i de religiøse institutioner. I dette har pilgrimsfærd i forskellige udformninger altid spillet en stor rolle lokalt. At gå på pilgrimsfærd var i det feudale japanske samfund den eneste måde, hvorpå bønder og borgere fik lov til at foretage en rejse - ganske som det var tilfældet i middelalderens Europa. Stadigvæk er der flere hundrede pilgrimssteder ud over det japanske ørige, og de har som helhed en voksende søgning. Særlig udtalt er det på den sydlige ø Shikoku med 88 templer og en 1400 km lang vandreroute.

Stigningen og antal besøgende skønnes her at være på niveau med Camino de Santiago. Der er langt færre som vandrer. De fleste transporteres i busser. Der er udført en del studier af motiverne bag den moderne pilgrimsfærd på Shikoku. Heri redegøres der for, at mange af de buddhistiske præster søger at skabe en religiøs ortodoks holdning, der bygger på religiøse institutioner og doktriner, men uden større succes. Det er mere New Age ideer, der optager den menige japaner såsom at finde og udfordre sig selv og opnå mental såvel som fysisk fitness.

Benares, Allahabad, Indien

Indien

Hinduismen, med dens for en vesterlænder forvirrende univers af guder, religiøse tekster og fortolkninger har uden sammenligning de største pilgrimsvandring og religiøse pilgrimsforsamlinger på kloden. Der er en voksende national bevidsthed blandt hinduer, hvilket både har givet sig udslag på den politiske front, men så sandelig også med en styrkelse af de religiøse interesser. Sammen med en stigende velstand i den voksende middelstand og et udbredt og effektivt jernbanenet har det medført en betydelig stigning i en kombination af pilgrims- og turistrejser. Hele familier kan rejse sammen for at opnå den religiøse renselse men også de turistmæssige oplevelser, som rejsen byder på. Helt centralt står pilgrimsrejser til den hellige flod Ganges ved Benares. Pilgrimme i millionvis besøger årligt byen for gennem badning i floden at blive rensset for synder, opnå helbredelse eller for at dø og derpå blive brændt på ligbålet og få asken strøet ud på floden. Allahabad, hvor Ganges flyder sammen med den ligeledes hellige flod Yamuna, er hvert 12. år sædet for, hvad der må være verdens største pilgrimssamling med skønnet 100 mio. pilgrimme over januar og februar måneder. Ifølge hindulegenderne og fortolkning af fortællinger i Vedaerne tabte guden Shiva fire dråber af en eliksir, der gav evig ungdom. En af dråberne faldt på dette sted og hvert 12. år er det særligt helligt. Der er tre andre steder ved floder i Indien, hvor de andre dråber faldt, og hertil flokkes pilgrimme på andre tider.

Vietnam

er et af de asiatiske lande i økonomisk udvikling og med en voksende popularitet omkring pilgrimsfærd. Det findes mange steder på landet, men særlig søgt er "Our Lady of

the Realm" i Sydvietnam med over 1 mio. årligt besøgende og Chua Huong (Duftenes Pagode) 60 km syd for Hanoi. Under et besøg og pilgrimsfærd blev jeg først i en robåd sejlet gennem et smukt roligt landskab, og derefter forestod en fire kilometers vandretur op i bjerget langs myriader af boder med gyldent tingel tangel, der såmænd ikke var så forskellige fra boderne i Lourdes. For enden af stien var en hule, hvori pagoden befandt sig. Det var for mig at se en kombination af pilgrimsfærd og turistudflugt for byboere fra Hanoi til landlige omgivelser. Byboerens nyvundne forbrugskraft var en væsentlig ingrediens sammen med en for mig uklar spiritualitet

På vej til Duftens Pagode i Vietnam. - Amuletter og souvenir

Mecca

med Ka'aba'en er sædet for en af de ældste kendte pilgrimsdestinationer og traditioner, der er opstået længe før Profeten grundlagde islam. Mecca er uden sammenligning det helligste sted for muslimer, selvom islam i lighed med de tre andre store verdensreligioner har talrige pilgrimsdestinationer rundt omkring i den muslimske verden. Langt fra alle muslimer foretager den obligatoriske Hajj eller pilgrimsrejse til Mecca, men antallet har været støt stigende fra ca. 100.000 i begyndelsen af 1950'erne til de 2,5 millioner, som er det maksimale antal personer den saudiarabiske stat tillader i dag. Igen er det de nye og billige rejsemuligheder, der muliggør, at mindre bemidlede muslimer i Nordafrika og Sydasien nu har mulighed for at komme til Mecca og få oplevelsen af, at blive en del af det verdensomspændende muslimske samfund. Da der som nævnt slet ikke er plads til alle som ønsker at komme til Mecca i pilgrimsmåned, har den saudiarabiske stat valgt at tildele de muslimske lande årlige kvoter i forhold til deres befolkningsstørrelser.

Europa og Nordamerika

Det er ikke kun Camino de Santiago, der oplever vækst i tilstrømningen af pilgrimme iblandet flere eller færre turistinteresser. Overalt i den kristne verden er der registreret vækst. Ikke mindst er det de såkaldte jomfru Maria pilgrimssteder, der oplever vækst, og hvor der stadigvæk opstår nye. Ikke alle opnår national og international status som Lourdes med sine fem mio. årlige besøgende. Foruden jomfru Marias åbenbaring i en eller anden form og normalt fjernt fra storbyerne, kræver det en aktiv indsats fra kirken og lokale indflydelsesrige instanser. Lourdes er et klassisk eksempel på dette. Bystyret så potentialet og kirken

støttede op. Ikke så langt fra Lourdes havde en anden bondepige oplevet en åbenbaring af Maria, men uden samme støtte og effekt. Andre Maria-steder med tilstrømning i millionstørrelsen er Fatima i Portugal, og San Giovanni Rotondo i Syditalien. To eksempler er særlig interessante, fordi de er fra nutiden. Medjugorje i Kroatien er blevet populært de senere år med årlige besøgstal i mio. klassen. Det begyndte i 1981, hvor en gruppe unge så Jomfru Maria og hurtigt blev stedet forbundet med katolsk fromhed. Balkankrigene lagde for en tid en dæmper på tilstrømningen, der nu er tilbage. Et andet er Our Lady of Clearwater i Florida, der har udviklet sig siden 1996. Et billede af Jomfru Maria kunne ses på vinduerne i en moderne forretningsejendom, og besøgende strømmede til. Over en million blev det til over et par år. Der var en helt naturlig forklaring på fænomenet blandt andet i form af sollys, der blev filtreret gennem nogle træer, men det ændrede ikke på besøgstal og popularitet..

Adams Peak på Ceylon

Adams Peak

skal - lidt for kuriositetens skyld - nævnes til sidst som et pilgrimssted, der er målet for alle fire verdensreligioner. Som navnet kan antyde, er der tale om en bjergtop på hele 2243 meter inde midt på Ceylon. På denne top er der et aftryk i granitten, der er fortolket som et fodaftryk. Muslimer fortolker det som Adams fodaftryk, da han satte foden på moder jord. De kristne katolikker mener det stammer fra apostlen Sct. Thomas, da han kom til Ceylon. Hinduerne mener det stammer fra den dansende Shiva, og endelig mener buddhisterne, at det stammer fra Buddha under hans tredje og sidste besøg på øen. Det er nok buddhisterne, for hvem det har den største betydning, men i dag er der mindst lige så mange turister, der tager den lange udfordrende vandring op ad bjerget til det spektakulære sted med en utrolig udsigt ved sol op- og nedgang ud over den ceylonesiske jungle og centrale bjergmassiv.

Pilgrimsfærd og turistrejser – litteraturen og forskningen

Der har altid været skrevet om pilgrimsfærd. Egentlig forskning i bevæggrundene bag og sammenligning med turismen var der først tale om nogle årtier efter Den 2. Verdenskrig. De mere systematiske undersøgelser af pilgrimsfærd var tidligere overladt til kirkehistorikere og teologer uden sammenligning med turismen. Tværtimod betragtede især den etablerede kirke den almindelige turistrejse som noget helt andet. De lutherske kirker har frem til de seneste årtier været imod pilgrimsfærd. Det er nu ændret i Europa, hvor menigheder overalt arrangerer lokale pilgrimsfærd og ad den vej søger fornyelse såvel som samlingspunkt for menigheden. Et gennembrud i forskningen kom da antropologer og sociologer tog fat på pilgrimsfærd og turisme. Den engelske antropolog Victor Turner og hans kone Edith, udgav i 1978 "Image and Pilgrimage in Christian Culture", og det værk er trods kritik fortsat en milepæl. Her skal blot omtales de to centrale pilgrimsbegreber: *Communitas* og *liminality*. Kort fortalt beskrives *communitas* af Turner som en særlig social tilstand af ustruktureret samhørighed, hvor der opstår et socialt fællesskab, og hvor fx classeskæl ophører for en periode, således som det kan være tilfældet i pilgrimsfærd. *Liminality* er den dobbelttydighed eller desorientering med de følelser, der kan opstå i overgangsfasen mellem forskellige stadier eller faser – fx under udførelsen af et ritual, men også i mange andre sociale samvær og sammenhænge. Tilsammen udgør de to begreber det centrale i en pilgrimsfærd.

Publikationerne er siden eksploderet. Søger man på forskningsdatabaserne efter litteratur, der indeholder de engelske ord pilgri-

mage og tourism fik man i november 2015 på Det Kongelige Bibliotek 3492 hits og på Google Scholar 31.000 hits, og søger man på de to ord hver for sig 100-dobles antal hits. Nogle af undersøgelserne giver Turner ret. Andre kan ikke genfinde de to begreber i de pilgrimsgrupper, som de har undersøgt. Her vil jeg blot opsummere hovedsynspunkter på motiverne bag pilgrimsfærd og turismen samt den indbyrdes sammenhæng.

Turismen har rødder tilbage i pilgrimsfærd, hvad vi nærmest synes at have glemt i den protestantiske verden efter reformationens bandlysning af pilgrimsfærd, sekulariseringen under industrialiseringen og turismens dominans i rejseagendaen. Turisme og pilgrimsfærd handler begge om at rejse og dermed "at bevæge sig i tid og rum", med den fysiske og sansemæssige påvirkning som det udløser. Begge benytter sig af mange forskellige, men grundlæggende de samme rejsetyper, og begge har et mål for rejsen. Forskellen har tidligere ligget i forventningerne til målet. For den klassiske pilgrimsrejse var det mødet med det hellige, det særligt guddommelige, der var målet. Motiverne bag kunne spænde bredt fra bod, renselse for synd, taksigelse, helbredelse, hjælp til at finde vej i livet og meget mere, men overvejende indenfor en struktureret religiøs og hierarkisk ramme. Stadigvæk indgår dele af disse motiver i pilgrimsfærd, ikke mindst i mange u-lande. For turisten var det oplevelsen og rekreationen til hverdagen efter ferien, der var hovedmålet.

Denne næsten rigide tvedeling mellem klassisk pilgrimsfærd og sekulær turismen i bred forstand er under gradvis opblødning, hvad en lang række forskere har påvist over de sidste 20 år – eksempelvis Ian Reader, Ellen Badone og N. Kollin-Kreiner. Det

gælder tilsyneladende særligt på pilgrimssteder med vandring, natur, mulighed for gode samtaler, et andet fællesskab, kulturelle aktiviteter i bred forstand og en spirituel spændvidde. Det rejser en bunke nye spørgsmål, som pilgrimsforskningen mig bekendt ikke har undersøgt. Er det de gamle segmenter af pilgrimme, der har ændret sig, eller er det nye, og hvem er de så? Er det moderne individualistiske forbrugere, der gerne vil eje mere og mere af det gode – også af rejser og mening med livet eller er det fornyerne af det religiøse liv? Vi kender ikke svarene, men masseproducerede rejser tilfredsstiller ikke alle, og forbrugets tomhed melder sig uden gevinsten – oplevelsen, fornøjelsen og rekreationen.

Pilgrimsfærden tilbyder noget andet: En rejse, en mulighed for den enkelhed, som ikke findes i hverdagens stress, det anderledes samvær og den spiritualitet eller den indre rejse, som den materielle travle hverdag ikke rummer. Det kan Caminoen og lignende typer af pilgrimsfærd levere uden eller med kirkers og klostres strukturelle rammer. De sidste vil det individualistiske sekulære moderne menneske ikke underkastes i udgangspunktet. Pilgrimsvandringen kan blive til en varig oplevelse, der efterfølgende kan give den restitution og det nye syn på hverdag, der også er et af turismens mål. Nogle gange forandrer det fundamentalt tilværelsen for pilgrimmen.

Det er langt fra alle i det rige industrialiserede vesten (og dele af østen), der finder det naturligt at foretage pilgrimsvandring, men som samtidig oplever de samme behov uden at få dem indfriet i den traditionelle turisme. Også de foretager en form for pilgrimsfærd, en rejse, som nogen kalder en sekulær pilgrimsfærd til fx Elvis' grav i Graceland. Det

kan også være en bjergbestigning eller fotosafari. Andre vil måske kalde det en turistrejse med en spirituel oplevelse, der kan afsætte et varigt indtryk. Eksemplerne er talrige og udtryk for en glidende overgang mellem klassisk pilgrimsvandring og klassisk turistrejse.

Opsummering

Turismen er verdens største enkeltøkonomi, og den vokser fortsat overalt. En væsentlig årsag er billiggørelsen af rejser, udbygningen af transportmulighederne og etablering af servicefaciliteter for de mange – også for nogle af dem i u-landene. Præcis de samme årsager er en af grundene til den parallelle vækst i den globale pilgrimsfærd. I den sekulariserede industri og forbrugerkultur kan det umiddelbart undre, hvorfor netop pilgrimsfærd følger væksten i turismen. Vore umættelige behov er styrende i vækst- og forbrugersamfundet. Det gælder også rejser. Et behov vi ikke får dækket i hverdagen er ro, enkelhed, den indre rejse, som vi kan kalde søgen efter en eller anden spiritualitet eller en mening med vores liv. Det søger nutidens mennesker kun sjældent i templer eller i kirker. Ved at færdes i naturen, på pilgrimsvandringen, ved engagement i en sag – fx økologi – søger vi svar og muligheder, der kan give en mening, og vi vil bestemme selv. Det har været en udbredt opfattelse, at pilgrimsfærd er væsentlig forskellig fra turismen. De seneste 30 – 40 års undersøgelser af turismen og pilgrimsfærd har ændret denne opfattelse sammen med den nye vækst.

Hvem de nye sekulære pilgrimme så er, ved vi meget lidt om. Komplexiteten er stor. Der er stadigvæk forskel på turisme og pilgrimsfærd, men der er også mange lighedspunkter i det man kan kalde den postmoderne rejse- eller transportagenda, med dens myriader af behov og muligheder.

Pilgrimsstafet gennem Europa

Pilgrims Crossing Borders var en pilgrimsstafet fra Trondheim til Rom. Den blev afviklet på seks måneder fra april til oktober 2015. Otte europæiske pilgrimsforeninger og 400 deltagere fra 15 nationer samarbejdede om at bringe en pilgrimsstav og en dagbog 3000 kilometer ad gamle europæiske pilgrimsveje til Rom.

af Stein Thue

Motivationen bag stafettern var og er idealistisk. Konceptet blev udviklet af pilgrimsveiteranerne Alberto Alberti fra Rom og Stein Thue fra Trondheim. Kunne vi mon bruge de gamle pilgrimsveje – i vort tilfælde Sankt Olavsvejene, Via Romea (den gamle middelaldervej fra Stade til Rom) og Via Francigena del Sud (pilgrimsvejen syd for Rom) – til at bygge broer mellem folk og lande? Ideen om en europæisk pilgrimsstafet skulle virkeliggøres. Flere pilgrimsforeninger blev involveret og bidrog med infrastruktur og logistik. Pilgrimspræsten i Trondheim, Einar Vegge, kom tidligt ind i billedet som bidragsyder og drivkraft bag kulturarrangementerne og profilering af stafetten.

Trondheim Kommune og Nasjonalt Pilgrimssenter involverede sig som medspillere og bidragsydere. Tanken om en vandring fra Trondheim til Rom og Jerusalem fik støtte og tilslutning. Frivillige aktører meldte sig som vandringsledere på i alt 175 dagsetaper, og der blev arrangeret indkvartering på ruten.

Af de ca. 400 pilgrimme, som deltog i stafetten, gik nogle kun en enkelt dagsetape. Andre gik i uger – enkelte i måneder. Tykke Günter Hannig (74) gik 1.600 km fra hjembyen Hamburg til Rom; canadiske Wilma Foyle (82) gik de 1.200 km til Rom fra Würzburg. Antal, alder og sammensætning i pilgrimsgruppen varierede – fra to sjæle til 70 pilgrimme.

Stafetstiftet ved Brennerpasset på grænsen mellem Østrig og Italien den 28. august 2015. Flokken til højre (anført af pilgrimsforeningen Jakobsgemeinschaft Tirol) overdrager staven til deltagere fra den italienske pilgrimsforening Via Romea Germanica, her til venstre på billedet.

Foto: PiCroBo

Den specielt fremstillede pilgrimsstav, som har fulgt stafetten, kom fra Stiklestad. Den fik sin egen påskrift – kunstfærdigt præget af Nidaros Domkirkes restaureringsarbejder: "Pilgrims Crossing Borders 2015 /Nidaros/Trondheim-Roma-Jerusalem".

Vi havde fra begyndelsen pointeret, at alle som ville – uanset tro eller livssyn – var velkomne til at deltage i vandringen. Da stafetten tidligt i august nåede Würzburg i Bayern, blev der – i overensstemmelse med arrangementets intentioner – planlagt møder mellem jøder, kristne og muslimer. Møderne kom i stand på initiativ fra den tyske pilgrimsforening Via Romea Stadensis. For at anskueliggøre intentionen om dialog mellem religioner, blev pilgrimsstaven her præget med symboler for jødedommen, kristendommen og islam. Med disse symboler på staven synliggjorde vi et stilfærdigt håb om forsoning, forståelse og øget kendskab til forskellige levevis, værdier og religioner.

Europas pilgrimsveje minder os om kontinentets fælles historie og kulturarv. Således har vi også valgt Europarådets målsætning for Europas kulturveje som motto for vort arrangement:

”Måtte håbet, som har inspireret pilgrimme gennem historien forene dem mod et fælles mål, på tværs af nationale skillelinjer og interesser, og blive en kilde til inspiration for os i dag, særligt for ungdom, til at vandre på disse veje og til at bygge samfund baseret på tolerance, respekt for andre, frihed og solidaritet”.

Rom

Her gør vi en lang historie kort og går ind i begivenhederne 14. oktober 2015 på den sidste dagsmarch ind mod Rom. En flok på 35 håbefulde pilgrimme begav sig af sted langs Via Cassia mod Peterskirken. Meteorologerne havde varslet en veritabel syndflod med styrtregn – noget vi med vort udstyr var forberedte på at kunne klare – men vi blev forskånet. Vores ankomst var varslet og forberedt, og det varede ikke længe, før venlige politikonstabler kom os i møde for at standse biltrafikken, hvor vi skulle krydse. Italiensk fjernsyn (Radiotelevisione Italiana) insisterede på at interviewe

Glæden var stor, da pilgrimmene nåede Peterspladsen. Her ser vi Elisabetta Baldnati fra Ravenna sammen med forfatteren til denne artikel, Stein Thue, fra Trondheim.

Foto: Andrea Casadio

os flere steder undervejs. På vej op ad Monte Mario – Glædens Bakke for pilgrimmene til Rom – blev vi mødt af uniformerede parkbetjente, som gelejdede os til de bedste udsigtspunkter mod valfartsmålet.

Da vi gik gennem de sidste kvarterer mod Peterspladsen, var biltrafikken spærret for at give os fri bane. Med i følget var desuden en gruppe pilgrimme, som var gået fra Assisi til Rom for at ankomme samme dag som vi. Det var ikke uden andagtsfølelse og glædestårer, at vi kunne tage Peterspladsen i syne på nært hold. Kort efter ankomsten kunne vi deltage i en gudstjeneste sammen med pilgrimmene, som på 45 dagsetaper var gået de 935 km fra Rom til Santa Maria de Leuca i Syditalien, hvorefter de var returneret til Rom med tog. De var også en del af Pilgrims Crossing Borders. Gudstjenesten blev en højtidstund, hvor ord er for fattige til at beskrive, hvad vi følte efter at have nået valfartsmålet.

Dagen efter ankomsten til Rom, var der officiel modtagelse i Sala Campidoglio på Capitol. Det var i af de mødelokaler, som er reserveret notabiliteter, som gæster Rom. Her blev vi budt velkommen af repræsentanter for Roms byråd og det italienske kulturministerium. Pilgrimme fra deltagerlandene fortalte lidt om hver deres del af vandringen. Om aftenen var der festkoncert for at fejre vores ankomst. En kvartet med musikere fra Trondheimssolisterne spillede musik, som var inspireret af salmetoner fra de lande, vi havde vandret igennem. Pilgrimspræst Einar Vegge fremviste et rejsealter, som billedkunstneren Håkon Gullvåg havde dekoreret til stafetten. Alteret har motiver fra Sankt Olavs liv og består af flere dele, deriblandt et midterstykke, som fulgte med pilgrimmene på nogle af etaperne gennem Norge.

Der blev lavet et rejsealter som hyldest til stafetten. Her ses pilgrimsstaven og rejsealterets midterstykke, som fulgte med på en del af vejen gennem Norge. Foto: Hans Morten Løvrod

Vi havde oprindelig planlagt at fortsætte pilgrimsrejsen fra Rom til Israel/Palæstina de sidste to uger af oktober 2015. Der var aftalt møder, dialoger og samspil mellem pilgrimme og fastboende. Norske musikere skulle efter planen have afholdt koncerter i Ramallah, Betlehem og Jerusalem. Men da

situationen i Jerusalem og grænseområdet mod Gaza blev ret spændt, valgte vi at aflyse vandringen til og i Det Hellige Land. Nu håber vi, at situationen for lokalbefolkningen i De palæstinensiske Territorier og i Israel vil forandres til det bedre. Når situationen tillader det, vil vi begive os ud på en pilgrimsvandring for at krydse grænser i Det Hellige Land, og vi håber, at det vil kunne ske i løbet af indværende år.

I tilbageblik vurderer vi Pilgrims Crossing Borders som et vellykket arrangement. Vi har vandret gennem et mangfoldigt Europa ad gamle veje, som pilgrimme har fulgt i århundrederne før os. Vi har mødt pilgrimme og fastboende med forskellige livssyn og trosopfattelser og bygget broer mellem lande og folk. Selv om pilgrimsstafetten formelt blev afsluttet i oktober 2015, har det internationale samarbejde skabt et tværeuropæisk netværk af pilgrimsentusiaster. Vi vil bruge dette netværk til at styrke det frivillige pilgrimssamarbejde i Europa, og meget taler for, at der vil blive arrangeret flere fællesvandring i tiden, som kommer. Se picrobo.blogspot.com for yderligere information.

Oversat af Niels Henrik Lieberkind

En afstikker til det ældste bygningsværk i Spanien

Fra Najera på Camino Francés er der kun ca. 20 km til San Millan de la Cogolla, hvor de to klostre Suso og Yoso ligger.

af Carsten Maegaard

Med EU midler er der for nylig åbnet en Camino til San Millan, som hedder "Camino Real Vado la Reina", eller blot "Camino San Millan".

Egentlig er den ældgammel, for i middelalderen var det faktisk den "rigtige" Camino, fordi den førte pilgrimmene til et lige så helligt sted som Santiago, nemlig de to klostre i San Millan de la Cogolla (udtales "San Mijan de la Cogojá").

Da Camino Francés blev "genopdaget" i 1960'erne sprang man denne omvej over. Men som sagt er der ca. 20 km derop fra Najera. Når jeg skriver "derop", er det fordi klostrene ligger fantastisk smukt for foden af bjergkæden Sierra de la Demanda med den sneklædte top, St. Lorenzo på 2.271 meter, i baggrunden.

Fra Yuso klostret, hvor man køber billetter, tager man en bus ca. 2 km, stejlt op til Suso. Og det er det hele værd når man står i Suso og betragter de 1.500 år gamle søjler og buer, der har lagt ryg til de første ord som blev skrevet på "Castillano" (Spansk) i år 964. Bygningen, der er delvis hugget ind i bjerget, er så gammel at den ældste del er fra Visigotisk tid i 600 tallet. Senere invaderede Maurerne næsten hele Spanien og herskede fra begyndelsen af 700 tallet til midten af 1400 tallet. Der har alligevel været tætte bånd mellem de to religioner, for den senere udvidelse af Suso fra 700 tallet er i tydelig maurisk stil,

dvs. med hesteskoformede buer og spinkle søjler. Senere blev Nordspanien befriet fra Maurerne og munkene har så bygget videre i romansk stil. Fra klostret er der en vældig udsigt mod nord, over landskabet la Rioja til de Cantabriske bjerge i det fjerne.

Det andet kloster, Yuso er også fra middelalderen, men ombygget og udvidet fra 1500 tallet i renæssancestil. Det er et stort anlæg for der skulle også være bolig til kongen. Her opbevares en kopi af det første skrift på spansk samt en række originale Codex'er som viser hvordan munkene arbejdede, før bogtrykningens tid, med at kopiere i sirlig skrift med illustrationer til. Desuden kan man se "nodebøger" hvor man viste tonerne på fem linjer, men kun med runde prikker. Alle disse bøger måler vel 80 x 60 cm, så det er nogle ordentlige mobbedrenge.

Afmærket Camino

På turistkontoret i Najera kan man få en folder med beskrivelse af Camino San Millan.

Da jeg gik den 12. maj, ville jeg også følge den nyopdagede Camino, men nåede kun et par hunderede meter op langs langs Rio Najerilla før jeg måtte vende om. Vandstanden var så høj, at stien var totalt oversvømmet. Derfor gik jeg over på venstre side af floden og fortsatte gennem en park og videre ad landevejen til Cárdenas og til Bardaran. Her er der et par hoteller og ba-

rer, og her opdagede jeg skiltet, der viser vej ad "Camino Real Vado la Reina". Herfra var det ikke noget med at gå på landevej, så jeg antager at den første del, som jeg gik glip af, er lige så fin.

Når man har set klostrene, kan man fortætte ad mindre veje mod Santo Domingo de la Calzada, via Villar de Torre til Cirueña, hvor denne lille ekstra Camino mødes med Camino Francés igen. Så vidt jeg ved er Camino San Millan kun afmærket mellem Nájera og San Millan de la Cogolla, dette sidste stykke vej må man se på et kort.

Der er i alt 38 km fra Nájera til San Millan og videre til Santo Domingo de la Calzada, så en overnatning i San Millan er nødvendig for de fleste. Der ligger et udmærket Casa Rural lige bag ved Yusa (30€ for et enkeltværelse og 40€ for et dobbeltværelse inkl. morgenmad).

En indlagt bjergvandring

I øvrigt fortsatte jeg, efter en god overnatning, et par kilometer længere op i dalen til Lugar del Rio. Her viser et skilt skarpt til højre. Der står GR 93 og det har de to vandrette hvid-røde striber, som alle GR ruter er afmærket med. Det går stejlt op nogle hundrede meter og flader så lidt ud over en sæter, inden man kommer ind i ege- og bøgeskov, som på toppen stod i knop og længere nede var frisk udsprunget.

Efter ca. 5 km på et par timer kom jeg til bjerglandsbyen Pazuengos. Ruten var godt afmærket med de hvid-røde mærker. Den fortsætter i bjergene, men jeg skulle ned til Santo Domingo de la Calzada, så der var kun en øde asfaltvej 9 km ned til bjergets fod ved landsbyen Santurdejo. Lidt længere fremme er en nedlagt jernbane forvandlet til en fin grusvej, der fører de 5 km til Santo Domingo de la Calzada.

Alt i alt en dejlig udfordrende bjergvandring gennem et forholdsvist øde område.

Erfaringsudveksling

Hvis nogen kunne fortælle om erfaringer fra hele Camino St. Millan, ville det være interessant at høre om.

Sankt Jakob i Habo

Det kan være svært at fremhæve en kirke frem for en anden af de mange rundt i Verden, hvor prædikestolen har udskårne figurer af apostlene – og dermed også af 'vores' Jakob.

af Niels Henrik Lieberkind

Alligevel vover jeg at pege på den meget særprægede Habo Kirke i det sydligste Västergötland, Sverige. Kirken kaldes også 'Den Maleriske Trækatedral', og den er – som tilnavnet siger – helt af træ. Det er en treskibet basilika, som har stået uændret siden sidste ombygning i 1680. Indvendig er den overalt bemalet med billeder, som nu i ca. 275 år har stået urørte, siden de i perioden 1741-1743 blev udført af to lokale kunstnere fra Jönköping, Johan Kinnerus, hvis kunst også kan ses i en halv snes andre kirker på egnen, og Johan Christian Peterson, som ikke kendes fra kirkemalerier andre steder.

Billedernes motiver dækker De Ti Bud, Fadervor, Trosbekendelsen og Luthers Katekismus med mere.

Prædikestolen er – ligesom altertavlen – skåret i 1723 af billedhuggeren Jonas Ullberg fra den nærliggende landsby, Velinga. Ullbergslægten er berømt for deres fine træskærerarbejder, som kan ses i mange kirker, ikke kun lokalt, men helt nede fra Skåne til langt op i Värmland, og Jonas Ullbergs mest kendte værker er netop altertavlen og prædikestolen i Habo Kirke. De blev også hans sidste arbejder, før han døde i 1724.

Det er interessant at bemærke, at fordi figuren øverst på lydhimlen – taget over prædikestolen – er 'manden med leen' – altså døden selv, har Ullberg været nødsaget til at placere den opstandne Kristus på altertavlen endnu højere oppe. Den opstandne Kristus skal naturligvis skal være placeret højere end døden.

Jakobsfiguren på prædikestolen er i denne artikel ikke beskrevet særskilt, fordi den – sammen med alt det andet – udgør en helhed i dette fantastiske Guds hus, der foruden at virke som en almindelig sognekirke, er et unikt stykke af svensk kulturhistorie.

Hvis nogen af vore medlemmer på et tidspunkt har planer om at besøge Vadstena med Den Hellige Birgitta, vil man sandsynligvis komme fra Malmö eller Helsingborg og køre ad E-4 – eller fra Varberg og Göteborg ad landevej 40. Dermed kommer man gennem Jönköping, og herfra er det kun en afstikker på 17 km til Habo, så man ved selvsyn kan opleve 'Den maleriske Trækatedral'.

Habo Kirke er en vejkirke, hvilket vil sige, at den er åben for besøgende, normalt fra kl. 10:00 til 18:00. Der er omvisninger flere gange om dagen og ellers er der personale, som kan hjælpe med at besvare de besøgendes spørgsmål.

Tak for hjælp til kyrkovaktsmästare Daniel Carlsson.

Altamiragrotten – og museet

Når man vandrer på Caminoen – eller rettere: Caminoerne – går man som bekendt i de tidligere pilgrimmes fodspor. Caminoen emmer af historie. Og mere end det: Langs Caminoen ligger der historie, der går langt længere tilbage end selve pilgrimsvandringerne. Titusinder af år, hundredetusinder. Her er en omvej, der fører os tilbage til kunsten i den ældre stenalder! Endnu et forslag til en oplevelsesværdig omvej på Caminoen – denne gang fra Nordruten.

af Henrik Friediger

To en halv kilometer fra den skønne by Santillana del Mar på Camino del Norte, Nordruten, ligger et museum, som er en omvej værd. Desværre ikke direkte på ruten, men 2½ km den ene vej og 2½ km tilbage igen ad en ganske skøn vej med gode udsigter, mens man stiger op mod Altamira – den høje udsigt. Sølle fem kilometer ekstra for en enestående oplevelse!

Altamirahulen er kendt for sine forhistoriske malerier på grottens vægge og lofter. Malerierne forestiller forskellige byttedyr – fx bisonokser, hjorte og vildsvin og er holdt i sort, brunt og okker.

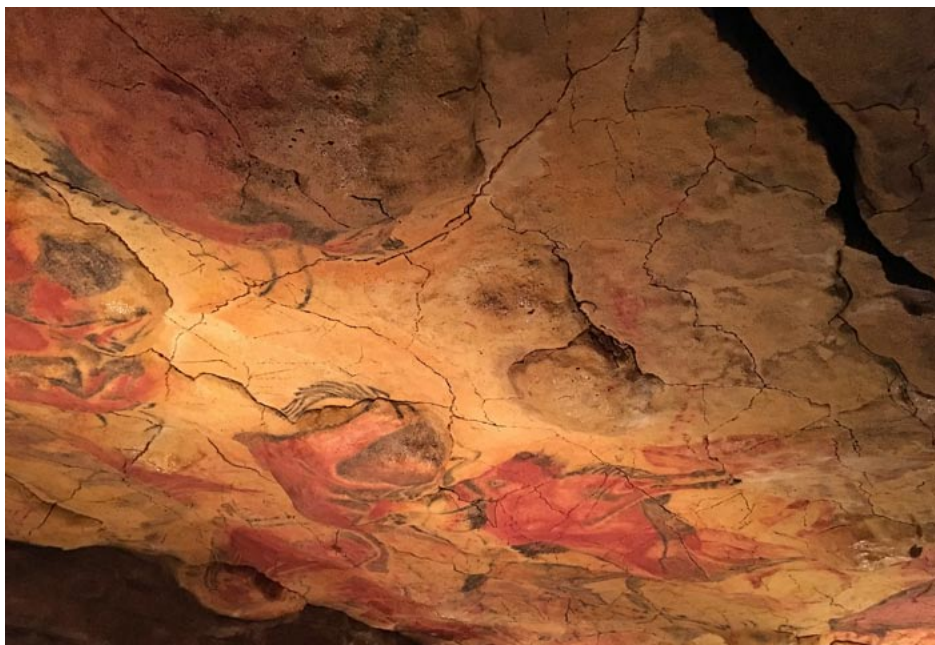
Desværre forvitrer malerierne, hvis de udsættes for en massiv tilstrømning af mennesker, der alene med deres ånde skaber en luftfugtighed, som er ødelæggende for de kostbare kunstværker. Det er derfor selve hulen nu er lukket for det almindelige publikum – kun nogle få udvalgte får adgang. I 1970'erne, hvor jeg selv havde fornøjelsen af et besøg, der står lyslevende i min erindring, var grotten et populært udflugtsmål med tusinder af besøgende hver dag i højsæsonen. Men den tid er desværre slut.

I provinsen Cantabrien, som Nordruten her går igennem, ligger der under de bløde bjerge adskillige huler, hvoraf mange er dekoreret for mere end 10.000 år siden. Ingen af disse klippehuler er i dag tilgængelige for den almindelige turist – eller pilgrim. Den berømteste af dem alle er Altamira. Og med god grund. Den indeholder enestående kunst fra en fjern fortid – formentlig fra mellem 18.000 og 12.000 år før Kristus.

For at sikre, at vi både i dag og i fremtiden, kan få del i den kunstneriske og historiske oplevelse, som hulemalerierne giver fra sig, har man i stedet bygget et museum ovenpå hulen, hvor der vises en én-til-én-model af hovedsalen i grotten.

Desværre må man ikke fotografere derinde, og en krakilsk omviser sørgede for, at jeg kun fik taget et enkelt foto af modellens loft, før jeg måtte bekræfte, at jeg havde forstået museets reglement. Irriterende og overflødigt, synes jeg, men der var ikke noget at gøre.

Som man måske kan fornemme er der tale om en ganske realistisk og nøjagtig gengivelse af den hule, man ikke må komme ned i. Den rigtige hules revner og sprækker og ujævnheder står ganske som om, man befinder sig i den rigtige hule. Imponerende konstrueret. Ved en gennemgang af de mange dyremalerier, kan man se, hvordan de forhistoriske kunstnere har brugt grottens ujævnheder til at skabe nærmest tredimensionale, realistiske gengivelser af de dyr, der er fremstillet.

Hvilke forestillinger de forhistoriske kunstnere har gjort sig under arbejdet, er naturligvis kun det rene gætteværk. Måske har der i arbejdet med at gengive dyrene indgået en slags tilbedelse af dem, som en slags totemdyr. Hvad vi kan se, er, at de er gengivet ganske realistisk og med stor kunstnerisk finesse. Former og farver er ganske virkelighedsnære og fremstillet med en stor detaljerighed.

Forestiller man sig, at det rent faktisk er de originale malerier, kan man føle en sær samtidighed med de mennesker, der som kunstnere har arbejdet med at gengive og fortolke levende væsener i deres omgivelser. I hvert fald får man fornemmelsen af, at der i hulerne i nærheden har levet mennesker i titusindvis af år, der så vidt deres frembringelser, i skuffende grad ligner vi såkaldt 'moderne mennesker'. Heller ikke inden for kunsten er der sket så forfærdelig meget de sidste 20-30.000 år!

Museet er ét af disse helt moderne museer, der på didaktisk vis fortæller den besøgende en spændende historie. Før man får adgang til modellen af grotten, sluses man ind i en lille biograf, der viser en kort, oplysende film om grottens historie, opdagelsen af hulen og fremvisningen af den, som det foregik tidligere. Det skaber en forståelse af, at det var helt nødvendigt at lukke af for almindelig adgang. Ellers var den gået til.

Derefter kan man gå rundt i modellen på egen hånd eller få en guidet omvisning.

Ved siden af modellen af den malede grotte er der udstillingsrum med dioramaer og billeder af egnen, som den formentlig har set ud i ældre stenalder med beskrivelse af klimaet og klimaets udvikling, vegetationen, dyrelivet og de skiftende menneskelige livsvilkår. Ligeledes er der kopier af nogle af malerierne fra hulen, som man kan studere på nærmeste hånd.

Sæt et par timer af – én til at gå frem og tilbage og én til besøget. Prøv evt. at bestille tid på forhånd: man bliver lukket ind i hold og får tildelt en tid for besøget.

Læs mere på museets hjemmeside:
<http://museodealtamira.mcu.es>

Der Münchener Jakobsweg

... kan være et godt alternativ til en pilgrimsvandring, men som der berettes her, kan der være forhindringer både i form af dårligt vejr og problemer med hundepasning.

af Peter Glunz

Forhistorie

En gang i begyndelsen af tresserne blev jeg bedt om at køre en bil fra Hamburg til München for at aflevere den dér. Det var weekend og den venlige modtager af bilen inviterede mig til en byrundtur i München og som prøvetur med bilen kørte vi til Kloster Andechs ved Ammersee - ca. 1/2 times kørsel mod sydvest fra München.

Dette besøg efterlodte to meget kraftige indtryk på mig, som den gang var i begyndelsen af tyverne:

1. den utrolig positive bayeriske "Lebensart" - stemning, ambiente, med de store øller og Leberkäse (som har hverken med lever eller ost at gøre: en slags kødpostej) og "Haxn" - grilleret kalve- eller svineskank, som smager helt vidunderligt - når retten bliver tilberedt i så store mængder og med så mange års erfaring, som lige netop på Kloster Andechs!

2. og så en skelsættende oplevelse for en rebelsk ung mand fra tidsalderen med anti-atom demonstrationer og flower power og alt hvad der hører til:

Klosteret tilhører Franciskanermunkene og én af dem betjente souvenir-butikken i fuld udklædning - dette i sig selv var ikke noget som udløste noget i mig, men... i samme øjeblik som jeg kom ind i butikken, var munken i gang med at udlevere en plastik-maskinpistol til en lille dreng! Vel at mærke i fuld ornat!!!

Jeg gik totalt "bananas" og skældte ham ud fra hele bunden af min sjæl. Det var simpelt hen topmål af hyklari og løgnagtighed af "kirken"! Og jeg har - selv om jeg betragter mig som oprigtig troende - den dag i dag en dyb mistro mod alle slags religiøse "organisationer".

Men lige siden denne gang besøger jeg Kloster Andechs hver gang jeg kommer "i nærheden" - nærmere defineret som +/- 500 km.

Der Münchener Jakobsweg

Under ét af disse besøg hørte vi om den "Münchener Jakobsweg", som fører fra München og via Kloster Andechs til Bodensee - og vi købte guiden.

MONIKA HANNA

Der Münchner Jakobsweg

Wandern auf dem Pilgerweg
von München an den Bodensee

Ruten er ca. 250 kilometer lang og er i bogen beskrevet i 10 dagsetaper.

Hjemmeside: www.hanna-jakobsweg.de
Google søgefrase: "Münchner Jakobsweg"
Forfatter: Monika Hanna - mailadresse:
reinhold.hanna@t-online.de

"Der Münchner Jakobsweg"
...Pilgerweg von München an den Bodensee"
196 sider med 127 billeder og oversigtstort
format 12,1 x 19,3 cm ny udgave fra 2011
Google søg: "verlag: terra magica" eller:
"ISBN: 978-3-7243-1035-8"

Så skulle vi prøve...

Vistnok i 2009 skulle vi så gå fra München til Bodensee. Vi kørte i bil til nogle gamle Santiago-Pilger-venner i Heilbronn, hvor vi skulle parkere bilen, køre med tog eller bus til München og så gå Camino i Bayern!

Men dagen inden vi skulle starte, kom der et uvejrsvarsel for hele Bayern med en regnmængde på hele 60 ltr/kvm – og uvejret ville vare hele den følgende uge!

Vi søgte efter alternativer og fandt ud af, at der var meget bedre og mere stabilt vejr på den anden side af Alperne!

Dagen efter kørte vi igennem de bayerske regnbyger, der var så kraftige, at vinduesviskerne dårligt kunne følge med. Om aftenen kom vi til Sydtyrol - til en strålende solnedgang.

Sådan opdagede vi Südtirol - et vandreparadis med over 300 solskinsdage per år iflg. deres statistik!

Vi forsøger én gang til...

Men nu - i begyndelsen af maj 2016 lykkedes det endelig at vandre i hvert fald én dagsetape på Münchener Jakobsweg fra Pöching til Andechs i strålende solskin! Men pga. mine efterhånden 73 år, slidgigt i ryggen, en ny hofte og en lille bomuldshund, som vi havde med på vores store Europatur, kunne vi kun klare op til 25 km...

Men hvordan med logistikken? Måtte hunden overnatte på B&B? Vi kunne jo ikke også slæbe hendes uundværlige pude, bur & andet grej med? Derfor blev det kun til en enkelt dagsetape i denne omgang. Det er pragtfuldt at vandre igennem de bløde bakker i Allgäu. Der er mange Bed & Breakfast

samt værtshuse med værelsesudlejning - og der er generelt god vejledning på nettet.

På Monica Hanna's hjemmeside findes der en liste med overnatningsmuligheder for hele ruten.

Vi startede efter et righoldig morgenbuffet på hotel Kefer i Pöcking am Starnberger See, hvor der er en Camino-musling lige foran døren og vandrede derudaf i den dejlige friske luft. Lige efter vi kom ud af Pöcking kom vi forbi en plads ved siden af vejen hvor der står nogle skraldespande: Oven på en af dem stod der en fin ølkrus fra Kloster Andechs! Måske nænnede ejeren ikke at smide den "helt" ud? Men at slæbe sådan et fin stentøjskrus med hele vejen til klosteret og tilbage, det var for meget af det gode! Vi gemte den i det høje græs og håbede på at den var der stadigvæk når vi kom tilbage om aftenen?

Det er jo godt at vandre, når man ved at der lokker en stor øl og a' Hax'n forude! Vi mødte en par enkelte vandrere undervejs, holdt korte pauser ved bænke og altere ved vejsiden og nød en god middagspause på Kloster Andechs, før vi vandrede tilbage til vores hotel.

Og vores Kloster Andechs ølkrus lå dér hvor vi havde gemt det!

Fremtiden...

Det kan være at vi prøver den Münchener Jakobsweg i sin fulde længde før vi falder for "aldersgrænsen"... hvis vi finder en privat pasning til vores lille hunde-prinsesse i ca. to uger, som falder i vores og hendes smag...

Jeg havde en farm i Afrika ved foden af bjerget Ngong

Formanden fra den norske Santiagoforening - Pilegrimsfelleskapet St. Jakob - har besøgt Karen Blixens tidligere farm i Afrika og inspireres af den berømte danske forfatters pilgrimstanker.

af Eivind Luthen

Siden har jeg taget bogen frem flere gange – senest da jeg tilbragte en uge hos familien Holmedahl i Villa Vega – der også ligger ved bjerget Ngong. Villa Vega er ikke så meget forskellig fra mange andre ejendomme i kolonistil i denne del af Kenya. Ejendommen består af 4-5 étplanshuse, godt beskyttet af tæt krat og høje mure, fordi vilde dyr strejfer omkring om natten. I nyttehaven gror der frodige bananpalmer og mangotræer.

Her er velfriserede plæner, en kunstig bæk risler, der er bænke og en karpedam, snadrende ænder og et par selskabssyge afrikanske løvehunde. Et indbydende svømmebassin fristede nogle, men jeg snusede rundt mellem de mange boghylder og fandt 'Den Afrikanske Farm'. Udenfor gærden strakte det græsdækkede landskab sig milevidt mod horisonten, kun brudt af ensomme akacietræer.

Jeg har flere gange læst bogen om dette mystiske drømmeland.

Nu havde jeg endelig muligheden for at opleve stedet og med egne øjne se farmen, som var Karen Blixens hjem.

Bogen fangede mig, og jeg slugte den som teenager. Allerede i første sætning beskriver den mindet og længslen efter det tabte.

Der er samtidig noget smukt, stilrent og følelsesladet i de enkle formuleringer, som rammer mig i mit læserhjerter. Skildringen af Afrika, et mystisk drømmeland, som ligger åbent for dem, som higer efter at opleve.

I flere dage hyggede jeg mig med Karen Blixen – læste hendes bog langsomt – også om natten, medens Mælkevejens mange stjerner og Sydkorset skinnede ned på Villa Vega. En aften frydede vi os sammen over filmen 'Out of Africa' med Meryl Streep og Robert Redford.

Fra mørket udenfor hørtes lyden af fårekylinger og hyænerens hylen. Afrika havde fået tag i mig. Nogle dage senere kom jeg med på en tur til Karen Blixens hjem. Det var ikke nogen let køretur. Vejen var fuld af farlige huller, og trafikken var kaotisk. Bebyggelsen

langs vejen var præget af slum, skrald og affald. Ikke mindst var der en uskøn sammenblanding af skilte med reklamer for katolske og protestantiske missionsvirksomheder, hvor den ene overbød den anden med hensyn til frelse, lykke og mirakler.

Omsider var vi fremme ved en frodig parklignende bydel. En grusvej med hække på begge sider førte op til Karen Blixens hus. Det lå der – som et smykke – vel bevaret i al sin pragt. Her var en storslået have med blomsterbusketter og enkeltstående træer med palmeagtige silhuetter. Det var som at træde ind i en helligdom. Der var en egen ro over stedet, som med sine stille stier indbød en, til langsomt og meditativt at nyde en havannacigar under et skyggefuldt træ. Jeg sank på det nærmeste ind i mig selv og åndede ud efter den slidsomme biltur.

Mange har læst bogen af Karen Blixen. Den handler om de 17 år fra 1914 til 1931, hvor hun drev kaffefarm i Britisk Østafrika, det nuværende Kenya. Den er samtidig en lyrisk meditation over hendes liv på kaffeplantagen og en hyldest til nogle af de mennesker, som hun dér delte livet med. Bogen er også et levende øjebliksbillede af det afrikanske og koloniale liv i det britiske imperiums sidste årtier.

Men ikke alle kender til forfatterens øvrige forfatterskab, hendes rejseglæde og hendes urolige hjerte.

I fortællingen 'Drømmerne' hører vi om den kendte operasangerinde Pellegrina Leoni, som mistede sin stemme, medens hun stod på scenen i Milano og sang Don Giovanni. Hun var så uheldig ikke kun at miste stemmen, men også sin kunst og sit livsgrundlag. For ikke at være så sårbar i fremtiden, besluttede hun sig for aldrig mere at knytte sin kunst til en enkelt identitet. Hun kommer og forsvinder herefter på livets scene i forskellige forkældninger – som skøge – som hattesyerske – og som helgen.

Hovedpersonens navn, Pellegrina Leoni, har Karen Blixen benyttet sådan, at det giver mulighed for associationer til den latinske form pilgrim – den evigt rejsende og søgende person. Forfatteren Thorkild Bjørnvig spurgte en gang Karen Blixen, om hun selv var Pellegrina Leoni. Det svarede hun bekræftende på, og 'Drømmerne' er da også den mest selvbiografiske fortælling i hendes forfatterskab.

Karen drømte altid om at rejse, og hun anså det for at være en af de største glæder i livet. Hun søgte ofte om rejsestipendiater. Hun

skrev blandt andet: "Mit hjerte bliver helt fyldt med den store kærlighed og taknemmelighed over for vandrere og vejfarende, for søfolk, for opdagelsesrejsende og for vagabonder. Sådanne karakterer vover sig ud på eventyret og livet og erkender, at det er stykket sammen af både tragedier og glæder, sanser og ånd. Karaktererne er også et billede på det, som skulle blive jeg-fortællerens eget liv. Det skulle vise sig at blive en færd med sorg og glæde – med fare og spænding.

I 1950'erne ville Karen Blixen virkelig gøre en gammel drøm, nemlig at drage på pilgrimsrejse til Mekka. Men hun ville ikke gøre det som en dame fra de højere sociale lag og snige sig ind i Mekka som en dervish – "jeg vil rejse sammen med pilgrimmene og snakke med dem".

I Danmark trivedes hun i sit hjem på Rungstedlund, men på trods af det, længtes hun til Amerika, Rom, Paris – og ikke mindst – tilbage til Afrika.

En af hendes skæbnefortællinger hedder 'Storme'. Den foregår i Norge, og den handler blandt andet om hendes eget forunderlige liv – nemlig nødvendigheden af at ofre livet for kunsten – om den pris, som må betales. Det gjaldt Gud og Djævel, liv og død, godt

og ondt. Dette blev en vigtig erkendelse for fortælleren – hun var nødt til at erkende sin egen skæbne med al den ulykke, den kunne bringe med sig. I det univers hun beskriver, er alt muligt, de logiske love om årsag og sammenhæng er sat til side, og i stedet får man en anden – en alternativ – logik: fortællingen.

Ikke så overraskende, levede Karen Blixen efter mottoet: 'Navigare necesse est, vivere non necesse'. Disse ord blev først udtalt af den romerske hærfører Pompeius og lyder på dansk: 'Det er nødvendigt at sejle, det er ikke nødvendigt at leve'. Mottoet siger noget om, hvad det vil sige at leve, nemlig at udforske, at vandre i det ukendte samt at våge og møde nye udfordringer.

"Selve længslen er et pant på, at det vi længes efter, er til", sagde Karen Blixen.

Det er pilgrimstanker, så gode som nogen!

Oversat af Niels Henrik Lieberkind

Santiago i New Mexico – Taos og Chimayo

Foreningen af Danske Santiagopilgrimmes årsmøde i Kerteminde På sin evige jagt på 'vores Jakob' er forfatteren denne gang draget til New Mexico, USA, hvor Santiago er til stede mange steder. Her omtales et par stykker.

af Henrik Friediger

Med kirken i ryggen og med kors i hånden møder munken den indfødte kvinde med sit budskab om evig frelse gennem frasigelse af dennes såkaldt 'primitive religion' og tro på den korsfæstede og genopstande frelser, Jesus Kristus.

Det er en mission, der i det store og hele er lykkedes: kristendommen er den synlige religion også blandt den oprindelige befolkning i New Mexico – der efter en omtumlet og blodig historie endte som den 47. stat i USA så sent som i 1912. New Mexico er tør og øde og har den næststørste andel af oprindelige folk i USA efter Alaska.

Hovedstaden er Santa Fe (den hellige tro), hvor maleriet ovenfor hænger på kunstmu-seet.

Santiago mataindios

En anden by er Taos og udenfor denne ligger adobebyen Taos Pueblo, der er over 1000 år gammel og stadig er beboet af Puebloindianere. I dag er byen nærmest en museum i sig selv, som man skal betale entre for at besøge. Der er hverken vand eller strøm i husene, og taler man med indbyggerne, får man at vide, at det kun er gamle mennesker, der kan holde ud at bo under de gammeldags vilkår – de unge flytter ud i omegnen, hvor de kan få elektricitet til fjernsynsapparaterne og kummefryserne.

I byens kirke er der forbud mod at fotografere. Jeg sneg mig alligevel til at tage et par fotos:

Kirken er ikke specielt gammel, og altret består af nicher med statuer af Maria og diverse helgener. Over nicherne er der kalkmalerier i klare farver. Mit fokus kom straks på Santiago som kriger. Her er det dog ikke som maurerdræber, matamoros, men som indianerdræber, mataindios.

Historien bag er, at helgenens inkarnation som matamoros hører til historien om generobringen af den iberiske halvø – la reconquista. Fra Caminoen i Spanien kender vi talrige statuer, relieffer og billeder af Santiago i denne inkarnation, hvor han farer frem mod de muslimske fjender og hugger dem ned for fode, som hovederne ruller. Samme år, som la reconquista var ovre og den sidste muslimske hersker var sendt tilbage over Middelhavet – det var i 1492 – fandt Columbus det nye land helt ude mod vest. Ikke søvejen til Indien, som han selv troede, og som gav de indfødte deres betegnelse, indianere, men en hel, eller rettere to, helt nyopdagede verdensdele. Nu skulle der erobres nyt land og med et godt stænk guldfeber, startede en ny blodig historie: conquista. De indfødte skulle besejres med jern og tro og dertil krævedes soldater og missionærer. Det betød, at helgenen Santiago, der havde hjulpet med generobringen blev fragtet med over Altanten for at bidrage til erobringen. Og således blev han transformeret fra Matamoros til Mataindios.

Under den gæve kriger med fanen (men uden sværd) fremstilles tre figurer: den ene er tydeligvis blevet dræbt, den anden væltet omkuld og virker slået og konfus, mens den tredje har set lyset (eller lugtet luntten) og hilser dræberen velkommen. Santiago sidder på sin hvide hest og har et spansk conquistadorskæg, mens de tre besejrede er skægløse indfødte. Stilen er naivistisk og ganske enkel i budskabet – her kommer en Gud, som kræver underkastelse med truslen om drab.

På den måde får historien, der fortælles i det første maleri, hvor det er en franciskanerliggende munk, der står for omvendelsen af de indfødte, såkaldt indianere, et ekstra twist: det var ikke kun omvendelse, det var et krav om underkastelse.

Chimayo

Indianerne er i dag kristne. Men på deres egen måde.

Chimayo er et valfartssted, hvor de indfødte kan dyrke den kristne Gud – og samtidig få del i nogle af de mirakler, der sikkert har rødder tilbage til den før-columbianske tid.

Chimayo er en kirke, og samtidig er det et område med statuer og andre og kapeller med forskellige formål. Det er et meget besøgt valfartssted, som vi var så heldige at besøge tidligt om morgenen før det større rykind med biler, turistbusser og fyldte parkeringspladser.

Området virker umiddelbart rodet og mere eller mindre tilfældigt opbygget. På vej fra den støvede parkeringsplads, kommer man først forbi en statue med tre figurer, der repræsenterer tre forskellige befolkningsgrupper, der forenes i troen på kristendommen,

repræsenteret ved Guds moder: den indfødte indianer, den angelsaksiske cowboy, og den spansk-mexicanske vaquero. Indianeren og vaqueroen knæler, mens cowboyn står med den hellige bog og læser dagens tekst – han er sikkert også den eneste af de tre, som kan læse.

Man kan kalde det forbrødring i troen på den eneste sande Gud.

Selve kirken er ikke specielt stor og er bygget i adobestil af soltørrede lermursten.

Indenfor består kirken af et hovedskib med et farverigt og smukt bemalet alter. Da vi kom, var en ældre kvinde i gang med en let rengøring inden dagens rykind af pilgrimme.

Men det er hverken hovedskibet eller altret, der er den egentlige attraktion. Det er det hellige mudder.

Det hellige mudder

I et lokale ved siden af hænger snesevis af krykker som tegn eller bevis på, at der sker underfulde helbredelser på stedet, hvor krøblinge efter påsmøring af helligt mudder har kunnet vandre frit ud i verden igen. Synet af disse beviser på de stedfundne mirakler berørte mig så dybt, at jeg helt glemte at tage et foto af dem, som de hang der på rad og række. I et hjørne stod der et par spande med støvet jord og femliters plasticdunke med vand. Parat til at producere helbredende mudder.

For at komme ind i det næste ganske lille rum, måtte man krybe helt sammen. Heller ikke her kunne jeg få mig selv til at tage et foto. Gulvet her var af ler. I midten var der en hulning, der var fyldt op med jordstøv,

der var samlet i en top, så man selv kunne forsyne sig med den hellige jord, evt. ælte det sammen med noget af det vand, som stod i flaskerne ved siden af. Det stod én frit for at forsyne sig med jord og vand og påsmøre sig eller sine syge familiemedlemmer med det helbredende mudder, som ville komme ud af blandingen. Ekstra jord og vand, var der som nævnt forsyninger af.

Vi tog lidt jord med i en lille plasticpose. Det kunne jo aldrig skade at gnide på ømme muskler eller myggestik. Jeg kan desværre ikke komme med nogen personlig beretning om dets helbredende virkning.

Det er lidt som i den franske pilgrimsby, Lourdes. Måske er det ikke en speciel blanding af indianske og kristne religiøse forståelser, men et almindeligt katolsk fænomen. Blot er der til Chimayo ikke knyttet nogen begivenhed om en fremtrædelse af den hellige jomfru eller andre religiøse skikkelser. Her er det på forunderlig vis det hellige sted i sig selv, der leverer det undergørende mudder.

Udenfor kirken er der andre, hvor man kan takke for eventuelle mirakler eller blot bede om et. Ud fra antallet af votivgaver er Jomfru Maria den mest populære. Men derefter kommer Santiago – stadig i inkarnationen som Santiago Mataindios.

Pilgrimmen

En statue forestiller en Pilgrim i klassisk pilgrimsudstyr: hat, stok, taske, en muslingeskal i en snor om halsen og en rosenkrans i bæltet. På indskriften nedenfor står på spansk:

Peregrinos el Señor nos invita a su santuario de amor.

– eller på dansk:

Pilgrimme! Herren inviterer os til sit helligsted af kærlighed.

Og nedenunder på engelsk:

Come pilgrims, from the four corners of the earth, the Lord has invited us to walk to this shrine of love in Chimayo. Here we will find the "holy dirt" that strengthens us and purifies the faith that takes away our pain.

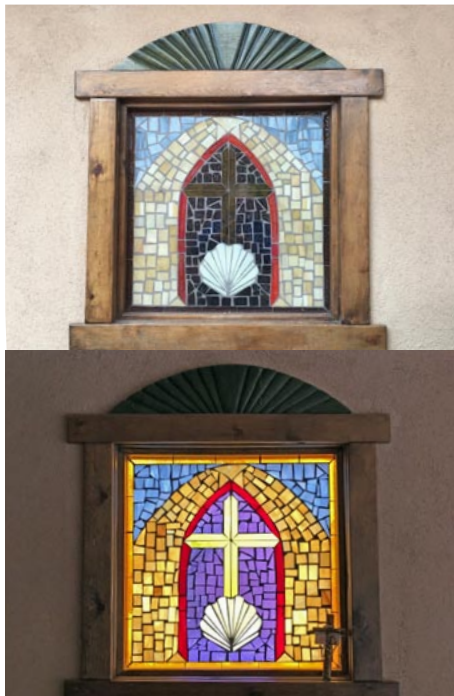
– eller på dansk:

Kom pilgrimme for de fire verdenshjørner, Herren har inviteret os til denne kærlighedshelligdom i Chimayo. Her vil vi finde det 'hellige støv', der gør os stærke og lutrer den tro, der borttager vores smerte.

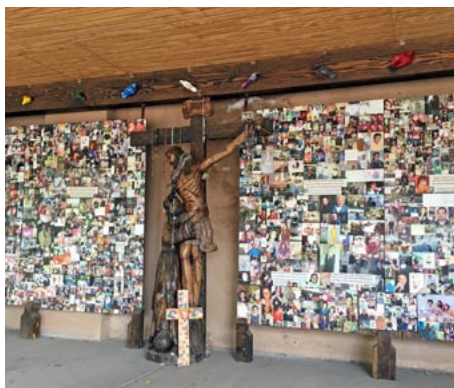

Votivkapel

En særlig bygning fanger opmærksomheden ved sit vindue med sit Santiagosymbol i form af en muslingeskal i et vindue.

I kapellets centrum er en statue med en franciscanermunk – eller den hellige Frans himself – der tager Jesus ned fra korset. På væggen bagved og hele rummet rundt hænger fotos med forbønner om helbredelse fra diverse sygdomme og taksigelser for underfulde helbredelser. Alt i sirlig orden. Nu må man huske på, at vi befinder os i det ellers ganske rationelle USA med en oplyst og fornuftig befolkning. Men her får et magisk trosudtryk lov til at udfolde sig under kirken beskyttende vinger. Jeg mener: kirken er garant for et religiøst liv uden folkelig overtro – eller er det snarere sådan, at den katolske kirke formår at inkorporere en folkelig religiøsitet og alligevel dreje den ind i sådanne baner, at den stadig i al sin folkløse kan forstås som genuin kristendom?

Tag mataindios med hjem

Ikke et religiøst center uden en god giftshop. Således også her. Jeg skal ikke gå i dybden, blot vise en herlig skulptur med Santiago Mataindios, hvor den besejrede indfødte ligger bekymret og venter på helgenens massakre mens han holder sig for maven.

I øvrigt synes jeg, den overgivne mere ligner en mexicaner af spansk herkomst end en indfødt af indiansk herkomst.

Her får den gode Santiago nærmest en arketypisk rolle som én, der dræber snart sagt enhver som ikke tilhører den sejrige europæiske folketype. Folkloristisk mor-

somt, måske, men er det en måde at betragte 'vores Jakob' seriøst på? Jeg spørger bare!

Folkelig religiøsitet

Da vi forlod stedet begyndte der at strømme flere folk til. De kom i biler. Pilgrimme til fods så vi ingen af, men der er ingen tvivl om, at Chimayo er et pilgrimsmål, der trækker mange søgende til. En slags nymexicansk Lourdes, om man vil, med masser af beviser på en folkelig religiøsitet – og et stort behov for mirakler.

På vejen ud gik vi forbi et dekoreret kors. Ud over mirakler er der også en længsel efter kærlighed.

Camønoen fastlagt og indviet

Som vi kunne berette i Pilgrimmen nr. 29 er der planlagt og virkelig gjort en pilgrimsrute på Møn med tilliggende småøer – og hvorfor ikke kalde den for en Camøno? Ruten er nu færdig og blev indviet i juni i år. Her er mere om denne nye rute, der lokker til vandring i det danske ølandskab – pilgrimsrute eller ej.

af William Arentved

Camønoen er en vandrerrute på Møn med afstikkere til den lille ø Nyord samt den lidt større Bogø. Begge øer er forbundet med Møn med dæmninger.

Den tidligere håndboldstjerne Marianne Florman, der er bosat på Møn, hvor hun opdrætter heste, og Tine Nygaard fra Museum Sydøstdanmark fik idéen til Camønoen. Tine Nygaard og Anette Syska, ligeledes fra museet, søgte og fik bevilget penge til et projekt fra Realdania. Marianne Florman har ifølge en artikel i Kristeligt Dagblad gået Camino de Santiago. Hun og Tine Nygaard var turledere på en af Camønoens åbningsture den 18. juni 2016.

Ruten er på 175 km fordelt på 9 etaper der hver har et navn. Den korteste er Mølleetapen på 10 km fra Haarbølle Havn til Bogø Mølle, den længste er Kong Asgers etape på 27 km fra Bogø Mølle til Camping Mønbroen.

Kong Asgers høj

Ruten begynder og slutter ved Møns Museum i Stege. Ud over de 9 etaper er der alternative ruter, hvilket fremgår af et kort i målestok 1:50.000 der sælges for 85 kr. af Møns Museum. Hovedruten ser ud til at være nærmest identisk med den del af Sjællandsleden, der fører rundt på Møn. Museet sælger også vandrerkort til 45 kr. Der er ophængt prægestempler ved de nedenfor nævnte camønøbænke.

Man kan starte og slutte hvor man vil. Forbindelsen til Møn er enten Dronning Alexandrines Bro (Mønbroen) fra Kalvehave eller afkørsel 42 på Sydmotorvejen på Farø, der er forbundet med Bogø med en kort landtange.

Hovedruten er lagt således at man kommer forbi stort set alle seværdigheder på Møn og de to øer, fra Bogø Mølle og middelalderkirke i vest til Møns Klint i øst og Nyords ottekantede kirke i nord. Den er opført 1846, inspireret af Frederiksberg Kirke, men meget mindre.

Blandt de alternative ruter kan nævnes Klinteetapen på 16 km.

Her går hovedruten i bakkerne oven for Møns Klint, mens den alternative rute følger stranden nedenfor.

Kortet advarer om risikoen for stensked på stranden.

Første gang jeg hørte om Camønoen var ved den årlige generalforsamling i marts i Støtteforeningen for Thorsvang – Danmarks Samlarmuseum. Det fremgik af indkaldelsen at efter generalforsamlingen ville Anette Maria Syska holde et foredrag om Camønoen. Der var ikke mange af de tilstedeværende der havde hørt om Camønoen før, og adskillige havde svært ved at finde ud af, hvordan dette mærkelige ord skulle udtales.

I sit foredrag fortalte Anette Maria Syska fra Museum Sydøstdanmark meget engageret om projektet. Der var nedsat en projektgruppe med ad hoc deltagere og hende som leder samt en styregruppe med Anette Maria Syska og landskabsarkitekt Jette Staner fra Vordingborg Kommune. Helt efter bogen.

Realdania har under kampagnen Stedet Tæller afsat ikke mindre end 115 mio. kroner til 11 forskellige projekter rundt om i landet, herunder Camønoen, hvortil Realdania har ydet en støtte på 2,46 mio. kr., Museum Sydøstdanmark har bidraget med kr. 650.000 og Vordingborg Kommune med kr. 400.000 og 200 mandetimer. Desuden har frivillige ildsjæle bidraget med arbejdskraft.

For at vise vej er der opsat små orange skilte på pæle, ofte hvor der i forvejen sidder Sjællandsledens blå skilte. Se billedet. På otte udvalgte steder, såkaldte camønopauser, er der opstillet specielle camønøbænke. De er cirkelrunde med varierende højde. Man kan vælge at sidde med benene indad mod midten eller udad mod verden. Bænkene er tegnet af arkitektfirmaet NORRØN. Så

vidt jeg ved er træet leveret af et norsk trælastfirma, og bænken samlet af en dansk produktionsskole.

Jeg prøvede at måle bænken i Haarbølle Havn. Den indvendige diameter var ca. 195 cm. Bænkens overflade består af staver på 54 cm, der stråler radiale ud fra midtpunktet. De er af hårdt træ, formentlig asketræ (se billedet).

Camønoen har sin egen hjemmeside: www.camoenoen.dk Her kan man finde en masse oplysninger om projektet og tilgrænsende projekter. Fx er det på den sydøstlige etape Mælkevejen, der følger efter Klinteetapen, muligt at se stjerner, i hvert fald i vinterhalvåret. Hjemmesiden har et link et foretagende med det besynderlige navn Dark Sky. Her kan man bl.a. blive belært om at udendørs belysning skal lyse nedad og ikke til siderne.

Der arbejdes stadig med hjemmesiden, og man håber at blive færdig med den danske version inden udgangen af juni. Der er planer om en tysk og en engelsk version.

For at gøre tilværelsen lettere for "camønanter" har to foretagsomme kvinder fra Møns Museum, Henriette Møller og Jeanette Lopez-Zepeda, oprettet hvad de kalder Camønobureauet, der har hjemsted på Bogø. Her kan man mod passende betaling reservere plads på overnatningsstederne og få transporteret sin bagage imellem dem. Bureauet kan kontaktes på

www.camoenobureauet.com

Indvielse

Camønoen blev under stor festivitas officielt indviet lørdag den 18. juni 2016. 2-3 dage før indvielsen blev en lille gruppe sendt af sted for på 3 dage at gå de 175 km. Det er i snit 58,3 km per dag. På selve indvielsesdagen blev forskellige grupper sendt af sted for hver at gennemvandre en af etaperne. TV Øst viste en lille gruppe, der blev sendt af sted fra Stege til Nyord. De skulle gå i stilhed, og på Ulvshale skulle hver plukke et enebær. Dette skulle de siden lægge ned i et lille blåt glas i Nyord Kirke for at markere at de efterlod bekymringerne dér.

Konklusion

Ledsaget af min kammerat Ib der ligesom jeg er frivillig på veteranfærgen Møn, har jeg i bil besøgt nogle af de omtalte camønopauer og taget billeder. Undervejs besøgte vi bl.a. Fanefjord Kirke og Elmelunde Kirke. Jeg nævner dette, fordi man i disse kirker finder kongerigets mest fantastiske kalkmalerier. Man ved ikke noget om kunstneren, så man kalder ham Elmelundemesteren og antager at han har haft et værksted med svende. Han har ud over Elmelunde og Fanefjord lavet kalkmalerier i Keldby Kirke samt i kirkerne i Tingsted og Nørre Alslev på Falster. Han har levet omkring år 1500, altså kort før reformationen hvor billederne blev kalket over. Dette har reddet billederne

for eftertiden, da de ellers ville være gået til af kulde og fugt.

Kirkerne her i området har taget vel imod Camønoen som dermed tilføjes en spirituel dimension.

Møns Museum markedsfører sig som Danmarks hyggeligste museum, og Camønoen markedsføres som Kongeriget venligste vandrerrute. Hvad skal man lægge i det?

Den lokale presse har været positiv. Selv Søndagsavisen (udgaven for Sydsjælland) har den 16. juni en halv side om Camønoen.

Lidt kritisk er Sydsjællands Tidende der under overskriften:

Kongerigets dyreste vandrerrute? den 15. juni bl.a. skriver: "Ingen penge..."

Men rent kommercielt er der ikke den store forventning om at museet, som er projekt-mageren, kommer til at tjene penge på ruten. Man betaler ikke for at gå der. Der er ingen entrebillet til naturen. Og man kan færdes som man vil - så længe man overholder almindelige vandrerregler.

Der hvor der kan kradses ind, er ved salg af kort, og turrugsække med basisopklæbning og måske madpakker, ligesom man er ved at indrette en fløj på museumsgården i Stege til et mindre vandrerhjem. Men når projektet med københavnsk arkitekttegnet pausebænk, mobilapps, museumssansatte fuldtidkonsulenter, systemudviklere og fondpenge udrinder...

Om kort tid, hvor projektet overdrages... Så er det op til de lokale, at skabe et liv for "Camønoen", som andet end et smart reklamekoncept og et vandrekort til godt to millioner kroner."

På Camønoens hjemmeside omtales den også som en pilgrimsrute. Dette tror jeg ikke på at den kan blive. En pilgrimsrute skal have et endemål, og det finder man ikke ved at gå i ring.

Elmelunde Kirke

Tanker om protestantisk pilgrimsvandring

Pilgrimsvandring spreder sig med stadig stigende hast i det danske kirkelandskab – der er næppe en kirke med respekt for sig selv, der ikke arrangerer en eller flere årlige pilgrimsvandring. Det er uden tvivl et resultat af inspirationen fra Santiago og andre katolske pilgrimsmål, der er oprindelsen. Men hvordan får man sin protestantiske tro bevaret, når man vandrer på katolsk vis? Her er et bud.

af sognepræst Julie Goldschmidt

**"Jeg beder,
fordi jeg er nødt til det.
Ikke fordi bønnen
ændrer Gud,
men fordi bønnen
ændrer mig."**

**C. S. Lewis, britisk forfatter og filolog,
1898-1963**

Med ovenstående citat for øje finder jeg en parallel til at besvare spørgsmålet om, hvorfor protestanter kan gå pilgrimsvandring. Pilgrimsvandringen ændrer ikke forholdet til Gud, men det ændrer den, der vandrer.

I bogen Salt, Brød & vin af den svenske biskop Martin Lind, står der i forordet: "For Martin Lind er pilgrimsvandringen ikke en vej ud af livet, men en vandring ind i det, ind i hele den mangfoldige og modsætningsfyldte virkelighed..." (biskop Kjeld Holm).

Og Martin Lind skriver: "At vandre er at foretage sig noget dybt menneskeligt. Det er naturligvis ikke nogen tilfældighed, at Gud har skabt mennesket med to ben til at gå på. Når pilgrimmen nu foretager sig noget menneskeligt, nemlig at vandre, bliver man af selve vandringen henvist til Guds skaberværk. Vandringen fremtvinger igen og igen en refleksion over alt det gode, som Gud har givet."

Hvor Kjeld Holm nævner den mangfoldige og modsætningsfyldte virkelighed, skriver Martin Lind om refleksionen over alt det gode, som Gud har skabt. Ja, refleksionen over alt det gode, det afhænger jo virkelig af, hvor man vandrer på pilgrimsruten!

Naturen er vel det gode Gud har skabt, men pilgrimsruter går ikke kun gennem landskaber og grønne skove.

Følger man ruterne fra nord til syd i Europa, må man nødvendigvis gå gennem byzoner.

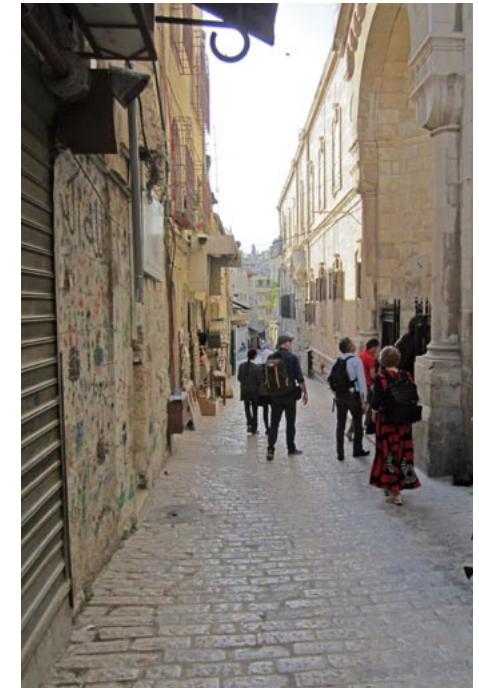
Eksempelvis gik deltagere i etapevandringen Jylland - Santiago de Compostela, ind i Dortmund via industriområder og indvandrekrvarterer (se Pilgrimmen nr. 26).

Guds skabte natur er ikke nødvendigvis en selvfølge på pilgrimsruterne, for vandreren kan få et indblik i, at vejen går i den mangfoldige og modsætningsfyldte virkelighed, som Kjeld Holm skriver om.

Pilgrimsvandring har forskelligt tema: lokale ruter for vandrede, der primært søger fordybelse/indsigt/ændring på en kortere, lokal strækning (som regel fra/til en kirke eller et kloster) og internationale syd/nord ruter for dem, der primært søger at gå i tidligere slægters spor til større kristne helligsteder i.

Danmarks første pilgrimshus er netop åbnet i Maribo og på husets brochure står: "PilgrimsHuset Maribo er et mødested for flere vandreruter, som forbinder smukke naturområder, klostre, kirker og herregårde på Lolland-Falster.... Projektet er enestående, fordi det forbinder alt det bedste på Lolland-Falster og knytter det til den stadig stigende interesse for pilgrimsvandring."

Her er man ikke i tvivl om, at naturen med dets klostre, kirker og herregårde må være alt det bedste på Lolland-Falster. "Der er jo også Knuthenborg Safaripark", ville min ene søn udbryde og jeg tænker - Ja, og der er jo også Lalandia og Rødby færg.

Er det ene bedre end det andet? Det tror jeg ikke. Hver vanderer må søge sin fodsti, på samme måde som enhver, der vandrer, må søge sine medvandrere så tempo, samtale/sang og bøn, tro og pauser kan finde et leje, der passer den enkelte.

Pilgrimsvejens første levetid - hvor lå den i virkeligheden?

af Henrik Tarp

Når du som pilgrim ufortrødent vandrer ud ad Den Franske vej, følger de gule pile, stopper op ved et refugium når der skal overnattes, ja så tænker du nok ikke så meget over, hvorfor du lige vandrer på dette vejstykke og hvordan man nu lige fandt ud af, at det skulle ligge her og ikke lidt nordligere eller sydligere.

Historikere har faktisk haft noget besvær med at besvare netop det spørgsmål.

Indtil 1200-tallet har man ikke med sikkerhed kunnet sige, hvor pilgrimsvejen, den vi kalder Den Franske Vej, forløb.

Karl den Store (742(?) – 814) så i en drøm

Mælkevejen som symbol på vejen til Santiago de Compostela. Det har man selvfølgelig lagt megen symbolik i, men hans drøm fortalte selvfølgelig ikke, hvor pilgrimsvejen skulle ligge. Spanske sange, overleveringer og almuehistorie har heller ikke kunnet give noget entydigt svar.

Goteslasko, biskoppen i le Puy, er den første navnenoterede pilgrim i Santiago (år 951). Men hvilken vej havde han fulgt, da han på sin vej overnattede i klosteret i Albelda ved Iregua flodens bred, lidt syd for Logroño? Var han gået over Somport for at tage vejen sydover gennem Jaca til Zaragoza og derfra fulgt Ebro floden gennem byen Calahorra i det sydlige la Rioja og så videre til Tricio

ved Nájera op til Briviesca vest for vinbyen Haro i la Rioja? Fra Briviesca ned til Astorga og ud til Santiago? Ad denne vej skulle han gennem maurisk område - især Zaragoza, der var maurisk storby. Det lyder ikke sandsynligt, men kan godt have ladet sig gøre for en gejstlig person. Eller var der en vej langs med floden Aragón, næsten den vej vi kan følge i dag? Vi ved det ikke. For netop det mauriske herredømme over store dele af Spanien skabte vanskeligheder for dem, der ønskede at valfarte mod Santiago.

Det første dokument, der med nogenlunde sikkerhed fortæller om vejen, er fra Silos klosteret og dateres til senest 1110. Heri skrives, at pilgrimene måtte tage en vej gennem Alava (området nord for Logroño) ned til Nazara (Nájera). Nájera var blevet fri fra maurerne i år 923, og netop Nájera kom senere til at spille en stor rolle i pilgrimsvandringen.

Det er først med Sancho el Mayor (død 1035), som er den hertug, der kommer til at spille en væsentlig rolle i fastlæggelsen af pilgrimsvejen. Således siges det i et dokument dateret før Sancho el Mayor, at pilgrimene ikke kom over Roncevalles men over Irún. Andre igen har påstået at fra Irún fortsattes langs med kysten ned til Oviedo for at undgå maurerne, også den vej vi kender som Kystvejen til Santiago. Denne vej siges at skulle have været brugt helt op til 1200-tallet, men andre mener, at Sancho el Mayor allerede i 1000-tallet skulle have lagt en vej ned til Nájera og videre over Briviesca og videre til Carrión de los Condes idet han skulle have brugt en gammel romersk vej (en del af denne vej findes stadig ved Briviesca).

Senere forskere har sat spørgsmålstegn ved vejen langs kysten. Altså at pilgrimene skulle være kommet ind ved Irún og være

fortsat til Oviedo. Så sent som i 1200-tallet fortælles det, at der ikke fandtes byer, at folk levede spredt i bjergene, at de talte et uforståeligt sprog og de var yderst ugæstfrie og røveriske. Lagt hertil at vejen var vanskelig med ufremkommeligt buskads, bjerge, floder og fjorde der krævede lange omveje at vandre.

Med sikkerhed ved man, at der på det tidspunkt var to brugte veje over Pyrenæerne. Den ene gennem Cisa (Ibañeta, ligger på vintervejen før Roncesvalles) og den anden over Somport. Den over Cisa gik fra Bordeaux til Astorga, den anden fortsatte til Zaragoza og videre til Toledo og Mérida. Skønt forløbet af den første af disse to er diskuteret en del, er man relativt sikker på, at den gik over Roncesvalles og ned til Pamplona. Fra Pamplona ind i området Alava nord for Logroño, gennem Vitoria, videre til Miranda del Ebro, hvor floden Ebro blev krydset og så til Briviesca, hvor den blev forenet med den vej der kom fra Zaragoza langs med Ebro floden.

Ser vi på vejforløbet over Roncesvalles er det kun stykket til Pamplona der svarer til det vejforløb vi har i dag. Den resterende del er i dag lagt sydligere. Kommer du i dag til Vitoria vil du se gule pile, således at du kan følge dette gamle spor gennem Briviesca til Astorga. Der er ingen refugier, hvorfor vejstykket endnu kun har historiske interesse.

En anden vej, som blev brugt under Sancho el Mayor gik gennem Valmaseda over Bercedo, Espinosa og Reinosa (i Kantabrien) og dernæst langs Pisuerga floden (som pilgrimme stadig krydser ved Itero) til Carrión de los Condes. Det kunne have været en vej der begyndte, der hvor Santander

ligger i dag, altså at pilgrimme er kommet sejlene hertil. Men vi har ingen skriftlige vidensbyrd om stykket fra Santander til over Valmaseda.

Grunden til at pilgrimsvejen eller vejene er så mange på den tid, hænger også sammen med at fronten eller grænsen til det mauriske rige flyttede sig med jævne mellemrum og at Spanien samtidig var opdelt i hertugdømmer. Hertugerne var ofte i krig mod hinanden for at forøge deres område og magt, hvilket ikke var befordrende for en fastlagt og beskyttet vej. Handelsinteresser og giftemål hertugdømmerne imellem sikrede med tiden mere faste vejforløb.

I 1000-tallet begynder der at ske noget. Stærke hertuger som Alfonso VI (i Galicien og León) og Sancho Ramírez (i Navarra og Aragón), havde så store landområder til sammen, at de så en fordel i at få fastlagt en sikker vej for pilgrimme og for handelsfolk. På moderne sprog kunne man sige, at de forbedrede infrastrukturen til fordel for den almene velfærd.

Man begyndte, så at sige, i det små med at fjerne bompengene. For at komme ind i f.eks. dalen ved Valcárcel – der kommer du også i dag – skulle der betales afgift. Det skulle man flere steder og netop denne bomafgift eller vejtolld var noget af det første der blev afskaffet.

Men ikke mindst anlagde Alfonso VI hospitaler og refugier. I O Cebreiro anlagdes et hospital ligeledes i Foncebadón. I Burgos ved siden af pilgrimskirkegården. Og da Rioja kom under hans herredømme i 1076 støttede han op om Domingo, der oprettede et hospital i Santo Domingo de la Calzada samt den berømte bro over floden

Oja. Tidligere var pilgrimsvejen gået nord om Santo Domingo fra Tricio, ved Nájera, til Briviesca. Den blev nu lagt over Santo Domingo og en farbar vej blev anlagt mellem Nájera og Santo Domingo over Redecilla del Camino. Den vi kender i dag. Han tog også initiativ til at strategiske byer blev befolket med pilgrimme, der ikke vendte hjem. Således Logroño i 1095, hvor også broen blev genopført. Det samme gjorde han i Sahagún i 1085 og Villafranca del Bierzo. Biskopperne fulgte initiativet op. Biskop Osmundo i Astorga (1082-1096) byggede broen i Ponferrada og biskop Pedro anlagde et hospital i León (1096) og i Carrión de los Condes.

Sancho Ramirez, der ligesom Alfonso VI, giftede sig med franske adelige fruer og der i gennem fik forbindelse til Cluny klosteret og benediktinerne, kom til at spille en stor rolle ved anlæggelse af klostre og hospitaler langs pilgrimsvejen. Det førte til refugier og klostre i Jaca (1084), Pamplona (1087) og Ruesta på Den Aragonesiske Vej. Så stor opmærksomhed var der i forhold til pilgrimmens velfærd, at Sancho Ramírez mente at strækningen fra Pamplona til Logroño var for lang, hvorfor han ved landsbyen Lizarra på Ega flodens bred, hvor han havde en borg, anlagde "et overnatningssted" (1090). I dag kendt som byen Estella. Og som Alfonso afskaffede han også vejtollden.

Vi kan derfor sige, at i slutningen af 1000-tallet var den pilgrimsvej vi kender i dag næsten "lagt i faste rammer". Disse rammer et fastholdt, med ganske få ændringer, op til vore dage. Vi ser derfor Vejen med følgende store "stationer": Jaca (1084), Pamplona (1087), Estella (1090), Nájera (1052), Burgos (1085), Frómista (1066),

Sahagún og León (1096), Rabanal del Camino (1103) og Villafranca del Bierzo.

Broer blev repareret og konstrueret. Over Arga floden i Puente la Reina (1090), over Ebro floden i Logroño (1095), over Najerilla floden i Nájera (1076), over Oja floden i Santo Domingo de la Calzada, over Arlanzón i Burgos, over Sil floden i Ponferrada. Og mange flere.

Da Aymeric Picaud, benediktinermunken fra Cluny går til Santiago i den første tredjedel af 1100-tallet vandrer han ad den vej vi kender i dag, hvorfor vi i hans guidebog stort set kan genkende alle de steder han beskriver, fordi vi som pilgrim i vort århundrede går næsten på de samme stier, som han gjorde for 1000 år siden. Lidt fascinerende, for at bruge en jysk underdrivelse.

Præsten Elías Valiña Sampedro tager udgangspunkt i Aymeric's bog fra 1100-tallet og maler gule pile i sidste halvdel af forrige århundrede. Nu er vejen markeret og både kort og tekst dannede grundlag for Everest guiden, den lange røde noget uhåndterlige, men gode guide, der udkom i begyndelsen af 1980'erne. Den bliver således den 2. og moderne guide til Pilgrimsvejen. I de følgende årtier er kommet utallige andre guider til.

Ved Caminomødet i Jaca 1987 lægges pilgrimsvejen i helt faste rammer og med den senere UNESCO godkendelse må vejen kun ændres, såfremt den blokerer for vigtige samfundsmæssige bebyggelser. I så tilfælde skal bygherren anlægge en alternativ vej.

Det er i korte overskuelige træk udviklingen af pilgrimsvejen fra begyndelsen op til vore dage.

Pilgrimsvandreren med diabetes

af Elisabeth R Mathiesen, specialist i diabetes
Overlæge på Rigshospitalet

Det er vigtigt for alle mennesker at være aktive og at bevæge sig. Vandring er en god måde at være aktiv på og kan give megen glæde både hos personer med og uden diabetes. Diabetes skal ikke hindre en i at få glæde af en pilgrimstur.

Har man diabetes skal man dog være særlig opmærksom på at blodsukkeret kan falde overraskende meget under en vandretur og i timerne efter.

I det følgende vil jeg give nogle tips og tricks til at takle blodsukkeret hos en vandrør med diabetes.

Hvorfor skal man indtage så meget energi?

Først og fremmest er det vigtigt at vide at man forbruger overraskende meget ekstra kulhydrat mens man vandrer. Et godt skøn er ca 20-40 gram kulhydrat per time.

Under fysisk aktivitet bruger man sukker (kulhydrater) som energikilde – først som det sukker, man har i kroppen fra tidligere måltider og derefter det sukker man tilføjer under aktiviteten. Derfor er det vigtigt at fylde depoterne op med mad før og efter en vandretur. Hvis du vandrer i længere tid bør du også indtage kulhydrater i pauser under gåturen.

For hver time du vandrer skal du beregne at indtage ca 20-30 gram kulhydrat ekstra. En gåtur på ca 10 km vil hos mange kræve ca 60 gram kulhydrat ekstra.

I figur 1. er givet nogle eksempler på fødevarer der indeholder ca 10 gram kulhydrat.

Figur 1:

10 gram kulhydrat
findes i følgende produkter:

Frugt: 1 æble, en pære, ½ appelsin, ½ banan, 15 rosiner (en minipakke)

Drikke: 2 dl mælk, 1 dl saft, 1 dl juice, 1dl sodavand/sportsdrik

Brød: ½ stk brød, ½ bolle, 1 stk knækbrød, 1 digestivekiks, 3 mariekiks

Det er derfor meget vigtigt at have ekstra mad i form af frugt, brød, druesukker m.m. i rigelige mængder på vandreture.

Skal diabetesbehandlingen ændres i forbindelse med længere vandreture?

Vandring giver en øget følsomhed overfor insulin, som kan vare 1-2 døgn efter gåturen. Det betyder, at din krops insulinbehov bliver mindre. Ved velbehandlet diabetes ligger blodsukkeret ofte mellem 4 og 10 mmol/l. Et blodsukker under 4 mmol/l er for lavt.

Behandling med tabletter kan hos de fleste fortsætte uændret.

Insulinbehandling kan ofte med fordel nedjusteres for at undgå at blodsukkeret falder til faretruende lave værdier under eller efter gåturen. Ved planlagt motion af 1-2 timers varighed kan det være klogt at reducere insulindosis med 10-20%. Ved vandring i flere dage kan behovet for at reducere insulindosis være endnu større – f.eks. 40% reduktion således at der kun indtages ca 60% af vanlig døgn-insulindosis. Det er individuelt for den enkelte person og for vandreturens sværhedsgrad hvor stort behovet for reduktion er. Det er derfor klogt at måle blodsukker før og efter vandreturen samt resten af døgnet for at kunne justere insulindosis individuelt. Man er altid velkommen til at diskutere behovet for nedjustering af insulindosis i forbindelse med vandreture med sin diabetesbehandler.

Kan mine fødder tåle længere vandreture?

De fleste diabetikere kan sagtens vandre Caminoen, man skal dog være ekstra opmærksom på fødderne. Diabetes gennem længere tid kan skade nerveforsyningen til fødderne og følesansen i fødderne mindskes. Det giver større risiko for vabler og sår på fødderne der har svært ved at hele. Enhver med diabetes skal derfor passe ekstra godt på sine fødder – også under vanding. Fødderne må ses grundigt efter dagligt for eventuelle skader. Er du i tvivl så spørg din diabetesbehandler om vandring er tilrådelig for dig.

Så er der kun tilbage at ønske god vandretur – også til folk med diabetes.

Husk

Store mængder ekstra kulhydrater til turen.

Blodsukkermåleudstyr hvis du får insulinbehandling.

En passende nedjustering af insulindosis.

Pas også ekstra godt på fødderne.

*Elisabeth R Mathiesen
Specialist i diabetes
Overlæge på Rigshospitalet*

Kilder:

Diabetesforeningen, www.diabetes.dk
Piece: Fysisk aktivitet ved diabetes – insulinbehandling med pumpe eller pen. Ved lægerne Torun Torbjørnsdotter og Kirsten Nørgård. www.rubinmedical.dk

Fine vindistrikter på Caminoen

Vidste du at du går lige gennem nogle af Europas bedste vindistrikter på Camino Francés?

af Carsten Maegaard

Vi spiser pilgrimsmenu'er og tapas hver dag i en måned og drikker vin til. Det er dejligt. Vinen er imidlertid altid den lokale "vino de mesa" og som regel ret ung og syrlig.

Hvis du spørger i restauranten eller i baren efter deres bedste vin, får du for et beskedent ekstra beløb en meget bedre vin, evt. blot et glas for at prøve.

Navarra

Vi starter i Navarra. Egnen efter Pamplona på sydvestvendte skråninger regnes for en let og frisk vin. Tidligere var det mest kooperativer der samlede bøndernes høst i én balje og producerede en jævn god vin. Men de seneste 30 år har en række vingårde/bodegaer i Navarra fået kvalitets- og oprindelsesstempel og har hævet kvaliteten betydeligt. En af de bedste Bodegaer er "Castillo de Monjardin", som vi jo vandrer lige forbi. Derimod regnes "Bodegas Irache", hvor vi drikker lige fra henen, ikke for noget særligt. I Navarra kommer Merlot-druen især til sin ret på grund af det lidt køligere højland.

Spørg efter et glas Crianza i baren! En Crianza skal lagres mindst seks måneder på egefad og halvandet år på flaske = minimum 2 år.

La Rioja

Efter Navarra kommer vi ind i et af de bedste vindistrikter i Europa, la Rioja. Man kan flere steder se at jorden er rødlig, og andre steder mere grålig-lys, som betyder at den er mere kalkholdig. Logroño er hovedstaden i regionen la Rioja, men hovedbyen for vinproduktion ligger 50 km længere nordpå og hedder Háo. Caminoen tangerer det bedste af de tre Rioja-områder, nemlig Rioja Alta. De to andre hedder Alavesa og Baja. Alle barer kan servere et godt glas Rioja Crianza. De to mest brugte druesorter er Tempranillo og Garnacha. Hvis du vil have det ekstraordinære skal du gå på en bedre restaurant. Ellers gå hen i et supermarked/vinforretning og se efter priser, for de dyreste til omkring 18 € er også de bedste. Det er Reserva, der har lagret i mindst ét år

på egefad og to år på flaske = min. 3 år, og Grand Reserva-vine, der har lagret mindst halvandet år på egefad og tre et halvt år på flaske = min. 5 år. Så smager en flaske altså også bare godt, fx til aftensmaden i herbergets køkken!

Midt i Logroño ligger der et informationscenter for vindyrkning ved navn "Centro de la Cultura del Rioja". Det er indrettet i et flot restaureret palads og indeholder museum, særudstillinger, information og en vinsmagnings-café. Der ligger flere af de kendte bodegas i udkanten af Logroño, bl.a. Faustino og Campo Viejo. Du kan melde dig til en omvisning og opleve hvordan vinen bliver fremstillet. Adresser og telefonnumre kan fås på turistbureauet for enden af gågaden eller i Centro de la Cultura del Rioja.

Ribera del Duero

Vi fortsætter gennem Castilla y Leon, hvor vi ved selvsyn kan konstatere, at det ikke er et vinområde af betydning. Selvom det ikke er på Camino Francés, men ca. 80 km syd for Burgos, må den måske bedste spanske vin, lige nævnes. Det er Ribera del Duero, som ligger på de sydvendte skråninger langs Duero floden øst for Valladolid. Druen her er udelukkende Tinto del Pais, som dog er en kloning af Tempranillo. Hvis du spørger efter barens bedste vin (uden for Rioja!), vil de uden at blinke sige Ribera del Duero. Men også her er der ret store kvalitetsforskelle fra den billigste til den dyreste. Du skal mindst bestille et glas Crianza, men Duero reserva vine er himmelske.

Bierzo

Når vi er kommet over bjergene ved Foncebardon og ned i dalen efter Ponferada, er der igen en stor vinoplevelse i vente, og endda lige på Caminoen. Det er såmænd i Cacabelos, dér hvor herberget er anlagt som lette trækabiner i en halvcirkel omkring kirken. Distriktet hedder Bierzo. Den dominerende

bodega hedder "Vinos del Bierzo". Vinene herfra er lette, frugtagtige og velmagende. Den dominerende drue hedder Mencía.

Galicien

Når vi er kommet over O Cebréro og ud i Galicien er klimaet ikke til rødvine, men derimod til glimrende hvidvine. De bedste dyrkes næsten ude ved Atlanterhavet, mere præcist mellem Tui og Pontevedra, ved Camino Portugues. Det bedste distrikt hedder "Rias Baixas". Det andet distrikt hedder "Ribeiro" og ligger langs Rio Miño, lidt længere inde i landet, sydvest for Ourense. Den dominerende drue hedder Albariño og giver en lækker, frugtagtig, frisk smag.

Så Galicien er først og fremmest hvidvinsland.

Drik vin

Vinen er en del af kulturen og gennem århundreder var vindistrikterne tæt forbundet med pilgrimmenes forbrug, så vin og pilgrimsvandring er ikke bare noget for feinschmeckere. Det er en del af pilgrimslivet!

Hærvejen - pilgrimsvejen fra Hirtshals/Frederikshavn til Danevirke

Anmeldelse af Gitta Bechshøft

Bogens bagsidetekst:

Henrik Tarp har skrevet den første guide til hele hærvejen, fra det nordligste Jylland til Danevirke. Især efter at vejen er blevet kortlagt med markeringer, er det nu muligt for enhver at gå hele vejen gennem Jylland. Helt til Dannevirke. Det er en vandring, der vil tage ca. 3 uger og er på ca. 500 km.

Turen er mere primitive end den, man f. eks. kan opleve på Caminoen. Ved at gå kan den vandrende stadig opleve, hvor fantastisk et naturlandskab, vi har i Danmark, hvor Hærvejen eller Oksevejen går igennem store fredede arealer. Og den "vilde" natur er alle vegne: brusende have, stille kyster, udstrakte plantager, hede, dybe hulveje og rislende vandløb. Om sommeren lyse nætter og om efteråret stjerneklare aftener, måske med ulve der tuder mod himlen...

Pilgrimsvejen fra Hirtshals/Frederikshavn til Danevirke er ledsaget af gode kort. Mulighederne for overnatning, herberger, B&B, hoteller, men også shelters eller bare steder, hvor du kan slå teltet op fremgår af teksten. Dagsmarcherne er på ca. 25 km. Bogen er illustreret, fortrinsvis med forfatterens egne fotos og er tillige forsynet med nytegnede kort.

Gitta Bechshøfts anmeldelse:

Flot guide bog, helt i stil med Henrik Tarps andre pilgrims guider. Lidt tung i lommen måske. Fint up-to-date billedmateriale og beskrivelser. Gode praktiske informationer. Skitserede distancekort (rød streg.) Bemærk: Vil man benytte mere detaljerede kort, kan man købe eller downloade: Hærvejen – kortsæt til vandrere og cyklister. En kortbaseret guide, fra Frederikshavn og Hirtshals til Padborg. Oversigtskort i 1:300.000 samt i alt ni detaljerede kort i 1:50.000 på dansk, tysk og engelsk.

Henrik Tarp:

Hærvejen - pilgrimsvejen fra Hirtshals/Frederikshavn til Danevirke

Forlaget Hovedland

ISBN: 978-87-7070-532-5

PRIS: 299,95 kr.

SIDER: 156

Pilegrimsleden - Fra Oslo til Trondhjem - en praktisk guide til vandringen

Anmeldelse af Gitta Bechshøft

Gitta Bechshøfts anmeldelse:

For første gang foreligger der nu en samlet guidebog (på norsk) over hele den 640 km lange pilgrimsrute fra Oslo til Trondhjem. Bogen er skrevet for den moderne pilgrim, hvad enten denne er motiveret af religion, natur, kultur, sport eller oplevelse. Bogen er inddelt i praktiske kapitler og afsnit, der deler ruten op i kortere strækninger på mellem 15-30 kilometer, hvilket gør det lettere at planlægge vandringen. Både Østleden og Vestleden er medtaget, og for hvert kapitel er der en oversigt over vanskelighedsgrad. Bogen indeholder højdekort, samt en detaljeret oversigt over overnatningssteder, butikker, spisesteder og fakta-information om kultur, historie og seværdigheder. Priser på overnatninger er omtrentlige. Bogen er udstyret med flotte fotos fra ruten.

Forlagets forfatterprofil:

Bjørn Ivar Austevik Voll

er historiker og journalist. Tidligere journalist i NRK og informationsrådgiver ved Nasjonalt Pilegrimssenter.

Ellen Rykkja Gilbert

er statsviter og rådgiver ved Norges Røde Kors.

Begge er entusiastiske fotografer og erfarne pilegrimer med flere langvandringar i både Norge og utlandet bak seg.

Bjørn Ivar A. Voll &

Ellen Rykkja Gilbert:

Pilegrimsleden. Fra Oslo til Trondhjem - en praktisk guide til vandringen

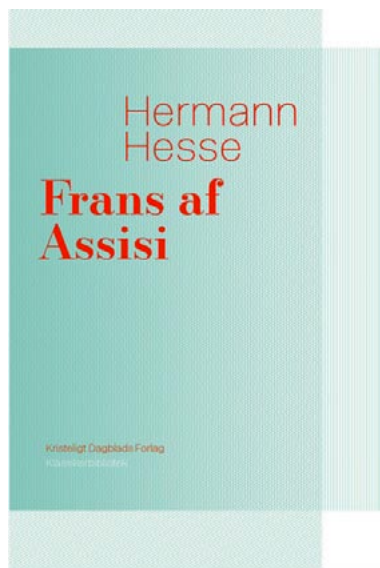
Forlaget Kolofon. 2015

(Bestilles via pilegrimsguiden.no)

ISBN: 978-82-300-1265-9

Frans af Assisi af Herman Hesse

Bogomtale

Bagsidetekst:

I 1904 skrev Hermann Hesse en lille biografi om den hellige Frans af Assisi (1182-1226). Senere fulgte legender og andre småtekster, som også er medtaget i denne bog.

Hermann Hesse fortæller historien om den unge norditalienske købmandssøn af velstående familie. Under et kortvarigt fangenskab fik Frans en guddommelig åbenbaring og brød herefter med sin familie og opgav alt jordisk gods. Efter bibelsk forbillede gik han nu omkring som vandreprædikant og grundlagde siden franciskanerordenen.

Frans' religiøsitet var præget af inderlighed og dyb forbundethed med natur og dyr. Hermann Hesse finder i Frans et forbillede for den skabende kunster, som med etisk, åndeligt og følelsesmæssigt engagement taler de nødstedtes og lidendes sag og søger den enkle sandhed og skønhed. Bogen udgives med renæssancekunstneren Giotto's fresker.

Forfatteren: Hermann Hesse (1877-1962) voksede op i Tyskland og Schweiz i en strengt religiøs familie. Under Første Verdenskrig var han frivillig i Røde Kors. Senere blev han dybt optaget af buddhisme og psykoanalyse, der prægede hans to mest kendte værker, Siddharta og Steppenulven. Han blev tildelt Nobelprisen i litteratur i 1946.

Herman Hesse:

Frans af Assisi

Kristeligt Dagblads Forlag

ISBN: 978-87-7467-232-6

I Frans af Assisis fodspor Jagten på en anden rigdom

Anmeldelse af Gitta Bechshøft

Gitta Bechshøfts anmeldelse:

Gennem tiderne har Den Hellige Frans' liv og gerninger inspireret utallige forfattere og gør det fortsat. For nylig udkom en ny dansk oversættelse af Herman Hesses bog om Frans af Assisi. Nu giver forfatteren Kristin Flood sine moderne læsere endnu en mulighed for at følge i tiggermunkens fodspor gennem nogle af Italiens smukkeste egne. Hendes tilgang til Frans og hans liv er personligt uden at være påtrængende eller forsøge at fastlåse historien i egen fortolkning. Det er lykkedes hende rigtig godt. Beskrivelserne af datidens mennesker og deres levevis, landskaberne og atmosfæren fæstner sig mens man læser. Genkendeligt, ja - hvis man allerede har gået denne pilgrimsrute, men allerbedst vil bogen virke på den, der endnu ikke har taget den endelige beslutning om at begive sig på vandring ad LA VIA DI FRANCESCO. Den Hellige Francis er aldrig langt væk. Kristin Flood bringer ham endnu nærmere allerede før man har taget det første skridt i hans fodspor.

LINK: <http://www.viadifrancesco.it/>

Kristin Flood:

I Frans af Assisis fodspor Jagten på en anden rigdom

Forlag: Borgen

ISBN: 978-87-21-03653-9 ISBN: 978-82-300-1265-9

Bogens bagsidetekst:

Kristin Flood rejser rundt i Italien i Frans af Assisis' fodspor og søger hjertet i hans lære. Undervejs fortæller hun den medrivende historie om naturelskeren, poeten, rebellen, mystikeren, tiggermunk og fredsmægleren. Hun kommer gennem hele hans liv, mens hun beskriver de steder, hvor han opholdt sig, og hvor han havde sine visioner, lavede mirakler og skandaler.

Hvorfor sagde rigmandssønnen Frans nej til det gode liv? Mente han, at penge står i vejen for det vigtige i livet? Hvordan fik han adgang til de sjældne kvaliteter, som kom til at fylde hans liv. Efterhånden mærker Kristin Flood, at Frans begynder at fylde mere og mere i hendes eget liv. Hendes jagt på en anden form for rigdom byder på uventede overraskelser og hun begynder at ane, hvor skatten ligger begravet.

Nederst står følgende bemærkning af forfatteren og dramatikerne Arne Berggren: "Dette er ikke bare en overraskende, velskrevet og spændende helgenbiografi. Det er en personlig beretning, som formidler dyb indsigt og giver læseren nøglen til nye indre rum."

GÅ en - filosofisk fodrejse

Anmeldelse af James Heimann

Vi vandringsfolk har til tider et forklaringsproblem, ikke overfor os selv, men tit og ofte overfor andre, når vi blive vi stillet spørgsmålet: "Hvorfor går du/I?" Eller: "Hvad får I ud af det?"

På pilgrimforeningens årlige møde er det helt tydeligt, at vi vandringsmænd m/k ligefrem bobler over af gode minder om de oplevelser og erfaringer, vi har indhøstet blot ved at gå, minder som man bare MÅ videregive til andre, og det er nok derfor så mange af os skriver bøger om vores Camino – vi kan bare ikke lade være. Vores beretninger er helt åbenlyst funderet i konkrete hændelser og følelser, men det kan godt være lidt vanskeligere skulle at definere hvad Caminoen har betydet for os selv, sådan lidt mere abstrakt.

Men nu foreligger redskabet, opslagsværket, inspirationen omsider – en bog med den simple titel: GÅ! Bogen er en gennemgang af hvad mange af de store tænkere (især fra det 19. århundrede) har skrevet om dette - at gå. Og sikken en bred vifte af vandringsfolk forfatteren Frédéric Gros kan divertere os med: fra Kierkegaard og Rousseau over Thoreau og Nietzsche til Ghandi - og alle som én hævder de, at deres bedste, mest revolutionerende tanker om dette og hint blev undfanget, mens de gik.

Der må være noget om at franskmænd er mere filosofisk anlagt end os heroppe nordpå, og dertil kommer at de så sandelig også har også ordet i deres magt. I Pilgrimmen nr. 30 (januar 2016) anmeldte jeg bogen:

"Camino – der er ingen vej udenom", der også er skrevet af en franskmænd. Her nævnte jeg bl.a. at jeg ikke tidligere "er stødt på en så nøgtern, direkte og til tider vis beskrivelse af hvad hjemkomsten indebærer". Forfatteren Frédéric Gros er mindst lige så dyb og vedkommende i sin beskrivelse af selve vandringens filosofiske komponenter.

Så vidt jeg kan se, er der to hovedtemaer i hans bog:

1. At tænke er at GÅ! (Eller måske omvendt?)

Forfatteren Gros er helt klart en ægte "randonneur" med mange års erfaring i bl.a. bjergvandring, men det er først, da han fra at være en kendt person (professor i filosofi og medlem af det Franske Akademi) hastigt forvandles til at være en anonym pilgrim, at det går op for ham hvorledes dette - at GÅ - at vandre – af filosofierne ligefrem blev betragtet som en forudsætning for at undfange store tanker.

2. Kun ved at GÅ opnås den ultimative frihed!

Udefra Gros kobling af begreberne frihed og vandring forstår jeg, at han ikke bare fornemmer en vis "følelse af frihed", men at det, rent konkret, først er, da han begiver sig ud på pilgrimssporet, og overgiver sig til dette, at han opnår den totale, sansede frihedsoplevelse. På mig personligt virker det dog (trods de filosofiske svinkeærinder) som om den altomfattende frihed Gros her besynger, snarere bør forstås som en frihed fra alt det, der binder og snævrer. For mit

indre øre kan jeg ikke skrue ned for country sangerinden Janis Joplin's hæse, røgsværtede stemme, der messer: "Freedom is another word for nothing left to lose..."

For pilgrimmen (den tidligere professor) Gros bliver hver dag, han lever på Camino, en ny dag rensat for erindringen om hvad pilgrimmen har gjort eller oplevet den foregående dag. "Hjemme", hvor han er et kendt ansigt, er personlige relationer langt sværere at opretholde, og medfører ofte en implicit cost-benefit afstemning. På Caminoen er forholdet til medpilgrimmen naturligvis præget af en vis følelse af fællesskab og empati, omend det virker som om Gros helst går alene og ikke indlader sig med andre i længere tid ad gangen. Bliver de for kedelige, besværlige, uinteressante, eller "krævende" kan han (bogstaveligt talt) altid GÅ sig fra dem.

En anden (nok aldersbetinget) anke, jeg har med Gros vandrings-filosofi, er, at han er purist hvad angår, hvordan man skal GÅ, og hvordan man bør ekvipere sig. Han sværger hverken til letvægtsudstyr, vandrestave (de er latterlige i hans øjne) eller noget som helst andet "udstyr" der rent faktisk kan lette og forbedre pilgrimmens gang eller vandring. Hans filosofiske mantra er: "Uden Lidelse, ingen Inspiration!" Så enkelt er det...

- Og så til lidt håndgribeligheder: Bogen har en virkelig flot omslag, der påkalder ens opmærksomhed og indbyder til læsning. Den valgte sats fremmer ikke ligefrem læsningen, og hvad endnu mere er, så er bogstaverne svagt trykt og fremstår ikke helt sort. Læg dertil at nogle af siderne overhovedet ikke har nogen afsnitsinddelinger: derfor havde denne 71 årige ikke

særlig nemt ved at læse (tyde) teksten – selvom jeg lige har fået nye læsebriller.

Det er lidt synd, fordi GÅ! En filosofisk fodrejse, er virkelig en rigtig læseværdig oplevelse for os gamle Camino vandrere!

Frédéric Gros:

GÅ ! En filosofisk fodrejse

Kristeligt Dagblads Forlag

ISBN: 978-87-7467-209-8

PilgrimsHuset i Maribo åbnet

I forbindelse med Maribo domkirkes 800 års jubilæum blev det nye pilgrimshus i Maribo indviet. Foreningen af Danske Santiagopilgrimme bidrog til fejringen af begivenhederne med at arrangere en todages pilgrimsvandring.

af Erik Staffeldt

Målet for vandringen var Maribo, som havde fået åbnet sit nye PilgrimsHuset af H.M. Dronningen få dage inden, og nu skulle pilgrimene fra Roskilde Pilgrimsforening og vores forening vandre til huset og åbne det - sammen med en hel del lokale støtter og venner. Og det foregik med manér. Pilgrimsmanér.

Pilgrimspræst Elizabeth Knox-Seith har lagt et enormt arbejde i etablering af huset, som har fået en stor støtte fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal, lokale frivillige og kirkelige kredse foruden fra et større netværk, som strækker sig et godt stykke fra Maribo, bl.a. til Nidaros og Trondheim.

Vandringen for vores forenings omkring tyve deltagere gik fra Kippinge Kirke på Nordfalster. Deltagerne kom med tog til Vordingborg og lejet minibus mellem Vordingborg og Kippinge.

Kirken var lukket, fordi den er under restaurering. Der er fine træskærerarbejder. Men vi spurgte pænt og fik lov at "stikke næserne indenfor" under stilladser og støv.

Vester Kippinge kirke var i Middelalderen en kendt valfartskirke, fordi det hed sig, den ejede nogle dråber af Kristi blod. Senere blev kirken besøgt for sin undergørende Mariatavle. Endelig blev stedet berømt for sin Sankt Søren's kilde, som engang samlede folk, der troede på vandets helbredende virkning.

Vores vandring til Sakskøbing den 27. maj var på 22 km og tog 6 1/2 time. Der var indkvartering på Danhostel og aftensmad i sportscentret. Arrangementsgruppen sørgede for fint morgenbord og "råvarer" til madpakker, og så af sted mod Maribo.

Sakskøbing kirke lagde rum til en omhyggeligt planlagt andagt ved pastor Hanne Margrethe Tougaard. Menighedsrådet havde opfordret folk til at deltage i vandringen mod Maribo, og dets formand, Ebbe Bressing, gik forrest og viste vej, bl.a. via kirkegården, hvor et kapel kan blive et kommende pilgrimshus efter hans plan.

Dagsturen var på 13 km og gik via Hunseby Kirke, hvor pastor Gitte Sylvest Larsen fortalte om granitkirken, som er rigt udsmykket. Den har tilhørt grevskabet Knuthenborg og flere medlemmer af Knuth-familien er gravsat i et kapel og på kirkegården, bl.a. forfatterinden Helle Stangerup. På kirkens nordside har en af greverne tilbygget et portrum og stald til sine heste med direkte adgang til kirken, som på sydsiden har en fortrinlig frokostegnet græsplæne.

Der var fin modtagelse i PilgrimsHusets café og i haven tilbud om fodvask.

Fodvasken beskrives i Johannesevangeliet, hvor Jesus først udfører den på sine disciple den sidste aften, de er sammen, for at fastslå, at de er hans disciple. Derpå anviser han dem at vaske hinandens fødder, for "en tjener står ikke over sin herre".

Der var pilgrimgudstjeneste i domkirken ved Elizabeth Knox-Seith og medvirken af Helene og Torsten Borbye Nielsen, "Vindens Vej" (sang og musik), samt pilgrimsdansen ved Eli Lykke.

Under festmiddagen overrakte foreningens formand, Vibeke Mørdrup, en muslingeskal til PilgrimsHuset og foreningen donerer desuden et større Danmarkskort over Den danske Pilgrimsrute, Den danske Kloster rute og Munkevejen, som kommer op på PilgrimsHusets gavl.

Søndag formiddag, den 29. maj, var der atter gudstjeneste i domkirken, højmesse med fire præster, bl.a. biskop Steen Skovsgaard, som er meget engageret i PilgrimsHusets oprettelse.

I et fint hæfte om stedet skriver han : "Pilgrimsvejen er selvsagt ikke afsluttet; men en vigtig milepæl er nået. Nu skal huset vise sin berettigelse. Det skal blive et samlende midtpunkt for pilgrimme, for vandrere og turister, samt et inspirationssted for Folkekirkens møde med søgende mennesker fra nær og fjern."

Hærvejen til Jelling – på vandring med foreningen

Vi var godt 40 pilgrimme, der havde valgt at bruge den sidste weekend i august til at deltage i foreningens arrangement, Vandringer til kongernes Jelling, som Troels Beck havde arrangeret. Deltagerne blev opfordret til at sende fotos og korte tekster om deres oplevelser til Pilgrimmens redaktør, der så efterfølgende sammen med lay-outeren Peter Glunz har komponeret de følgende sider. Tak for bidrag til Inge Holst, Birgit Salling, Rita Jensen, Bente Rødgaard, Erik Olsen, Bjarne Halgreen, Eli Lykke og Lena Heldbo for bidrag.

Og sidst, men ikke mindst: Tak til Troels for et veltilrettelagt arrangement og de to lokale turledere for henholdsvis den nordlige og den sydlige vandring, Morten Elwarth og Lena Hedebo.

af Henrik Friediger

Begge hold mødtes til kaffe og brød fredag morgen. Sydholdet blev herefter kørt med bus til Askov, hvorfra den todages vandring mod Jelling tog sin begyndelse. Nordholdet blev kørt til Nørre Snede, som var deres udgangspunkt.

Samtidig blev bagagen fragtet til de to overnatningssteder, henholdsvis i Ølgaard og Kollemorten – det var en luksusvandring, som vi skulle ud på, kun med dagtursrygsække med frokostpakker og vand.

Regn- og overtøjet havde vi ingen brug for. Vejret var dansk højsommer (endelig!).

Nordholdet

Hold Nord fik noget af en overraskelse lørdag formiddag, da der ved det nye shelter på Knudshøj uden for Givskud blev serveret kaffe og dejlig hjemmebag. Og så kom selveste Direktøren for Givskud Zoo, Richard Østerballe, og lavede optagelser til en videofrekvens med os pilgrimsvandrere til deres nye hjemmeside.

Som belønning blev vi vist rundt i parken, hvor vi sluttede i det forsvarligt lukkede løvebur med tre unge (men store!) hanløver. Vi kom meget tæt på og de var "på mærkerne" ved mindste afvigelse.

Efter at have nydt disse oplevelser og de smurte madpakker var vi klar til sidste etape af vandringen mod Jelling.

Inge Holst, der har bidraget med ovenstående, slutter med at udtrykke, at det efter hendes første Camino Frances maj/juni bare var så dejligt at mødes med andre danske pilgrimme. Hun håber og tror, hun mødes med nogle af disse skønne mennesker igen.

Sydholdet

Hærvejen mellem Askov og Bække er måske ikke den mest spændende del af Hærvejen. Men man kommer da forbi de skønne landsbykirker i Læborg og Bække.

Vi gik naturligvis ind i kirkerne på vejen. I Læborg er der et lystræ, hvor Vibeke og Tone tændte et lys.

Foran Kirken i Bække står der en runesten.

Men desværre er bageren lukket.

Efter Bække bliver vejen skønnere, mere bakken, mere fredelig med afvekslende natur.

På andendagen kom vi forbi den imponerende dæmning ved Ravlingebroen.

De fleste tog sig et velfortjent hvil, mens vi var et par stykker, der ikke kunne lade være med at udforske, hvad der mon gemte sig i den anden ende af den 750 m lange bro. Det er ikke en omvej, der kan anbefales på en over 30 km lang vandring i høj sol! Træmodellen ved selve Hærvejen er den største og mest imponerende. Og bedste at tage et hvil på!

Ellers er der ikke meget at se af Harand Blåtands gigantske træbro fra omkring 980, men man kan læse om den på de opsatte skilte – og studere den nærmere på museet i Jelling, hvor de viser eksempler på de imponerende egestammer, som de har hamret ned i undergrunden for at kunne bygge denne bro over Vejle ådal.

Afmærkning

Hærvejen er (endnu) ikke afmærket med muslingeskal-symbolet, der markerer, at den (også) er en pilgrimsvej. Man har dog enkelte steder suppleret 'hærvejsmanden' med symbolet på Caminoen til Santiago OG symbolet på Olavsvejen, som nordmændene har fået tilladelse til at markere, da pilgrimsvejen, efter norsk opfattelse, i middelalderen førte begge veje – sydover til Santiago de Compostela, Rom og Jerusalem og nordover til Hellige Olav, der ligger begravet i Nidarosdomkirken i Trondheim. Man kan ikke andet end beundre norsk foretagsomhed og diplomatiske formåen.

Jelling

Hen på eftermiddagen blev vi samlet fra nord og syd på herberget Nørrelid i Jelling, der lige akkurat havde plads til os alle.

Om aftenen fik vi herlig festmiddag med hjemmebrygget øl til på Byens Café.

Vi sluttede af med en andagt i kirken.

Rundvisning i Kongernes Jelling

Om søndagen fik vi en inspirerende og rigtig sjov og spændende rundvisning i hele det imponerende anlæg, der de seneste år har rejst sig omkring 'Danmarks Dåbsat-test', som man kalder den store Jellingesten. Vores guide hedder Søren Mols og er en gudsbenået fortæller med sans for at se den morsomme detalje i det store billede.

Der er simpelthen så mange historier at fortælle og høre om, at man slet ikke kunne få nok!

Ragnarok

Sagnet fortæller, at når Midgårdsormen ikke længere bider i sin egen hale kommer Ragnarok! Og Thor havde været på farten natten mellem lørdag og søndag med lyn, bulder og brag. Heldigvis blev det igen opholdsvejrs søndag formiddag, hvor to dages vandring ad Hærvejen mod Jelling blev afsluttet med en inspirerende, underfundig og oplysende rundvisning om Kongernes Jelling. Vi kunne da også konstatere, at Midgårdsormen var sit gamle jeg på runestenen, men prøv at se i dit pas!

Deltag!

De sidste ord får Bente Rødgaard, der skriver:

Jeg har med glæde læst i Pilgrimmen om alt det, andre har oplevet på deres ture rundt om i Danmark/Verden, men har ikke før benyttet mig af tilbuddet om at være med på arrangerede vandreture. Derfor var jeg selvfølgelig spændt på, hvordan det ville

blive at være "ny i klassen". Det viste sig, som jeg havde regnet med, at mange havde vandret sammen og kendte hinanden på kryds og tværs, men også at det var meget let for en ny at blive optaget i gruppen. Så samtidig med, at det var en dejlig tur i det midtjyske i det smukkeste efterårsvejr med god forplejning og kulturelle indslag (med rundvisningen på Jellinganlægget som et flot punktum), blev det også en tur, hvor man fik talt med rigtig mange og fik gode informationer om fx steder og udstyr til senere ture.

Dette kan derfor være en opfordring til at deltage i kommende ture- også hvis man ikke lige kender nogen.

Årsmøde med generalforsamling 2016

Lørdag 29. oktober kl. 9.30 i Ringsted

Sted: Pavillionen, Tværalle, ved Ringsted Sportcenter, 4100 Ringsted

Pavillionen er bygget i 1907, og ligger i det nu fredede anlæg, og administreres af Ringsted Sportcenter.

PROGRAM

- 08.40 Ankomst, check-in, morgenkaffe/te og rundstykke**
- 09.30 Velkomst v Vibeke Mørdrup –**
derefter starter Generalforsamling (se dagsorden på næste side)
- 12.00 Frokostenretning, med 1 øl eller vand**
- 13.30 Bytur, forbi Sct Bendts Kirke, muslingeskal**
- 14.30 Kaffe/te – kage**
- 15.00 Hærvejen. Resultat af fotokonkurrence, Hærvejsbilleder!**
Ud fra to indlæg vil der være inspiration om Hærvejen fra Nord til Syd.
Andreas Blinkenberg (Foreningen Herberger langs Hærvejen) med fokus på overnatningsmulighederne på ruterne: Viborg-Hirtshals og Viborg, Frederikshavn, samt nyt om de andre herberg.
Henrik Tarp (tidligere formand i Santiagoforeningen) præsenterer sin nye håndbog: Pilgrimsvejen fra Hirtshals-Frederikshavn til Dannevirke
- 16.15 Medlemsnak, Frugt**
- 16.30 Grupper:**
 - 1: Hvordan passer du på din krop, forbered din vandring**
 - 2: Hjem fra Camino og hvad så?**
 - 3: Hospitaleros, Frivillig på Herberget?**
 - 4: Via Stellae, lyt til CD, musik de spillede i middelalderen**
 - 5: Nye pilgrimme, gode råd før vandring**
 - 6: PILGRIMMENS fremtid: Hvem vil være med til at præge bladet?**
- 17.30 Afslutning med bocadillo, en øl eller vand, og musikalsk underholdning**

Det koster 200 kr. at deltage i årsmødet, inkl. frokost, formiddags- og eftermiddagskaffe, baguette ved afslutningen samt 1 øl eller vand til måltiderne. De 200 kr. bedes medbragt i kontanter og betales ved ankomsten til Pavillionen. (eller nu også med SWIPP)

Ønsker du **kun** at deltage i generalforsamlingen er det naturligvis gratis.

Tilmelding senest 1. oktober via hjemmesiden: www.santiagopilgrimme.dk

Brug den specielle tilmeldings-formular!

Der går tog til og fra Ringsted, flere gange i timen.

Fra stationen følg byens blå bånd / skilte til Sportcenter / bibliotek.

Hvis du/l ønsker at overnatte før eller efter Generalforsamling, prøv

Vandrehjemmet tlf 5761 1526 eller

Scandic tlf 33480 400 eller

Bentes B&B tlf 5761 9966 eller

Winnis B&B tlf 2616 4141

Dagsorden for generalforsamlingen

- 1. Valg af dirigent, referent, stemmetællere**
- 2. Bestyrelsens beretning**
- 3. Revideret regnskab til godkendelse**
- 4. Budget for det kommende år, inkl. fastsættelse af kontingent**
- 5. Indkomne forslag**
- 6. Valg af formand**
- 7. Valg af øvrige bestyrelsesmedlemmer.**

På valg er: Troels Beck, Henrik Friediger, Erik Staffeldt
- 8. Valg af suppleanter**
- 9. Valg af revisor og revisorsuppleant**
- 10. Eventuelt**

Godt udstyr til din næste pilgrimstur

PATAGONIA
Torrentshell
Jacket

Vægt: 345 g.
PRIS 999,-

OSPREY
Exos 48
Mest solgte model.

Vægt: 1100 g.
PRIS 1.499,-

GABEL
Carbon Lite sæt

Vægt: 186 g.
pr. stav.
SÆTPRIS 799,-

MEINDL
Ohio 2 støvle

Letvægtsstøvle
i fuld læder.
PRIS 1.599,-

GULLFOSS
Down Summer

Lækker dun-
sovepose. 480 g.
PRIS 999,-

LIFESYSTEMS
Bed Bug Sheet

Imprægneret lagen
mod småkryb. 100 g.
PRIS 129,-

Pilgrimsvejen
til Santiago de
Compostela

PRIS 259,-

Langs kysten
til Santiago de
Compostela

PRIS 239,-

Paulo Coelho:
Pilgrimsrejsen

PRIS 129,-

Scan QR koden
og kom direkte til
vores pakkelliste.

SOM MEDLEM AF **PILGRIMSFORENINGEN** **FÅR DU 15% i RABAT.**

Oplys dit medlemsnummer, når du handler i butikken i Køge eller brug rabatkode "pilgrim" når du handler i vores netbutik. Rabatten gælder ikke på i forvejen nedsatte varer og elektronisk udstyr.

BJERGKÆDEN

Vestergade 34A • 4600 Køge • T: 56652345
M: info@bjergkaeden.dk • www.bjergkaeden.dk